

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

Кафедра міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ В. СТРИЛЕЦЬ

« _____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Транснаціональні корпорації як рушійні сили економічної глобалізації»

зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини

освітня програма «Міжнародний бізнес»

ступеня бакалавра

Виконавець роботи Романюха Дар'я Юріївна

(підпис, дата)

Науковий керівник к. е. н., доцент Флегантова Анна Леонідівна

(підпис, дата)

Рецензент Завалій Микола Вікторович

Полтава 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Роль ТНК як основних рушійних сил глобалізації у світовому економічному просторі.....	6
1.1. Сутність та загальна характеристика процесів економічної глобалізації.....	7
1.2. Становлення ТНК як ключових фігур у прискоренні процесів економічної глобалізації.....	17
Висновки до розділу 1.....	28
Розділ 2. Оцінка впливу діяльності ТНК на економічну глобалізацію.....	30
2.1. Економічна глобалізація як визначальний чинник розвитку ТНК.....	30
2.2. Основні чинники впливу ТНК на процес адаптації національних економік до викликів економічної глобалізації.....	44
Висновки до розділу 2.....	54
Розділ 3. Проблеми та перспективи впливу діяльності ТНК на економічну глобалізацію.....	56
3.1. Перспективи розвитку глобалізаційних процесів під впливом рушійних сил ТНК.....	56
3.2. Стратегічні пріоритети розвитку глобалізаційних процесів за участі ТНК.....	67
Висновки до розділу 3.....	78
Висновки і пропозиції.....	80
Перелік інформаційних джерел.....	85
Додатки.....	99

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний стан світового господарства характеризується невідпинним зростанням кількості ТНК, які, виконуючи функцію основних постачальників іноземного капіталу на глобальний ринок, створили багатонаціональну виробничу мережу, яка об'єднує різні регіони світу і активізує світовий товарообіг. Домінування ТНК у світі підтверджується безпосередньо чисельністю розташованих у різних країнах світу дочірніх компаній, котрі створюють додаткові можливості для економічного зростання країн-реципієнтів. ТНК як бізнес-структури є результатом прогресу сукупності взаємозв'язаних процесів економічної глобалізації, яка віднедавна визнається одним із основним вимірів загального явища глобалізації, котра здійснила потужний детермінаційний вплив як на формування світової економіки, так і на розвиток міжнародного бізнесу кожної країни, проте сьогодні ми можемо спостерігати зміну позицій, де центральне місце належить саме ТНК. Дослідження особливостей діяльності ТНК на зарубіжних ринках набуває все більшої актуальності в міжнародній науковій спільноті, оскільки сьогодні на етапі становлення постіндустріального суспільства їхня глобальна присутність стала обов'язковою умовою для функціонування міжнародних економічних відносин. Це в свою чергу обумовлює необхідність виявити, чи існує взаємозв'язок між діяльністю ТНК та глобалізаційними процесами та визначити, яку роль ТНК відіграють у забезпеченні розвитку економічної глобалізації.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичну і методичну базу роботи склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Н. О. Адвokatової [37], Д. В. Васильєвої [71], С. В. Васильєва [16], Н. М. Волоснікової [9], А. В. Грималюка [59], І. А. Єремєєвої [49] Г. А. Жовтяк [23], Н. І. Кадук [69], С. П. Калініної [21], Н. В. Короленко [112], Т. В. Князевої [70], А. І. Лисенко [55], О. В. Патлайчук [58], С. В. Пителя [131], Т. М. Повод [37], О. М. Синіговець [20], В. Ю. Стрілець [17], О. П. Сущ [112], А. Л. Флегантової [117], І. В. Шкурата [53], О. В. Ярмош [24] та А. Шемеш [10], Е. Кастанеди [10].

Актуальність теми обумовила постановку мети і завдань, а також визначила об'єкт та предмет дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження ТНК як рушійних сил процесу економічної глобалізації. Поставлена мета обумовила необхідність вирішення ряду взаємозалежних **завдань**:

- розкрити сутність та дати загальну характеристику процесам економічної глобалізації;
- дослідити процес становлення ТНК як ключових фігур у прискоренні процесів економічної глобалізації;
- проаналізувати економічну глобалізацію як визначальний чинник розвитку ТНК;
- з'ясувати основні чинники впливу ТНК на процес адаптації національних економік до викликів економічної глобалізації;
- окреслити перспективи розвитку глобалізаційних процесів під впливом рушійних сил ТНК;
- сформулювати стратегічні пріоритети розвитку глобалізаційних процесів за участі ТНК.

Об'єктом дослідження є діяльність ТНК як рушійних сил процесу економічної глобалізації.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти впливу кількісного зростання ТНК на темпи та масштаби економічної глобалізації.

Методи дослідження: У процесі дослідження використано наступні методи: метод дедукції – для переходу від загального поняття про глобалізацію до її економічного виміру, себто економічну глобалізацію; метод систематизації – для групування поглядів вчених на вплив глобалізації, а також для групування основних характерних ознак ТНК як глобальних бізнес-структур; порівняльний аналіз – для порівняння країн з різним рівнем економічного розвитку в контексті розташування дочірніх компаній ТНК; графічний метод – для відображення результатів статистичних досліджень; кореляційний метод – для виявлення взаємозв'язку між кількістю ТНК та ВВП країн, а також обсягом прямих іноземних інвестицій; кластерний аналіз – для

групування країн у однорідні групи з урахуванням ознак кількості розташований філій ТНК та обсягами інвестиційних надходжень; багатофакторний регресійний аналіз для визначення зв'язку між ТНК та факторами економічної глобалізації; метод прогнозування за допомогою функції росту та тенденції – для прогнозу значень індексу економічної глобалізації та обсягів прямих іноземних інвестицій.

Інформаційну базу досліджень склали матеріали міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, монографічна література, статті зарубіжних і вітчизняних науковців у періодичних виданнях, електронні ресурси мережі Інтернет, в тому числі офіційні сайти провідних ТНК і міжнародних організацій, статистичні сайти та рейтинги у міжнародних виданнях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: участь у кафедральних наукових дослідженнях за темою «Сучасні процеси глобалізації: рушійні сили, мегатренди, суперечності» (0113U006220).

Апробація результатів кваліфікаційної роботи: Основні положення і отримані результати досліджень оприлюднені на Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми» (м. Полтава, 28 березня 2024 р.).

Публікації: Романюха Д. Ю. Транснаціоналізація як основна тенденція розвитку економічної глобалізації. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми:* матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 28 березня 2024 року). Полтава: ПУЕТ, 2024. С. 416–419.

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК ЯК ОСНОВНИХ РУШІЙНИХ СИЛ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У СВІТОВОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ

1.1. Сутність та загальна характеристика процесів економічної глобалізації

Основним детермінантом інтенсифікації економічних, політичних, соціальних та культурних зв'язків в умовах становлення постіндустріального суспільства є глобалізація. Всепоглинаючий характер цього комплексного нелінійного явища визначає швидкість інтеграційних процесів у світі, що передбачає насамперед посилення взаємозалежності та взаємодії між національними економіками через існуючі географічні, культурні та політичні розмежування.

Теоретичне вивчення концептуальних засад явища глобалізації почалося в другій половині ХХ століття, коли у світі відбувся ряд фундаментальних змін, спричинених істотним зростанням обсягів світової торгівлі, активною діяльністю міжнародних фінансових, економічних та політичних організацій, а також спільною потребою в об'єднанні зусиль усіх держав незалежно від рівня їхнього розвитку для вирішення глобальних проблем сучасності.

На сучасному етапі складність та багатовекторність явища глобалізації викликає ряд наукових дискусій в економічному та політичному середовищах. В основі діалектичної складності поглиблення глобалізації лежать гострі суперечності щодо можливих загроз та перспектив розвитку світового господарства під дією глобалізаційних процесів, оскільки вони здійснюють потужний детермінаційний вплив на всі сторони життєдіяльності країн, які залучаються до глобального злиття та поглинання національних економік.

Цей рушійний вплив відображається передусім в динамічній трансформації світу в єдиний глобальний ринок за останні декілька десятиліть, що характеризується

не лише посиленням інтернаціоналізації господарського життя на основі лібералізації міжнародного обміну, але й значним порушенням стабільності національних економік через виникнення економічної залежності між країнами, що належать до різних категорій за рівнем економічного розвитку.

Популяризацію поняття «глобалізація» пов'язують з діяльністю американського економіста Т. Леввітом. Вчений визначив глобалізацію у своїй статті «Глобалізація ринків» як феномен злиття ринків окремих продуктів, що виготовляються багатонаціональними корпораціями (ТНК), тобто акцентував увагу на глобалізаційних зрушеннях саме в економічній системі, проте така інтерпретація терміну застосована тільки до рівня компаній як світових економічних гравців на глобальному ринку, є доволі вузькою [1; 2].

Новаторські ідеї щодо сутності глобалізації, які стрімко стали поширюватися за межами наукової спільноти і стали концептуальною основою для сучасних досліджень, належать англійському соціологу Р. Робертсону [3]. Він першим запропонував в науковому, політичному та публіцистичному дискурсі замінити для більшої точності поняття «глобалізації» поняттям «глокалізації». У своїй книзі «Глобалізація: соціальна теорія та глобальна культура» науковець розкриває сутність глокалізації як феномену нерозривності і взаємодоповнення зовні суперечливих процесів глобалізації і локалізації, а також їхнє взаємне здійснення у даний час. На думку Р. Робертсона, локальне є аспектом глобалізації, а глобальне створює локальне [4]. Так, у результаті глобалізації традиційні види діяльності, характерні для локальних суспільств, зникають, а натомість приходять інші види діяльності, далекі від цих локальних контекстів [5].

Попри той факт, що в сучасній міжнародній науковій спільноті, загальне поняття глобалізації не замінили поняттям глокалізації, основна ідея щодо існуючого взаємозв'язку компонентів глобального і локального запропонована Р. Робертсоном залишається актуальною, і слугує сутнісною основою для розуміння проявів глобалізаційних процесів.

Сучасна теорія пропонує три основні концептуальні підходи до дослідження причинно-наслідкової динаміки глобалізації; відмінність підходів полягає у різному

ставленні науковців до комплексної системи глобалізаційних процесів (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Класифікація підходів до визначення сутності глобалізації

Назва підходу	Характеристика
Скептизм	Ставлення до глобалізації не як до світової взаємодії, а як зростаючої взаємозалежності в економічній сфері, яке не є безпрецедентним, і характеризується нерівномірністю можливостей «гравців» світового ринку. Ступінь сучасної глобалізації перебільшений, а розвиток одних політичних і культурних блоків призводить до ослаблення інших, що описує сучасний світ як ієрархічну систему.
Трансформізм	Визнання глобалізації як основної рушійної сили, що стоїть за бурхливими соціальними, політичними та культурними змінами які сприяють трансформації міжнародної системи, що призводить до становлення глобальної диференціації, де одні держави є провідними, а інші — другорядними. Глобалізація вважається тривалим історичним процесом, який несе в собі різні протиріччя і формується ситуативними факторами.
Гіперглобалізм	Визнання глобалізації як передумови наближення нової епохи, де спостерігаються тенденції «денаціоналізації» економіки шляхом зменшення ролі держави у світовому масштабі та формуванням глобального громадянського суспільства У зв'язку з поширенням нових форм транснаціоналізації кордони стають розмитими і світ рухається у напрямку створення єдиного світового ринку та глобальної конкуренції.

Джерело: складено автором на основі даних [6; 7; 8; 9].

В якості ілюстрації розбіжностей у поглядах щодо парадоксальності впливу глобалізації на розвиток світової економіки тези щодо планетарного характеру глобалізаційних процесів, описані іноземними науковцями, мають різні ідейні позиції відповідно до підходів, згаданих раніше (додаток А).

Гіперглобалісти розглядають глобалізацію як нову епоху в історії людства, в якій національна держава як форма організації світового політичного, економічного та культурного життя поступово зникає взагалі. На зміну національній державі не лише приходить глобальний ринок, а й національна культура поступово замінюється всесвітньо поширеною ідеологією консюмеризму, яка формує нову ідентичність, універсальні цінності та стилі життя [16].

Скептики наголошують на тому, що глобалізація виступає негативним явищем, що призводить до все більшої соціальної нерівності, взаємозалежності, безробіття та соціальної уніфікації. Вони визнають наявність феномена глобалізації лише як посилення світової взаємозалежності; при цьому принципово вказується на поділ сучасного світу на регіональні та цивілізаційні блоки, а також наростаючий стан

гострої конфліктності між ними [16].

Трансформаціоналісти визнають глобалізацію ключовим феноменом сучасного світу, що лежить в основі провідних радикальних трансформацій у всіх сферах розвитку сучасного суспільства. На відміну від скептиків та гіперглобалістів, які в основу логіки розвитку глобалізаційних процесів ставлять економіку, трансформісти надають величезного значення культурі, доводячи, що глобалізація трансформує традиційні паттерни включення та виключення між країнами та формує нову ієрархію, яка вже зовсім не пов'язана з якоюсь географічною територією, а пронизує всю спільноту та регіони світу [16].

Розгляд різноманітності дефініцій генезису глобалізації, сформульованих іноземними науковцями в рамках різних наукових теорій, дає чітке розуміння багатоаспектності, масштабності та неоднозначності цього явища. Глобалізація це не цілісний процес, а сукупність складних процесів, що відбуваються в різних галузях людської діяльності та мають різну інтенсивність, а їхні результати можна спостерігати не обов'язково одночасно і паралельно.

Варто зауважити, що незалежно від ідеологічних преференцій іноземних науковців, основний акцент в існуючих дефініціях глобалізації зроблений на економічному аспекті, оскільки з кінця XX до початку XXI ст. глобалізаційні процеси зачіпали переважно економічне життя суспільства, і лише згодом почали помітно впливати на соціальну та політичну сфери [1]. Інакше кажучи, економічний аспект глобалізації поєднує процеси, що безпосередньо пов'язані з трансформацією світової економіки, яка демонструє глибинні перетворення на всіх рівнях економічної системи [17]. Комплекс цих процесів отримав назву "економічна глобалізація", яка динамічно набуває форм постійної й неухильно зростаючої взаємодії між країнами світу. В науковій літературі не встановлене уніфіковане трактування терміну «економічна глобалізація». Більшість вітчизняних науковців, до числа яких належать Д. Лук'яненко, Н. Навроцька, Ю. Ільїн та А. Філіпенко, вважають, що економічна глобалізація це не окреме явище, що визначає механізми функціонування глобального ринку, а один із типів глобалізації, який має чіткий набір комплексних чинників, що формують умови розвитку світового господарства.

Потенційним методологічним підґрунтям, яке виокремлює сутність чинників економічної глобалізації поруч з політичною та соціальною, слугує загальновизнана система кількісного вимірювання ступеня розвитку глобалізаційних процесів KOF (далі – система KOF), що забезпечує ранжування країн світу за індексом рівня їхньої глобалізації (KOF Globalization Index) [18]. За сучасною версією цієї системи економічна глобалізація характеризує міждержавні потоки товарів, капіталу та послуг, а також інформацію та сприйняття, що супроводжують ринковий обмін [19].

Слід зауважити, що економічна глобалізація є багатофакторним та багатовимірним комплексом складних процесів, розвиток яких встановлює стійкий та глибокий взаємозв'язок регіонів та культур світу не як окремих ізольованих одиниць, а як цілісної світової системи, утвореної на основі поступового зближення національних економік, що характеризується поєднанням гострої конкуренції та зростаючої взаємозалежності. Інакше кажучи, економічна глобалізація, нівелюючи географічні, економічні та соціальні відмінності, перетворює світовий простір в єдину зону, де вільно переміщуються фактори виробництва на основі постійного міжнародного переплетення національних економік [20; 21].

Багатофакторність економічної глобалізації виявляється в характері її процесів, які охоплюють міжнародну торгівлю та міжнародні валютно-фінансові відносини, які в глобалістичному дискурсі називаються глобалізація торгівлі та фінансова глобалізація. Перш ніж розглянути їхню характеристику, нам необхідно визначити головні передумови виникнення та поширення процесів економічної глобалізації у світі.

В сучасній науці не існує єдиного підходу до розгляду в ретроспективі етапів становлення саме економічної глобалізації, проте найпоширенішим є набір тверджень про те, що періодом стрімкого розповсюдження глобалізаційних процесів у світовому економічному вимірі є 60-ті роки XX століття, коли у світі відбувався бурхливий суспільний розвиток після завершення Другої світової війни [22].

Незважаючи на той факт, що Друга світова війна мала глибокі та стійкі негативні наслідки, серед яких важливо виокремити безпрецедентні руйнування національних економік, розпад нацистського блоку, реалізація в європейських

країнах плану Маршала та створення міжнародних організацій зокрема ООН, МВФ, НАТО дали потужний поштовх не лише геополітичним перетворенням у світі, але й створили передумови для формування та розвитку процесів економічної глобалізації [23].

До основних передумов, які суттєво прискорили економічну глобалізацію в другій половині XX століття належать лібералізація торгівлі, технологічний прогрес та діяльність міжнародних організацій, загальна кількість яких на початку XX століття перевищувала 20 наднаціональних інституцій (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Основні передумови економічної глобалізації

Назва передумови	Сутність	Вплив на економічну глобалізацію
Лібералізація торгівлі	обмеження політики протекціонізму шляхом усунення торговельних бар'єрів на вільний обмін товарами та послугами між державами.	розширення економічної свободи, зміцнення потоків капіталу, збільшення обсягів іноземних інвестицій.
Технологічний прогрес	розвиток транспорту, телекомунікацій та інформаційних технологій на глобальному та локальному рівнях.	скорочення витрат на подолання географічних бар'єрів, що розділяють економіки, покращення виробництва.
Діяльність міжнародних організацій	створення ефективних механізмів та інструментів регулювання торговельних відносин на наднаціональному рівні міжнародними організаціями, що виступають головними координаторами інтеграційних процесів у світі.	забезпечення сталого розвитку системи міжнародних економічних відносин, формування стратегій подолання глобальних проблем.

Джерело: складено автором на основі даних [24; 25].

Описані вище передумови є взаємодоповнюючими, оскільки їхнє поєднання сприяло поглибленню міжнародного поділу праці, що виступає якісною диференціацією трудової діяльності на міжнародному рівні, яка проявляється у взаємовигідній спеціалізації виробництва окремих держав на певних видах продукції, якою вони обмінюються [26]. Результатом поглиблення міжнародного поділу праці є посилення темпів та масштабів економічної глобалізації, яка безпосередньо пов'язана з диверсифікацією світових економічних відносин шляхом активізації його процесів, а саме інтернаціоналізації міжнародної торгівлі, транснаціоналізації виробництва та інтеграції фінансових ринків [27].

Попри те, що процеси економічної глобалізації прийнято вважати взаємопов'язаними, адже в ході свого стрімкого поширення у світі вони суттєво підсилювали один одного, їхні прояви у світовій економіці відбувалися неодноразово. Значно раніше за інтеграцію та транснаціоналізацію з'явився процес інтернаціоналізації, який полягає у переорієнтації потенціалу національних фірм з локальних та регіональних ринків на глобальні ринки [27] (рис.1.1).

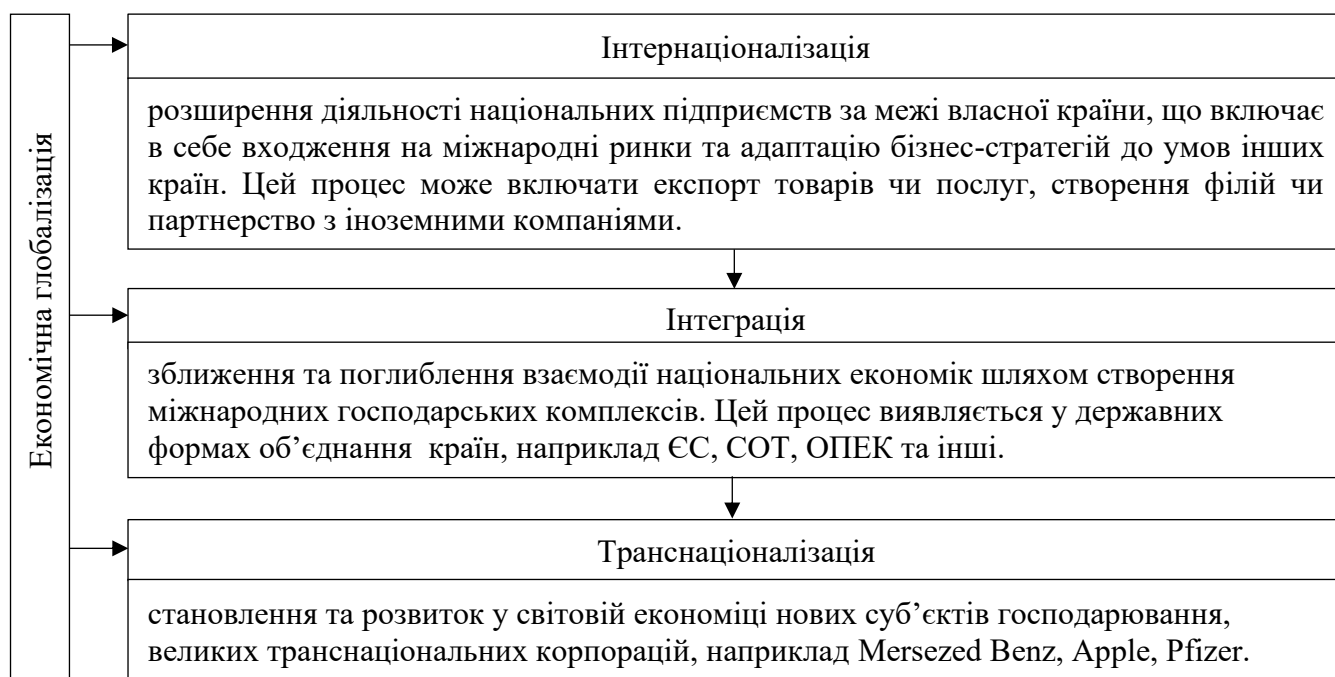

Рисунок 1.1 – Процеси економічної глобалізації

Джерело: складено автором на основі даних [28; 29].

Інтернаціоналізація виявляється у зростанні виробничої взаємозалежності, міжнародному товарообігу та взаємному впливі на найважливіші економічні процеси у країнах шляхом розширення економічної діяльності країни через її національні кордони [30]. Варто зауважити, що інтернаціоналізація є комплексним процесом, оскільки вона охоплює не лише виробництво, але й капітал та бізнес, що є невід'ємними складовими у структурі економіки країни, яка орієнтується на задоволення потреб зовнішнього ринку.

Розвиток інтернаціоналізації бізнесу як системоутворюючого процесу економічної глобалізації відбувався на основі створення багатовекторної системи міжнародних економічних відносин та формування міжнародних механізмів

регулювання економічних взаємовідносин між країнами [31]. Процес інтернаціоналізації бізнесу розпочався наприкінці XVIII століття, коли у світі активно почали розвиватися товарно-грошові відносини. Сам процес інтернаціоналізації пройшов три ключові етапи, кожен з яких характеризувався поступовим збільшенням ступеню відкритості країн до міжнародної взаємодії та їхньої залученості до формування глобального ринку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Етапи розвитку інтернаціоналізації як системоутворюючого процесу економічної глобалізації

Назва	Період	Характеристика
Перший етап	кінець XVIIIст. – кінець XIXст	Інтернаціоналізація виробництва базувалася переважно на взаємодії національних господарств завдяки простій кооперації. Були сформовані найпростіші форми міжнародних економічних зв'язків, а саме зовнішня торгівля.
Другий етап	кінець XIXст. – середина XXст	Інтернаціоналізація переходить в стадію, пов'язану з розвитком складної кооперації, характерною ознакою якої є базування на міжнародному поділі праці, що став визначальним фактором поглиблення інтернаціоналізації господарського життя і формування світового господарства.
Третій етап	середина XX ст. – донині	Інтернаціоналізація охоплює всі підсистеми господарства, поширюючись практично на всі країни світу, всі галузі виробничої та невиробничої сфер діяльності.

Джерело: складено автором на основі даних [32].

Інтернаціоналізація бізнесу вважається головним аспектом глобалізації торгівлі як одного із вимірів економічної глобалізації, оскільки її поглиблення у глобальну економічну систему створило стимули для розвитку міжнародного бізнесу, що сьогодні грає ключову роль у зовнішньоекономічній діяльності кожної країни. Найпоширенішими формами міжнародного бізнесу спершу були експорт, імпорт та ліцензування, проте з середини XX століття значного поширення набули зарубіжні інвестиції, які безпосередньо пов'язані з інтеграцією, яка суттєво прискорила процес переходу більшості країн світу до ринкової економіки, який супроводжувався впровадженням принципів вільної торгівлі, а також міжнародною діяльністю ТНК.

Описуючи економічну інтеграцію як процес економічної глобалізації, слід наголосити на тому, що вона безпосередньо пов'язана з розширенням і поглибленням виробничо-технологічних зв'язків, спільним використанням ресурсів, об'єднанням

капіталів, створенням сприятливих умов для здійснення економічної діяльності та зняттям взаємних бар'єрів [33]. Інтеграційні процеси відбуваються як на мікрорівні, що передбачає взаємодію капіталів окремих господарських суб'єктів (підприємств, фірм) окремих країн шляхом формування системи економічних угод між ними, створення філіалів за кордоном, так і на макрорівні шляхом формування економічних об'єднань держав і узгодження національних політик [34]. Прикладом промислових бізнес структур, які виникли внаслідок поступового розширення, злиття та поглинання фірм (або окремих виробництв) [35] є пул, трест, конгломерат, картель, альянс, синдикат, асоціація та франчайзинг [36]. Наслідком появи у світовому економічному просторі перерахованих вище інтегрованих бізнес структур стала глобалізація фінансів, один із вимірів економічної глобалізації, що представляє собою фінансову взаємозалежність країн всього світу, що виникла в результаті зростаючого обсягу міжнародних фінансових угод і світових потоків капіталу, які особливо посилюються зі зростанням кількості ТНК, а також у зв'язку з впровадженням у 21 столітті сучасних електронних технологій, засобів комунікації та інформатизації [37]. Більшість вчених у науковій спільноті розглядають фінансову глобалізацію як найбільш високу стадію інтернаціоналізації діяльності фінансових ринків у всіх її формах з метою забезпечення потреб розвитку валютно-фінансових відносин. А це, в свою чергу, веде до об'єднання фінансових ринків різних країн в єдиний фінансовий ринок, створення глобальної фінансової системи [38]. Інакше кажучи, глобалізація фінансів це інтеграція внутрішніх національних фінансових систем у міжнародні фінансові ринки та інститути [37].

Щодо транснаціоналізації, то цей процес економічної глобалізації з'явився, коли інтернаціоналізація та інтеграція перебували на стадії зрілості, створивши усі необхідні передумови для виникнення ТНК. Сьогодні транснаціоналізація виробництва та капіталу виступає потужним економічним механізмом, що спонукає до нових пріоритетів суспільного відтворення, цілей зовнішньоекономічної політики, особливостей та умов участі країн у міжнародному поділі праці [39]. За визначенням вітчизняного науковця Рогач О. І., транснаціоналізація це процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій, здійснених ТНК, в межах якої значна

частина виробництва, споживання, експорту, імпорту і доходу країни залежить від міжнародних центрів за межами держави [40].

Внаслідок інтеграції світогосподарських зв'язків, ТНК стали ключовими гравцями на міжнародному ринку, оскільки їхнє проникнення на ринки інших країн за допомогою таких форм міжнародного бізнесу як зарубіжні інвестиції та франчайзинг активізувало транскордонний рух фінансових ресурсів, забезпечуючи високий динамізм розвитку як міжнародних економічних відносин, так і окремо кожної країни, залученої у інтеграційні процеси.

Під дією інтернаціоналізації, інтеграції та транснаціоналізації, поєднання яких утворює економічну глобалізацію, формування світової економіки перейшло зі стадії світового ринку в стадію світового господарства, характерною рисою якою є розвинена система обміну послугами і товарами, де центральне місце належить міжнародному рухові факторів виробництва, до яких належать робоча сила, капітал та технології. Наслідком глобалізації світового господарства є фінансова експансія розвинених країн, лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків та посилення міжнародної мобільності капіталу [41].

Розглянувши сутність процесів економічної глобалізації, необхідно підкреслити неоднозначність їхнього впливу на світогосподарські зв'язки. Їхнє поглиблення за рахунок зміцнення позиції індустріально розвинених країн та розширення їхнього домінування в світовому господарстві спричиняє посилення ієрархічної нерівності країн та націй. Диференціація країн в системі міжнародних економічних відносин за рівнем економічного розвитку під впливом економічної глобалізації збільшує залежність менш розвинених країн від розвинутих країн. До того ж, ця нерівність є причиною виникнення конфліктів не лише на міжнародному, проте на регіональному та національному рівнях.

Окрім того негативною стороною економічної глобалізації є також посилення макроекономічної нестабільності внаслідок відкритості фінансових ринків (держави втрачають контроль над фінансовими потоками) та вразливості економік країн до змін на глобальному ринку. За рахунок інтеграції національних економік у світове господарство зменшується їхня стійкість до фінансових криз.

Зростання світового виробництва під впливом економічної глобалізації також підсилює питання ресурсного забезпечення, особливо енергетичних ресурсів, оскільки необмежена промислова діяльність створює екологічні проблеми світового масштабу.

Щодо позитивних наслідків активізації динамічних процесів економічної глобалізації, то до них слід віднести:

- створення нових робочих місць та зниження бідності шляхом розширення прямих іноземних інвестицій;
- прискорення економічного розвитку країн шляхом зростання обсягів міжнародної торгівлі;
- розвиток ринкової кон'юнктури шляхом поглиблення спеціалізації країн;
- диверсифікація товарів та послуг шляхом підвищення конкуренції на глобальному ринку;
- розширення бізнесу шляхом зростання відкритості національних економік;
- посилення міжнародної активності та нівелювання кордонів шляхом обміну товарами, послугами, інформаційної та культурної комунікації [9; 42].

Отже, можна зробити висновок, що економічна глобалізація це не феномен, а комплекс різних процесів, а саме інтернаціоналізації бізнесу, інтеграції світогосподарських зв'язків та транснаціоналізації виробництва, що виходять за межі національних кордонів і стрімко поширюються в системі світового господарства. Ці процеси спрямовані на створення єдиного світового економічного простору, де обмін товарів, послуг та капіталу стає більш інтенсивним і широким, і реалізується відповідно до особливостей міжнародного поділу праці. За останні десятиліття процеси економічної глобалізації здійснили суттєвий вплив на економічні системи країн та регіонів.

Дискусійним залишається питання щодо тлумачення дефініції економічна глобалізація, оскільки більшість науковців у глобалістичному дискурсі розглядають її як складову загального процесу глобалізації, яка полягає в зростаючій взаємозалежності світових економік у результаті зростання масштабів

транскордонної торгівлі товарами та послугами, потоку міжнародного капіталу та широкого та швидкого поширення технологій.

У кінцевому підсумку, економічна глобалізація є контроверсійним явищем, яке визначається комплексом не лише економічних, проте й глибоких соціокультурних та політичних змін. Визначаючи роль економічної глобалізації у забезпеченні сталого розвитку, доводиться констатувати, що попри економічне зростання і підвищення рівня життя, економічна глобалізація спричиняє виникнення соціальних та екологічних проблем. Наслідком поширення процесів економічної глобалізації у світі є не лише підвищена взаємодія між національними економіками, проте й загострена взаємозалежність, що спричиняє виникнення нерівності між країнами.

1.2. Становлення ТНК як ключових фігур у прискоренні процесів економічної глобалізації

Поглиблення економічних зв'язків між підприємствами різних країн світу і транснаціоналізація їхньої діяльності в умовах глобалізованого світу неможливі без проникнення ТНК на глобальний ринок [43]. За останні кілька десятиліть ТНК стали незалежними суб'єктами міжнародних економічних відносин, які здійснюють масштабний вплив на структуру світової економіки, а їхнє якісне та кількісне зростання визначає темпи розвитку процесів економічної глобалізації у світі.

Перш ніж розглянути еволюцію становлення ТНК як інтегрованих транснаціональних бізнес-структур, котрі сьогодні активно конкурують з національними державами та стрімко проникають в економічні системи різних країн світу, нам необхідно визначити їхню сутність та ключові характеристики, що відрізняють їх від інших суб'єктів господарювання.

У сучасній економічній термінології відсутнє єдине загальноприйняте тлумачення ТНК, оскільки у наукових джерелах поруч з терміном «ТНК» часто зустрічається використання інших понять, котрі описують різні типи міжнародних

компаній. До них належать інтернаціональні корпорації, багатонаціональні (мультинаціональні) та глобальні корпорації, які відрізняються характером взаємин, організаційною структурою та механізмами діяльності [44].

Більшість міжнародних організацій в XX столітті активно використовували поняття «мультинаціональна корпорація» для позначення компаній, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Перехід до застосування терміну «транснаціональна корпорація» пояснюється тим, що ТНК є основними драйверами процесу транснаціоналізації, які зробили вагомий внесок у розвиток міжнародного бізнесу, в основі якого лежить саме транскордонний рух товарів у світі. З огляду на цей факт, науковці вирішили ввести в наукову лексику поняття ТНК, прагнучи підкреслити її транскордонну діяльність та виокремити її від «багатонаціональної корпорації», що перебуває у власності та під контролем суб'єктів господарювання декількох держав [45].

У зв'язку зі стрімким поширенням процесу транснаціоналізації у світі критерії розмежування ТНК як домінуючого суб'єкта підприємницької діяльності постійно змінювалися, що зумовило виникнення в економічній доктрині ряду поглядів і підходів до визначення терміну «транснаціональна корпорація».

Довгий час загальноприйнятим, зокрема в публікаціях ООН, які датуються другою половиною XX століття, було віднесення до мультинаціональних підприємств тільки великих за розміром компаній, що мали річний оборот, який перевищує 100 млн дол. США, і які мали дочірні підприємства не менш ніж у шести країнах [46]. Таке трактування є доволі вузьким, оскільки воно істотно обмежує широкий спектр специфічних ознак, яким мають відповідати компанії, котрі націлені на здійснення комерційної діяльності на транснаціональному рівні.

За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), ТНК це підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів, при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу. Інакше кажучи, ТНК створює систему міжнародного виробництва, розподілену між кількома країнами, але контрольовану з одного центру, а саме материнської компанії [47]. Материнське підприємство визначається як

підприємство, яке контролює активи інших компаній в інших країнах, крім своєї країни походження, зазвичай шляхом володіння певною часткою у статутному капіталі. Закордонна філія – це інкорпороване або неінкорпороване підприємство, в якому інвестор, який є резидентом іншої країни, володіє часткою, що дозволяє реалізовувати його довгострокові інтереси в управлінні цим підприємством [48].

Більшість сучасних науковців у своїх наукових дослідженнях посиляються на трактування, запропоноване Міжурядовою комісією з транснаціональних корпорацій і детально описане в Кодексі поведінки транснаціональних корпорацій у 1983 році, оскільки воно не лише доповнює згадані вище ознаки новими критеріями, проте й не втрачає своєї актуальності попри постійні зміни у світовому господарстві під впливом складних процесів економічної глобалізації.

Згідно з їхньою дефініцією ТНК це підприємство державної, приватної або змішаної форми власності, що має відділення у двох і більше країнах, функціонує відповідно до певної системи прийняття рішень, що дозволяє проводити узгоджену політику та загальну стратегію через один або більше центрів прийняття рішень. Дочірні компанії ТНК пов'язані між собою відносинами власності або іншими відносинами, користуються загальними знаннями, ресурсами та розподіляють відповідальність між собою в межах ТНК [49]. Особливістю ТНК є те, що попри централізоване прийняття рішень, підрозділи компанії мають певну самостійність.

Щодо трактувань ТНК вітчизняними науковцями, то за визначенням Немировської О. В. ТНК виступає інтернаціональною структурою, яка проводить єдину політику через один або більше центрів прийняття рішень на підпорядкованих підприємствах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що в свою чергу, приводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу [50].

Згідно з іншим формулюванням, описаним в економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С.В. ТНК це – найпотужніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації значної частини промислового світового виробництва, інтелектуальної власності, торгівлі, привласнюють найвищі (транснаціональні) прибутки. ТНК є міжнародними за характером своєї діяльності та

національними щодо контролю за ними й утворюють ся на основі транснаціоналізації (просування за кордон) своєї підприємницької діяльності [50].

До ТНК відносяться лише ті світові корпорації, які відповідають переліку кількісних та якісних критеріїв, котрі стосуються різних аспектів їхньої діяльності, починаючи зі структури статутного капіталу і закінчуючи обсягом зовнішнього обігу компанії (рис.1.2).

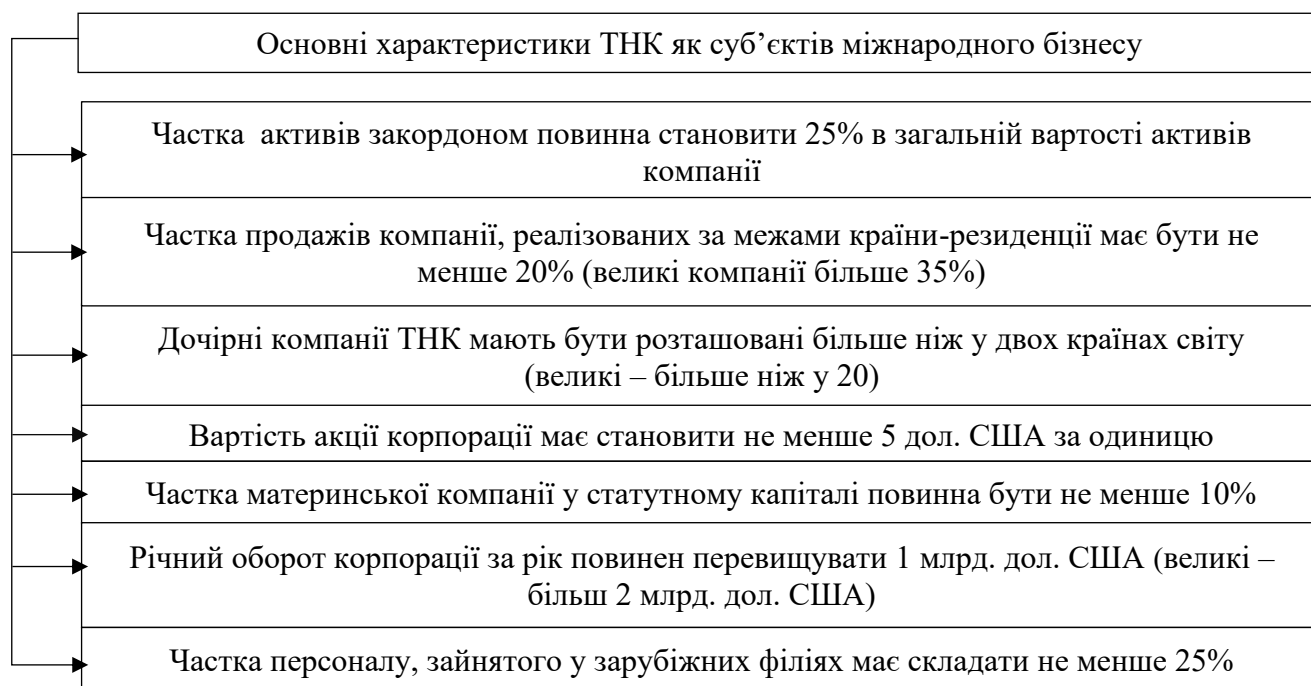

Рисунок 1.2 – Основні якісні та кількісні характеристики ТНК

Джерело: складено автором на основі даних [51; 52].

Порівнюючи національні компанії з ТНК варто зауважити, що ТНК як форма міжнародного бізнесу мають низку незаперечних переваг завдяки описаним вище характеристикам, які в свою чергу роблять їх рушійними силами глобалізації.

Основними серед них є такі:

- додаткові можливості підвищення ефективності та конкурентоспроможності через доступ до ресурсів іноземних держав;
- близькість до споживачів продукції іноземної філії фірми та можливість отримання достовірної інформації про перспективи ринків і конкурентний потенціал фірм приймаючої країни;
- можливість використання у власних інтересах особливостей державної,

зокрема податкової, політики в різних країнах, різниці в курсах валют та інше;

- здатність продовжувати життєвий цикл своїх технологій і продукції;
- за допомогою прямих іноземних інвестицій фірма дістає можливість уникати бар'єрів під час входження на ринок певної країни через експорт товарів та послуг [53].

Щодо історії виникнення ТНК у системі міжнародних економічних відносин, то вона бере свій початок в другій половині XVIII ст, коли у світі почав зароджуватися процес інтернаціоналізації, який належить до основних проявів економічної глобалізації. Інтернаціоналізація характеризується як діяльність суб'єкта господарювання за рахунок переходу від функціонування виключно на вітчизняному ринку до діяльності на закордонних ринках, у тому числі й адаптація діяльності до існуючих ринкових умов та розроблення ефективних заходів присутності на цих ринках [54].

Динамічний вплив інтернаціоналізації відображається передусім у швидкому зростанні обсягів міжнародної торгівлі, яка особливо пожвавилася в період Великих географічних відкриттів і супроводжувалась утвердженням ринково-капіталістичних відносин, накопиченням капіталу, бурхливим розвитком міст та активною колоніальною експансією європейських країн [55]. Доступ до нових морських шляхів та територій сприяв суттєвому розширенню ринку збуту та розвитку європейського капіталістичного колоніалізму, в основі якого лежала тенденція капіталу до постійного росту й створення світової колоніальної системи.

Першими прототипами сучасних ТНК були колоніальні компанії, засновані у XVI-XVII ст. в Західній Європі, а саме в Англії, Нідерландах та Франції як найбільших колоніальних держав з метою акумуляції фінансових ресурсів [56]. Капіталістичні економіки цих країн стрімко зростали завдяки поглибленню міжнародного поділу праці, котрий є визначальним у сучасній системі світогосподарських зв'язків.

Західноєвропейські колоніальні компанії діяли виключно під керівництвом урядів, оскільки здійснювали торговельні операції в колоніях і не мали організаційних здібностей. До попередників сучасних ТНК зараховують такі компанії

як «East India Company», «Royal African Company», «Hudson Bay Company» [57]. Діяльність цих компаній була зосереджена на трьох основних аспектах: торгівлі, видобутку сировинних ресурсів та їхній переробці, а їхні філіали були розташовані в колоніях та країнах з низьким рівнем розвитку.

Перша промислова революція в Англії, яка виникла в другій половині XVIII ст. сприяла радикальному переходу від аграрної економіки до економіки, яка характеризується механізацією виробництва шляхом використання потужностей води і пари, що неабияк допомогло оптимізувати процес роботи, збільшити обсяги виробництва, прискорити виготовлення продукції, та зменшити кількість працівників в існуючих компаніях [58]. Збільшилася кількість заводів та фабрик з виробництва бавовни, кораблів, сталі та вугілля, головна мета діяльності яких полягала у максимізації прибутку шляхом задоволення потреб суспільства. В той час почали з'являтися

Друга промислова революція почалася наприкінці XIX століття і характеризувалася запровадженням електричного двигуна, а також створенням масово-поточкового виробництва конвеєрного типу. Вона поклала початок епосі доступних споживчих товарів масового попиту [59]. В діяльності ТНК відбулося поступове поглиблення розподілу виробничих операцій та диференціація етапів виробництва.

Істотних змін зазнали ТНК під час Великої депресії, яка характеризувалася руйнацією фінансово-економічної системи внаслідок розгортання Першої і Другої світових війн. Впровадження широкого спектру торгівельних бар'єрів спричинило зменшення обсягів експорту, а рівень конкуренції між компаніями істотно підвищився. Основними джерелом прибутку ТНК було виготовлення озброєнь та військової техніки для задоволення військових потреб провідних країн Європи, Америки та Японії, що лише посилило їхню роль у формуванні світового порядку [60].

Відновлення торговельних зв'язків між країнами світу після завершення Другої світової війни шляхом імплементації США «плану Маршала», найбільш успішної інтерконтинентальної економіко-політичної програми відновлення країн Західної

Європи стало визначальним чинником кількісного та якісного зростання ТНК у світовому господарстві, що також сприяло стрімкому економічному розвитку.

«План Маршала» був націлений на довгострокову реструктуризацію економіки, промислової і сільськогосподарської інфраструктури з метою створення необхідних умов для інтеграції європейських країн у гео економічний простір, заснованих на принципах лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків [61]. За три роки реалізації цієї програми сукупний ВВП країн західної Європи зазнав збільшення одразу на 33%. Разом з тим приблизно на половину у порівнянні з 1938 роком зросло промислове виробництво, а обсяг сільськогосподарської продукції збільшився на 26%.

Результатом надання гуманітарної та фінансової допомоги західноєвропейським державам стало те, що за 1947-1952 роки європейські країни зуміли досягнути рівня майже цілковитого відновлення економіки високорозвиненого індустриального регіону з населенням майже 400 млн. осіб [62]. Внаслідок розвитку процесу економічної інтеграції між країнами у післявоєнний період, яка супроводжувалася розширенням економічного та виробничого співробітництва, тодішні окремі ТНК почали об'єднуватися, що сприяло виникненню нових підприємств, що пізніше отримали назву кооперативи, конгломерати та консорціуми.

Як згадувалося раніше, «план Маршала» мав позитивний вплив на діяльність ТНК, оскільки зростання відкритості національних економік внаслідок лібералізації торгівлі дало поштовх розвитку процесу транснаціоналізації, який супроводжувався виникненням нових ТНК та збільшенням філій існуючих ТНК. Окрім того, взаємодія національних економік сприяла зростанню обсягів міжнародної торгівлі між країнами з різним рівнем економічного розвитку на 40%.

Центральне місце в міжнародній інтеграції належало інтернаціоналізації, яка завдяки усуненню торговельних бар'єрів у здійсненні міжнародного бізнесу активізувала експорт іноземного капіталу. Зростання капіталізації сприяє зовнішній інтеграції національних компаній із зарубіжним капіталом та їхньому поступовому перетворенню в ТНК, ресурсний потенціал яких збільшується за рахунок додаткового залучення інвестицій, а також позичкових коштів [63].

Ліквідація наслідків Другої Світової війни відбувалася на макрорівні, що зумовило створення ряду міжнародних інституцій, основний вектор діяльності яких мав бути націлений на отримання максимального ефекту від міжнародної економічної інтеграції, а також створення умов для сталого розвитку учасників глобалізації та гарантування їхньої безпеки. Ключовими суб'єктами економічної глобалізації, які виконують функції координаторів міжнародного співробітництва та безпеки, вважаються міжнародні економічні, військово-політичні та валютно-фінансові організації, найвідомішими з яких є Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Північноатлантичний альянс (НАТО), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), а також регіональні та міжнародні блоки, такі як Європейський Союз (ЄС).

Якщо в другій половині 20 століття створення міжнародних організацій було передумовою зародження процесів економічної глобалізації у світі, то сьогодні ці інституції займають провідне місце керуванні цими процесами задля досягнення економічної стабільності. Міжнародні організації грають провідну роль у правовому та економічному регулюванні діяльності ТНК на зовнішніх ринках шляхом впровадження різноманітних програм підтримки бізнесу в країнах, що розвиваються, встановлення стандартів якості продукції, створення вільних зон та інше. Починаючи з другої половини XX ст. ТНК активно використовують переваги регіональних інтеграційних угод, таких як Європейський союз, Міжнародний альянс Тихоокеанського регіону (TPP) та або Багатосторонній угода про торгівлю послугами (TiSA) [64].

Поглиблення міжнародного співробітництва та взаємовідносин між країнами та господарюючими суб'єктами в XX ст. сприяло також інтенсивному обміну знаннями та технологіями у світі, наслідком чого став науково-технічний прогрес, який також отримав назву третя промислова революція. Вона базувалася на досягненнях у галузі електроніки (створення цифрових комп'ютерів) та подальшого розвитку інформаційних технологій [65]. Відбулося розширення сфер діяльності корпорації, а саме з'явилися нові галузі, такі як електроніка, автомобілебудування та хімічна промисловість, котрі сьогодні мають великий попит у розвинених країнах світу. ТНК

виявилося у багатьох випадках вигідніше використовувати дешеву робочу силу в країнах, що розвиваються, ніж автоматизувати промислове виробництво у високорозвинених країнах за допомогою роботизації, що відобразилося у збільшенні їхніх потужностей на зовнішньому ринку [58].

Ефективне використання досягнень цього прогресу шляхом інтеграції матеріально-технічних розробок у виробництво дозволило ТНК зайняти провідні позиції на зарубіжних ринках та урізноманітнити асортимент товарів та послуг на світовому ринку. Розвиток транспортних, комунікаційних та інформаційних технологій сприяв створенню розгалуженої системи підприємств в різних країнах світу, що суттєво підвищило ефективність глобальної дистрибуції результатів ТНК.

Інтенсивному розвитку ТНК у світі у другій половині ХХ ст. сприяли наступні джерела ефективної діяльності:

- переваги володіння та доступу до природних ресурсів, капіталу та результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР);
- за рахунок прямих інвестицій є можливість долати експортні бар'єри на шляху впровадження своїх товарів ринку тієї чи іншої країни;
- наявність можливості оптимального розподілу підприємств материнської компанії в різних країнах з урахуванням розмірів національних ринків, наявних цін, доступності економічних ресурсів, а також політичної стабільності;
- горизонтальна диверсифікація в різні сировинні галузі та вертикальна диверсифікація по технологічному принципу в межах однієї галузі, що сприяють забезпеченню економічної стабільності та фінансової стійкості ТНК;
- здатність продовжувати життєвий цикл технологій та продукції ТНК;
- безперервна поінформованість про кон'юнктуру товарних, валютних та фінансових ринків в різних країнах, яка дозволяє оперативно спрямовувати потоки капіталів у ті країни, де складаються більш сприятливі умови для отримання максимального прибутку [66].

У контексті дослідження процесу становлення ТНК, дослідники виділяють п'ять головних етапів розвитку ТНК, за допомогою яких можна простежити еволюцію цих бізнес-структур у світовому економічному просторі (додаток Б).

У 21 столітті ТНК є головними суб'єктами міжнародних економічних процесів в умовах глобалізованого світу, а їх розмір є визначальним фактором транснаціоналізації діяльності, особливо при злиттях і поглинаннях [43]. Сьогодні у світовій економіці немає жодного суттєвого процесу, який би відбувався без активної участі ТНК.

Незважаючи на те, що ТНК здійснюють свою діяльність на міжнародному рівні, їхній вплив поширюється на всі країни і всі сфери життя, включаючи політичну, що дозволяє розглядати ТНК поряд з державами та міжнародними організаціями, вони як прямо, так і опосередковано беруть участь у світових економічних процесах, в тому числі визначають траєкторію розвитку економічної глобалізації [68]. Основними формами ведення міжнародного бізнесу ТНК є прямі іноземні інвестиції (ПІІ), які мають стратегічно важливе значення для збільшення кількості дочірніх компаній, а також франчайзинг та ліцензування.

На думку засновників течії транснаціоналізму в теорії міжнародних відносин, американських науковців Дж. Ная та Р. Кеохейна, незважаючи на провідну роль держав у побудові міжнародного співробітництва, значна частина взаємозв'язків припадає саме на диверсифіковану діяльність ТНК шляхом франчайзингу та прямих іноземних інвестицій, динамічне розширення яких в умовах сьогодення чинить масштабний дуалістичний вплив на функціонування світового господарства [69].

ТНК відіграють важливу роль на сучасному етапі в системі міжнародних економічних відносин, а ступінь їхнього впливу на економічні процеси у світовому господарстві протягом кількох десятиліть стрімко посилилася. Вони безпосередньо впливають на економіку країн-реципієнтів, прискорюють інтернаціоналізацію господарського життя та науково-технічний процес. Згідно зі статистикою, на сучасному етапі ТНК контролюють третину виробничих капіталів приватного сектору усього світу; контролюють до 90% прямих інвестицій за кордоном виробляють понад 25% світового ВВП. Слід відмітити, що сукупні валютні резерви ТНК у кілька разів більше, ніж резерви всіх центральних банків світу [52].

Проте поряд із позитивним впливом на глобальну економіку та економіку конкретної країни, діяльність ТНК має ряд негативних наслідків для приймаючої

країни, оскільки вони ТНК орієнтовані насамперед на поліпшення власного фінансового стану (збільшити виробництво, капіталізацію прибутку) і подальший розвиток компанії [70]. Негативний вплив відображається передусім у збільшенні фінансової залежності країни-реципієнта від діяльності ТНК; ТНК є вагомим важелем впливу на політичну діяльність уряду, ТНК використовують природні ресурси, що є невідновними; створюють монопольне середовище в окремих сферах економічної діяльності, сприяючи банкрутству вітчизняних суб'єктів господарювання; можуть використовувати небезпечне та шкідливе виробництво з метою отримання надприбутку тощо [51].

Отже, визначальною рисою перманентного розвитку світової економіки є процес транснаціоналізації, яка вважається результатом розвитку інтернаціоналізації і водночас фактором поглиблення економічної глобалізації. Прискорювачами розвитку транснаціоналізації виступають ТНК. Вони є відкритими складними соціально-економічними системами, що функціонують в різних країнах світу, проникнення на ринки яких відбувається здебільшого за допомогою ПІІ.

Базуючись на чіткому розумінні процесу інтернаціоналізації як системоутворюючого чинника світової економіки, можна стверджувати, що економічна глобалізація стала основною передумовою виникнення ТНК у світі, які з часом стали основними каталізаторами її розвитку, без яких сучасний ринок не здатен функціонувати в контексті здійснення транскордонних торговельних операцій. Інакше кажучи, еволюція ТНК в системі світогосподарських зв'язків тісно пов'язана з розвитком багатоаспектного явища економічної глобалізації, оскільки наслідки поширення її процесів у світі стали визначальними для появи та подальшого зростання ТНК, які сьогодні є домінантами трансформації сучасних економічних систем.

ТНК як ключові фігури прискорення ТНК здійснюють суперечливий вплив на стан світової економіки. Цей вплив полягає не лише у створенні нових перспектив для удосконалення структури світогосподарських зв'язків між різними країнами світу, проте водночас слугує чинником виникнення численних загроз для розвитку країн з перехідною економікою. Наслідком впливу зміцнення позицій ТНК в

економічному просторі є незворотні структурні зміни, які можна спостерігати не лише у системі міжнародних економічних відносин, але й інших сферах життєдіяльності, однак перш ніж розглянути особливості суперечливого впливу ТНК на стан інших суб'єктів господарювання і в цілому на взаємодію національних економік, необхідно визначити основні передумови появи ТНК у світі.

Висновки до розділу 1

Таким чином, можна зробити висновок, що розкриття сутності процесів економічної глобалізації, неможливе без попереднього вивчення загального поняття глобалізації, поєднання процесів якої здійснює потужний детермінацій вплив на функціонування світового господарства.

Важливо зауважити, що явище глобалізації є достатньо суперечливим. Навколо концептуалізації, змісту та наслідків рушійної дії глобалізаційних процесів впродовж кількох десятиліть точиться ряд гострих дискусій в соціальному, політичному та економічному дискурсі. В ході дискусій були сформовані три концептуальні підходи, а саме трансформізм, скептизм та гіперглобалізм, які по-різному тлумачать поняття глобалізації та прогнозують наслідки поглиблення її процесів у систему міжнародних економічних відносин. Попри ряд відмінностей у поглядах вчених, котрі є прибічниками різних концептуальних підходів, спільним є загальне визнання глобалізації як комплексного геополітичного та геоекономічного явища, котре здатне трансформувати світоустрій та структуру світогосподарських зв'язків між країнами.

Комплексність глобалізації полягає в тому, що вона має декілька вимірів, проте аналізуючи різні трактування глобалізації, ми бачимо, що особлива увага вчених зосереджена саме на економічному аспекті, який включає процеси інтернаціоналізацію бізнесу, інтеграцію фінансових ринків та транснаціоналізацію виробництва. Поєднання цих процесів отримало назву економічна глобалізація, яка сьогодні визначає траєкторію розвитку світової економіки, на якій базується система

міжнародних економічних відносин.

Економічна глобалізація почала стрімко поширюватися у світі після завершення Другої світової війни шляхом поглинання іноземних ринків та розмивання економічних кордонів між ними, проте її процеси з'являлися у світі не одразу, а послідовно. Основу економічної глобалізації складає інтернаціоналізація; вона стала системоутворюючим чинником розвитку інтеграції та транснаціоналізації. Усунення торговельних бар'єрів, впровадження у виробництво досягнень науково-технологічного прогресу та створення міжнародних організацій лише прискорили глобалізаційні процеси у світі. Економічна глобалізація суттєво посилила взаємозалежність та взаємовплив національних економік, спричинивши підвищення рівня конкуренції та порушення макроекономічної нестабільності за рахунок відкритості держав до зовнішніх факторів впливу.

Слід підкреслити, що попри негативний аспект економічної глобалізації, основним результатом її розвитку став єдиний глобальний простір, сформований на принципах ринкової економіки та перевагах поглибленого міжнародного поділу праці. Окрім того, економічна глобалізація сприяла прискоренню транснаціоналізації, сутність якої полягає у посиленні взаємодії між країнами за рахунок інтенсифікації глобальних торговельних операцій, здійснених транснаціональними бізнес-структурами, які в економічній доктрині отримали назву ТНК.

Сьогодні ТНК є ключовими суб'єктами господарювання, які починаючи з епохи розквіту колоніальних імперій брали активну участь в утворенні планетарної цивілізації та системи світового господарства. Поступове проникнення ТНК на глобальних ринок як основних домінантів трансформації сучасних економічних систем сприяє економічному зростанню світового господарства. Шляхом нарощення своїх потужностей на іноземних ринках впродовж декількох століть, ТНК започаткували основи міжнародного бізнесу, що охоплює транскордонний рух факторів виробництва, який є невід'ємною складовою співпраці країн задля досягнення геоекономічних амбіцій. ТНК стали результатом процесів економічної глобалізації в середині 20 століття, а у 21 столітті вони виступають каталізаторами економічного зростання та становлення постіндустріального суспільства.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ЕКОНОМІЧНУ ГЛОБАЛІЗАЦІЮ

2.1. Економічна глобалізація як визначальний чинник розвитку ТНК

Центральне місце у просторовій організації системи локальних, регіональних та світових економічних зв'язків у 21 столітті належить економічній глобалізації [71]. Наслідком проникнення її всепоглинаючих процесів у національну економіку кожної країни стала диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків. Особливе місце у трансформації економічної взаємодії належить інтернаціоналізації, оскільки її розвиток відображався у започаткуванні міжнародного бізнесу, характерною рисою якого сьогодні є перманентне збільшення кількості ТНК, котрі у світовому економічному просторі виступають головними постачальниками товарів, капіталу і послуг. Їхня сукупність формує фактори виробництва, активізація міжнародного руху яких під дією інтернаціоналізації та транснаціоналізації створила засади для розвитку міжнародної торгівлі. Міжнародна торгівля у свою чергу вважається обов'язковою умовою ефективного функціонування національних економік в системі міжнародних економічних відносин.

У контексті характеристики наслідків поширення процесів, зумовлених глобалізацією, які відбуваються в економічному вимірі, міжнародну торгівлю доцільно використовувати як кількісний індикатор, оскільки вона дає змогу встановити чітку траєкторію розвитку торговельних відносин та простежити хвилеподібну динаміку системотворчого процесу інтернаціоналізації, адже ступінь залученості країни в процеси економічної глобалізації визначається кількістю реалізованих нею експортно-імпортних операцій.

За останні 20 років ми можемо спостерігати постійні коливання відсоткових значень міжнародної торгівлі від ВВП, що вказує на циклічність економіки, що

характеризується нерівномірним розвитком економічних процесів на глобальному ринку (рис 2.1). Це може бути обумовлено рядом причин, серед яких найбільш суттєвий вплив мала зростаюча інтеграція, за рахунок якої країни стали більш вразливими до зовнішньоекономічних впливів. На прикладі іпотечної кризи у США у 2008 році та спаху пандемії коронавірусного захворювання у 2020 році ми бачимо підтвердження тези зростаючої взаємопов'язаності економік в умовах прискореного розвитку економічної глобалізації, адже спади у обсягах міжнародної торгівлі, спричинені кризами, відбувалися у кожній інтегрованій у світовий простір країні.

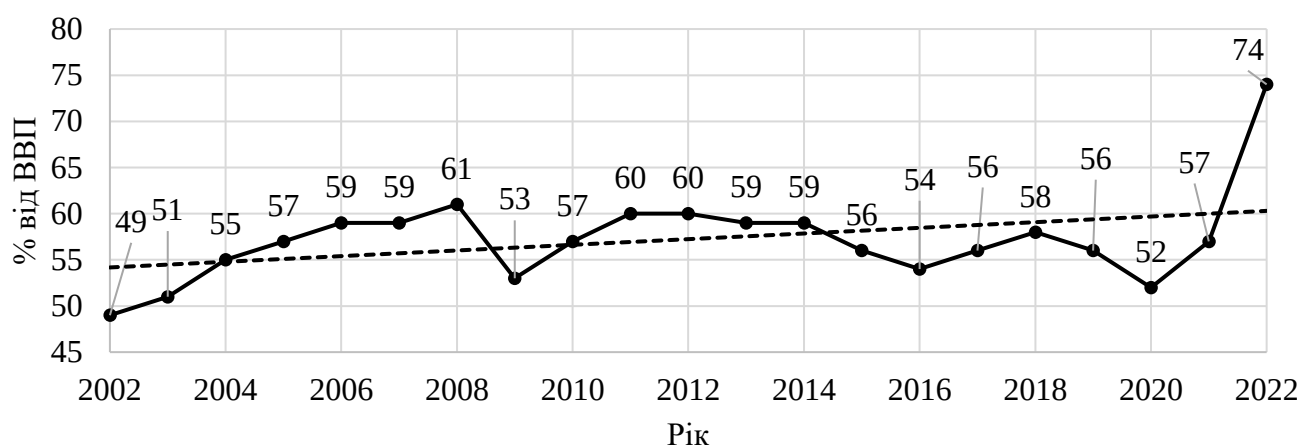

Рисунок 2.1 – Динаміка світових обсягів міжнародної торгівлі у 2002-2022 роках, %.

Джерело: складено автором на основі даних [72].

Лінія тренду має тенденцію до зростання, вказуючи на поступове збільшення обсягів міжнародної торгівлі, яка в свою чергу прямо залежить від темпів та масштабів зростання економічної глобалізації, адже саме вона сприяла відкритості національних економік завдяки ліквідації торговельних бар'єрів та розвитку ТНК як ключових суб'єктів міжнародного бізнесу. Інакше кажучи, зростання міжнародної торгівлі суттєво залежить не лише від рівня інтернаціоналізації бізнесу, але й від рівня транснаціоналізації виробництва і капіталу, оскільки сьогодні на діяльність ТНК як інтернаціональних бізнес структур припадає близько 70% торговельних операцій у світі. Це в свою чергу обумовлює необхідність дослідити спершу можливий зв'язок між процесами економічної глобалізації та ТНК за допомогою кореляційного аналізу

на прикладі різних країн світу та різних галузей людської діяльності, а також визначити інтенсивність впливу цих взаємопов'язаних процесів на розвиток ТНК шляхом регресійного аналізу.

З-поміж різноманітних статистичних методів дослідження, ми вирішили обрати кореляційний аналіз, тому що його застосування дозволить виявити, чи існує істотна лінійна залежність однієї величини від іншої, в нашому випадку цими величинами є кількість філій ТНК та ВВП країн [73]. Попри той факт, що зміни у світовій економіці, спричинені процесами економічної глобалізації, мають планетарний характер, вважаємо за потрібне зробити кореляційний аналіз на регіональному рівні шляхом статистичної вибірки. Кореляційний аналіз без застосування вибірки продемонструє очевидний глобальний економічний ефект глобалізаційних процесів на світове господарство, оскільки він охоплює загальну кількість існуючих у світі країн та загальну кількість існуючих на ринку ТНК. Вибіркове дослідження порівняно з суцільним дослідженням має значно більше переваг; його проведення за допомогою модифікації даних дозволить глибше та більш точно проаналізувати специфіку впливу економічної глобалізації на розвиток ТНК.

Для статистичної вибірки країн ми використали за основу типізацію країн за рівнем соціально-економічного розвитку, запропоновану ООН, адаптуючи її до вимог нашого завдання. Сумарна кількість обраних для першої вибірки складає 28 країн, які рівномірно розподілені по 4 різним категоріям по 7 країн (рис.2.2.).

Рисунок 2.2 – Класифікація країн за різним рівнем розвитку

Джерело: складено автором на основі даних [74].

Основний макроекономічний показник, який виступатиме першою величиною у кореляційному аналізі є ВВП. Вибір саме цього показника обумовлений тим фактом, що з його допомогою можна оцінити реальне становище національної економіки обраних для аналізу країн в умовах поширення процесів економічної глобалізації. В економіці показник ВВП прийнято розглядати як сумарний обсяг виробництва товарів та послуг [75]; він вимірює вартість кінцевої продукції, виробленої резидентами країни за певний період часу. Кінцевими товарами та послугами є ті з них, які використовуються на кінцеве споживання, нагромадження та експорт [76]. Експорт має найбільше значення, оскільки його переважаання в економіці країни над імпортом свідчить про високий ступінь залученості країни в процеси економічної глобалізації.

Пропорції економічного зростання кожної країни під впливом поглиблення явища економічної глобалізації суттєво відрізняються, що яскраво продемонстровано на істотній різниці числових значень обсягів ВВП обраних для аналізу країн у 2022 році (додаток В). Це в свою чергу лише підтверджує доцільність застосування статистичної вибірки для кореляційного аналізу, оскільки таким чином ми матимемо змогу більш точно охарактеризувати соціально-економічне становище країн з різним економічним розвитком під впливом контрверсійних процесів економічної глобалізації. Застосування різних категорій країн слугуватиме в майбутньому основою для визначення стратегічних пріоритетів розвитку національних економік цих країн, що неабияк важливо в умовах прискореної глобалізації. Щодо ТНК, то для кореляційного аналізу вважаємо за потрібне в якості другої величини використати кількість закордонних філій ТНК, які входять до списку найбільших компаній згідно з рейтингом Fortune Global 500, опублікованому у 2022 році. Окрім того, беручи до уваги той факт, що на глобальному ринку диверсифікація діяльності ТНК є провідною тенденцією, ми вирішили сформувати вибірку з 27 провідних ТНК, котрі рівномірно розподілені по 9 різних сферах людської діяльності (додаток Г).

Така кількість компаній у статистичній вибірці показує масштаби виробництва ТНК, адже їхня діяльність тісно переплітається з різними аспектами та сферами світового господарства. Диференційована за галузями людської діяльності вибірка

дозволить виявити, чи залежить кількісний розвиток ТНК в умовах стрімкого поширення процесів економічної глобалізації у вибірці країн від спеціалізації її дочірніх компаній, а також який вплив матиме ця спеціалізація на розміри ВВП.

Обрані для кореляційного аналізу країни окрім відмінностей у рівні соціально-економічного розвитку, про який свідчить розмір ВВП, відрізняються також ступенем транснаціоналізації, на який безпосередньо впливає сумарна кількість розташованих на національному ринку кожної країни філій ТНК, які належать до нашої статистичної вибірки (додаток Д). Найвищий рівень транснаціоналізації має США, оскільки в країні розташовано 34838 дочірніх компаній ТНК, що навіть перевищує сумарну кількість філій, розташованих в інших трьох категоріях країн. Серед нових індустріальних країн лідером за кількістю філій виступає Китай, де зосереджено близько 18510 філій. У країні, що розвиваються кількість дочірніх компаній ТНК не перевищує 2000 філій; найбільша їхня кількість розташована в Малайзії, де працює 1505 філій. Щодо слаборозвинених країн, то вони характеризуються достатньо низькими числовими значеннями. Найбільше дочірніх компаній має Бангладеш, їхня кількість дорівнює 48 філіям.

Дослідивши з кожну із вибірок, ми вирішили спершу провести загальний кореляційний аналіз, який передбачає охоплення ВВП усіх обраних для аналізу країн та усіх галузей людської діяльності, в яких працюють обрані для аналізу ТНК. За допомогою загального кореляційного аналізу ми зможемо в цілому знайти залежність між обсягом ВВП за 2022 рік (величина x) та кількістю розташованих в країнах за різним рівнем економічного розвитку дочірніх компаній ТНК, що належать до різних сфер людської діяльності (величина y). В разі виявлення цієї залежності між описаними величинами ми матимемо змогу обчислити коефіцієнт кореляції [106]. У нашому дослідженні ми будемо використовувати коефіцієнт Пірсона, інструмент описової статистики, який узагальнює одну з характеристик набору даних, описуючи силу та напрямок зв'язку між кількісними змінними [107]. Характеризувати коефіцієнт кореляції ми будемо за шкалою Чеддока, яка порівняно з іншими дозволяє більш точно визначити ступінь тісноти зв'язку.

В ході проведення загального кореляційного аналізу ми отримали коефіцієнт

кореляції, який дорівнює $r=+0,98$. За шкалою Чеддока значення цього показника є дуже високим, що безпосередньо вказує на високий ступінь тісноти зв'язку між кількістю іноземних філій ТНК (y) в обраних для аналізу країнах та обсягом ВВП (x). Оскільки значення коефіцієнта є позитивним, це свідчить про пряму кореляцію між змінними. Отже, при збільшенні кількості дочірніх компаній ТНК у країні з тим чи іншим рівнем розвитку, збільшується обсяг її ВВП і навпаки. Кореляційний аналіз підтверджує існування взаємозв'язку між ТНК як незалежними суб'єктами господарювання та значеннями макроекономічних показників, зокрема ВВП.

Наступним кроком у нашому дослідженні було проведення кореляційного аналізу по категоріям країн з різним рівнем економічного розвитку, щоб виявити, як саме буде змінюватися показник ВВП як основний індикатор залученості країни в процеси економічної глобалізації під впливом зростання кількості ТНК.

Порівнюючи отримані результати кореляційного аналізу, спершу варто підкреслити те, що усі коефіцієнти мають позитивні числові значення, що говорить про прямопропорційну залежність обраних величин (рис. 2.3). При збільшенні кількості дочірніх компаній ТНК у країнах з будь-яким соціально-економічним розвитком збільшуються обсяги ВВП.

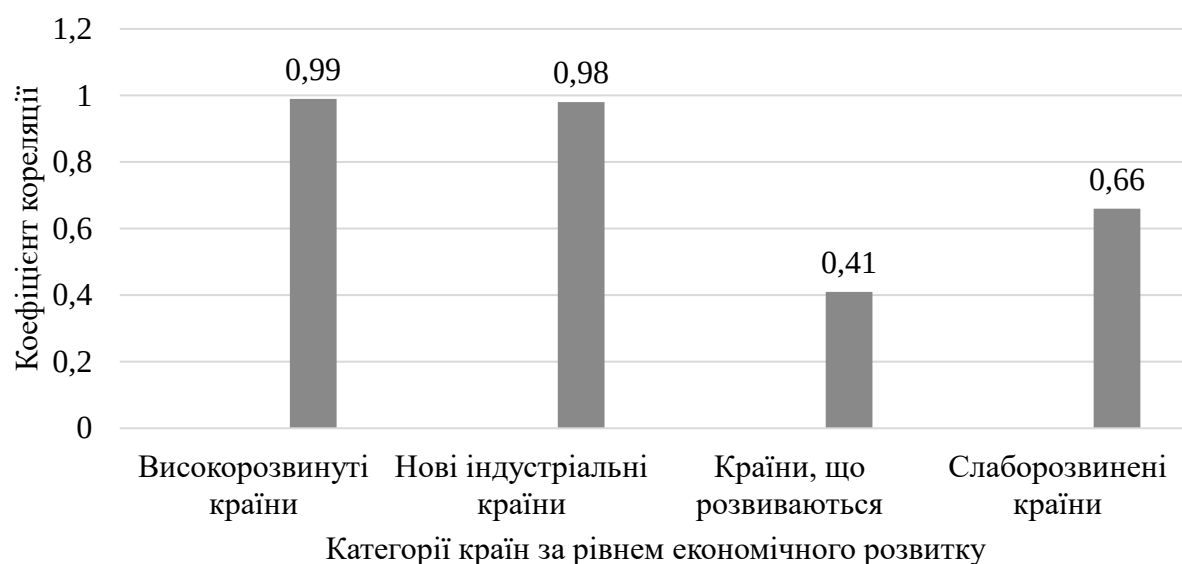

Рисунок 2.3 – Результати кореляційного аналізу по категоріям країн з різним рівнем економічного розвитку, 2022 рік

Складено автором на основі даних [77; 79-105].

Найвищий коефіцієнт кореляції має категорія високорозвинених країн, його значення дорівнює $r=+0,99$. За шкалою Чеддока, обрані величини мають дуже високу ступінь кореляційного зв'язку. При збільшенні кількості філій у високорозвинених країнах значно збільшуватиметься розмір ВВП. Це можна пояснити тим фактом, що національний ринок високорозвинених країн, достатньо насичений філіями ТНК, в той час як ринок країн, що розвиваються насичений товарами та послугами, виробленими цими філіями. Високорозвинені країни мають вищий ступінь інтернаціоналізації виробництва порівняно з іншими країнами, що супроводжується перманентним виходом підприємств на зарубіжні ринки, створенням нових ТНК та експансією існуючих. Окрім того, материнські компанії найбільших за прибутком ТНК, зосереджені саме у високорозвинених країнах, де третинний сектор займає найбільшу частку в економіці, що робить їх постіндустріальними країнами.

Характеризуючи нові індустріальні країни, ми бачимо, що коефіцієнт кореляції дорівнює $r=+0,98$. Згідно зі шкалою Чеддока, отримане значення є дуже високим, що вказує передусім на сильну значущу кореляцію між обраними змінними. Отже, при поступовому збільшенні кількості іноземних філій ТНК буде значною мірою збільшуватися ВВП країн, де вони розташовані. Високий коефіцієнт у нових індустріальних країнах пов'язаний з особливостями темпів їхнього економічного зростання, які є вищими, ніж у високорозвинених країн. Такі країни за останнє десятиліття зазнали суттєвих трансформацій, пов'язаних з аграрно-індустріальним характером їхньої економіки. Багатий природно-ресурсний потенціал та активна участь в процесах міжнародної торгівлі дає можливість цим країнам залучати у свою господарську діяльність провідні ТНК світу, що лише позитивно відображається на обсягах їхнього ВВП [108].

Найменший коефіцієнт кореляції мають країни, що розвиваються. Числове значення коефіцієнту дорівнює $r=+0,41$. За шкалою Чеддока, ступінь тісноти зв'язку між змінними помірна, а отже при збільшенні кількості дочірніх компаній ТНК обсяги ВВП цих країн зростатиме не значною мірою. Пояснити такий ступінь лінійної залежності можна тим фактом, що країни, що розвиваються перебувають на етапі

адаптації до процесів економічної глобалізації; їхня економіка зростає повільнішими темпами порівняно з високорозвиненими країнами, оскільки вони мають порівняно невелику кількість філій ТНК, а в структурі їхньої економіки значна частка належить національним підприємствам, які не виходять на зовнішні ринки. Попри той факт, що країни, що розвиваються певною мірою інтегровані у світовий економічний простір, їхній рівень транснаціоналізації капіталу та виробництва постійно коливається відповідно до зміни тенденцій економічної глобалізації.

Щодо слаборозвинених країн, то у ході аналізу ми отримали коефіцієнт кореляції, значення якого дорівнює $r=+0,66$. За шкалою Чеддока таке числове значення вказує на наявність помітної кореляції між змінними, а отже, збільшення кількості розташованих в слаборозвинених країнах іноземних філій ТНК супроводжується помітним збільшенням обсягів ВВП за рік. Незважаючи на той факт, що у країнах, що розвиваються розташована більша кількість філій ТНК, їхній коефіцієнт кореляції є меншим за коефіцієнт у слаборозвинених країнах. Це пояснюється тим фактом, що для слаборозвинених країн проникнення нових компаній на ринок сприяє виникненню «економічного дива» за рахунок розширення асортименту продуктів, створенню нових робочих місць та зростанню надходжень у державний бюджет. Поєднання цих складових має позитивний ефект на числові значення ВВП у слаборозвинених країнах, де в умовах нестабільної економіки ТНК виступатимуть провідними координаторами міжнародної торгівлі, в той час як країни, що розвиваються, перебувають на етапі переходу з однієї фази економічного циклу в іншу фазу.

Окрім загального кореляційного аналізу, за допомогою якого ми виявили існуючий зв'язок між обсягами ВВП та кількістю зарубіжних філій ТНК, а також аналізу по категоріям країн, використання якого дозволило оцінити зміну коефіцієнту кореляції в залежності від зміни соціально-економічного розвитку країни, вважаємо за необхідне у роботі проаналізувати окремо кожну галузь людської діяльності, яка є у вибірці. Проведення кореляційного аналізу по сферам діяльності ТНК аргументується необхідністю визначити ступінь залежності розмірів ВВП обраних для аналізу країн від кількості дочірніх компаній, котрі залучені у виробництво тих

чи інших товарів або надання тих чи інших послуг.

У ході проведення кореляційного аналізу 9 сфер людської діяльності, ми виявили, що отримані коефіцієнти кореляції незалежно від спеціалізації ТНК мають позитивне значення, що говорить про прямо пропорційну залежність величин, а отже збільшення кількості дочірніх компаній ТНК у різних галузях економіки прямо пропорційне зростанню обсягів ВВП у обраних країнах (додаток Е).

Найбільша лінійна залежність між обсягами ВВП країн з різним рівнем економічного розвитку та кількістю дочірніх компаній ТНК спостерігається у сфері послуг швидкого харчування (додаток Е). У статистиці такий результат можна пояснити передусім суттєвим переважанням кількості дочірніх компаній у цій галузі над іншими. В економіці кількість ТНК, залучених у сферу надання послуг швидкого харчування стрімко розвивається та розширюється, що можна пояснити порівняно легкими умовами виходу на зовнішній ринок. Якщо для прокинення, наприклад фармацевтичних компаній в іншу країну потрібна висококваліфікована робоча сила, наявність науково-дослідницьких інститутів, високотехнологічне матеріальне забезпечення, то для розширення мережі закладів швидкого харчування ці умови не є обов'язковими, що неабияк полегшує процес їхнього кількісного зростання.

Незважаючи на той факт, що за кількістю компаній у вибірці, видобувна промисловість є однією з найбільших, вона має найменшу лінійну залежність між обсягами ВВП країн з різним рівнем економічного розвитку та кількістю своїх дочірніх компаній (додаток Е). Це можна пояснити тим фактом, що розвиток видобувної галузі сповільнюється через проблему вичерпання природних ресурсів. До того ж, дочірні компанії мають обмежену кількість країн-реципієнтів, оскільки відповідно до особливостей міжнародного поділу праці, не всі країни мають багаті поклади корисних копалин. Найбільші з них розташовані у нових індустріальних країнах та слаборозвинених країнах.

Визначивши за допомогою кореляційного аналізу наявність взаємозв'язку між обсягами ВВП як основного показника, що демонструє ступінь залученості обраних для аналізу країн у світогосподарські процеси та кількістю дочірніх компаній ТНК, що здійснюють свою діяльність у різних галузях економіки, вважаємо за потрібне за

допомогою регресійного аналізу дослідити більш детально, які саме фактори економічної глобалізації впливають на зростання темпів транснаціоналізації виробництва та капіталу. Використання саме регресійного аналізу дозволить дослідити наслідкові зв'язки між факторами та виявити закономірності та тенденції розвитку досліджуваного результативного параметру [109].

Враховуючи той факт, що розвиток ТНК є кількісним, для реалізації багатфакторного регресійного аналізу ми взяли як результативний показник кількість зарубіжних філій ТНК у 9 різних сферах людської діяльності (у) за 2022 рік. Щодо факторних показників, то ми обрали саме ті фактори, котрі на нашу думку відображають основну сутність економічної глобалізації, масштабний вплив якої помітний не лише у змінах кількості реалізованих торговельних операцій. Економічна глобалізація тісно переплітається з різними аспектами світового господарства, а саме з інноваціями, інфраструктурою, бізнесом та державним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності.

До цих показників належать населення (x_1), паритет купівельної спроможності (x_2), інфляція (x_3), індекс інновацій (x_4), індекс сприйняття корупції (x_5), індекс свободи торгівлі (x_6), частка третинного сектору економіки (x_7), індекс свободи бізнесу (x_8), індекс свободи інвестицій (x_9). Кожен із перерахованих факторів описує соціально-економічне становище 28 країн відповідно до тенденцій економічної глобалізації, сукупність яких формує статистичну вибірку (додаток Ж).

Спочатку ми вирішили провести загальний регресійний аналіз, охопивши сумарну кількість країн. Таким чином ми зможемо виявити сукупність ключових факторів впливу економічної глобалізації на кількісне зростання ТНК на глобальному рівні.

Загальна регресійна модель, отримана в ході розрахунків має такий вигляд:

$$Y = 0,142_{x_1} + 0,490_{x_2} - 0,180_{x_3} + 0,666_{x_4} - 0,404_{x_5} - 0,276_{x_6} + 0,294_{x_7} + 0,322_{x_8} - 0,122_{x_9} - 0,022 \quad (2.1)$$

Аналізуючи загальну регресійну модель, ми бачимо, що при збільшенні таких факторних показників як населення (x_1), паритет купівельної спроможності (x_2), індекс інновацій (x_4), частка третинного сектору економіки (x_7) результативний

показник кількості дочірніх компаній ТНК у країні збільшується. При збільшенні таких показників як інфляція (x_3), індекс сприйняття корупції (x_5), індекс свободи торгівлі (x_6), індекс свободи бізнесу (x_8), індекс свободи інвестицій (x_9), значення результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК буде обернено-пропорційним, а отже воно зменшуватиметься.

Найменше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країні впливає факторний показник індекс свободи інвестицій (x_9). Найбільше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країні впливає факторний показник індекс інновацій (x_4). Такий результат можна пояснити тим фактом, що у 21 столітті в різних країнах світу відбувається стрімке впровадження новітніх технологій у виробництво, а це неабияк приваблює іноземних інвесторів та підприємців.

Далі ми провели розрахунки чотирьох регресійних моделей, кожна з яких репрезентує країни з різним економічним розвитком, що дозволить дослідити особливості соціально-економічного становища груп країн та як ці особливості впливають на зростання кількості дочірніх компаній ТНК.

Регресійна модель категорії високорозвинених країн виглядає так:

$$Y = 0,269_{x_4} + 0,44_{x_5} - 0,469_{x_6} + 0,89_{x_7} + 0,37_{x_8} + 0,281_{x_9} - 0,662 \quad (2.2)$$

Описуючи цю модель, важливо наголосити на тому, при збільшенні таких факторних показників як населення (x_1), паритет купівельної спроможності (x_2) та інфляція (x_3) результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у високорозвинених країнах не змінюється.

При збільшенні таких показників як індекс інновацій (x_4), індекс сприйняття корупції (x_5), частка третинного сектору економіки (x_7), індекс свободи бізнесу (x_8) та індекс свободи інвестицій (x_9), кількість філій ТНК також зростає. Високорозвинені країни характеризуються високою прозорістю державних установ, розвинутою інфраструктурою та вигідними умовами для відкриття бізнесу, тому саме ці фактори суттєво здатні прискорити процес нарощення ТНК своїх потужностей на їхній території.

При збільшенні факторного показника індекс свободи торгівлі (x_6), результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у високорозвинених країнах зменшується.

Найменше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країні впливає факторний показник індекс інновацій (x_4). Найбільше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країні впливає факторний показник частка третинного сектора економіки (x_7).

Регресійна модель категорії нових індустріальних країн виглядає так:

$$Y = 0,611_{x_1} + 0,626_{x_3} + 1,500_{x_4} - 2,076_{x_5} - 0,148_{x_6} + 1,310_{x_7} - 0,630 \quad (2.3)$$

Характеризуючи цю модель, ми можемо зробити висновок, що при збільшенні таких факторних показників як паритет купівельної спроможності (x_2), індекс свободи бізнесу (x_8) та індекс свободи інвестицій (x_9) результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у нових індустріальних країнах не змінюється.

При збільшенні факторного показника населення (x_1), інфляція (x_3), індекс інновацій (x_4), частка третинного сектору економіки (x_7) результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у нових індустріальних країнах збільшується. При збільшенні факторного показника індекс сприйняття корупції (x_5), індекс свободи торгівлі (x_6), результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у нових індустріальних країнах зменшується.

Найменше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК впливає факторний показник індекс свободи торгівлі (x_6).

Найбільше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країні впливає факторний показник індекс сприйняття корупції (x_5).

Регресійна модель категорії країн, що розвиваються, отримана в ході проведення регресійного аналізу виглядає так:

$$Y = -0,029_{x_1} + 2,048_{x_2} + 0,125_{x_3} - 0,685_{x_4} + 2,137_{x_7} + 1,871_{x_9} - 0,208 \quad (2.4)$$

Щодо регресійної моделі країн, що розвиваються, то ми бачимо, що при збільшенні таких факторних показників як індекс сприйняття корупції (x_5), індекс свободи торгівлі (x_6) та індекс свободи бізнесу (x_8) результативний показник кількості

дочірніх компаній ТНК не змінюється.

При збільшенні факторного показника паритет купівельної спроможності (x_2), частка третинного сектору економіки (x_7), індекс свободи інвестицій (x_9) результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у країнах, що розвиваються, збільшується. При збільшенні факторного показника населення (x_1), інфляція (x_3), індекс інновацій (x_4), результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК країнах, що розвиваються, зменшується.

Найменше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країнах, що розвиваються, впливає факторний показник населення (x_1).

Найбільше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країнах, що розвиваються, впливає факторний показник частка третинного сектору економіки (x_7).

Регресійна модель слаборозвинених країн має такий вигляд:

$$Y = -0,037_{x_1} + 0,417_{x_4} - 1,05_{x_5} - 0,244_{x_6} + 0,335_{x_7} + 0,267_{x_8} - 0,325 \quad (2.5)$$

У слаборозвинених країнах, при збільшенні таких факторних показників як паритет купівельної спроможності (x_2), інфляція (x_3) та індекс свободи інвестицій (x_9) результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у слаборозвинених країнах не змінюється.

При збільшенні таких факторних показників як індекс інновацій (x_4), частка третинного сектору економіки (x_7), індекс свободи бізнесу (x_8), результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у слаборозвинених країнах, збільшується. При збільшенні факторного показника населення (x_1), індекс сприйняття корупції (x_5), індекс свободи торгівлі (x_6), результативний показник кількості дочірніх компаній ТНК у слаборозвинених країнах зменшується.

Найменше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у слаборозвинених країнах впливає факторний показник населення (x_1).

Найбільше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК у країнах, що розвиваються, з-поміж обраних показників впливає такий факторний показник як індекс сприйняття корупції (x_5).

Порівнюючи усі моделі, отримані в ході проведення регресійного аналізу, варто наголосити на тому, що загальна регресійна модель містить усі факторні показники, за умови збільшення яких змінюється результативний показник, в той час як кожна регресійна модель по категоріям країн має декілька факторів, від зміни яких не відбувається збільшення або зменшення результативного показника. Деякі моделі мають спільні риси, наприклад найбільше на зростання кількості філій ТНК як результативного показника у нових індустріальних країнах та слаборозвинених країнах є індекс сприйняття корупції (x_5), що можна пояснити тим фактом, що ці категорії країн порівняно з іншими мають високу корупцію, що неабияк гальмує їхнє економічне зростання. Високорозвинені країни і країни, що розвиваються також мають спільний факторний показник, збільшення якого сприяє збільшенню кількості дочірніх компаній. Цим показником є частка третинного сектору (x_7) в економіці. Для високорозвинених країн його зростання сприяє збереженню позиції лідерів на глобальному ринку, оскільки їхній розвиток відбувається саме на основі зміни пріоритетів, коли виробництво послуг перевищує виробництво товарів [111].

Щодо країн, що розвиваються, то в структурі їхньої економіки третинний сектор не значною мірою перевищує первинний та третинний сектор, проте країни залишаються індустріальними, адже у структурі ВВП переважає експорт товарів.

Отже, дослідивши наслідкові зв'язки між процесами економічної глобалізації та кількістю дочірніх компаній провідних у світі ТНК, ми можемо зробити висновок, що їхній кількісний розвиток суттєво залежить від ступеню залученості країни в глобалізований простір. Результати кореляційного аналізу показали наявність взаємозв'язку між ТНК та ВВП як основного макроекономічного показника, що демонструє участь країн у експортно-імпортних операціях, які є основою економічної взаємодії у світі. Результати кореляційного аналізу по галузям підтвердили тезу про те, що економічна глобалізація сприяє кількісному зростанню ТНК через збільшення ВВП незалежно від того, які товари та послуги реалізовує ТНК, і навпаки ТНК здатні позитивно впливати на обсяги ВВП, а отже і на масштаби економічної глобалізації.

Реалізація регресійного аналізу і побудова регресійних моделей продемонстрували специфіку впливу економічної глобалізації на розвиток ТНК у

різних за соціально-економічним становищем країн. Специфіка полягає у відмінностях впливу одного набору факторних показників на значення результативного показника кількості зарубіжних філій ТНК у країнах, які мають різний рівень соціально-економічного розвитку економічного розвитку. Це в свою чергу лише підтверджує контрверсійність явища економічної глобалізації, і визнає, що збільшення ТНК можливе лише в тих країнах, які мають високі показники економічної глобалізації. Розвиток країн у світі асиметричний, тому поширення глобалізаційних процесів також є нерівномірним, свідчить різна реакція економік країн на їхній вплив.

2.2. Основні чинники впливу ТНК на процес адаптації національних економік до викликів економічної глобалізації

Економічна глобалізація – це складний комплекс взаємопов’язаних процесів, послідовне виникнення яких внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці сприяло диверсифікації зовнішньоекономічних зв’язків між різними країнами світу. Поглинання глобалізаційними процесами економік інших країн протягом останнього десятиліття суттєво відобразилося на діяльності ТНК, котрі сьогодні виступають основними рушіями економічного зростання.

Саме економічна глобалізація стала передумовою виникнення ТНК як нових суб’єктів господарювання; вона визначила траєкторію їхнього становлення та створила умови для їхнього розвитку, який полягає у кількісному зростанні дочірніх компаній закордоном. Об’єднання цих дочірніх компаній стрімко трансформувалося у глобальні мережі, які підтримують світове виробництво.

Слід зауважити, що за тривалий період становлення ТНК у світі, вони перетворилися на ключових каталізаторів економічного зростання, які сьогодні здатні здійснювати вплив економічну глобалізацію, визначаючи темпи та масштаби розвитку її процесів у світі. Підтвердженням цього є той факт, що ТНК забезпечують

50% світового виробництва, фінансують 80% науково-дослідницьких робіт, а також володіють 80% зареєстрованих патентів [112]. Згідно зі статистикою, на сучасному етапі ТНК контролюють до 90% прямих інвестицій, а їхні сукупні валютні резерви у кілька разів перевищують резерви всіх центральних банків світу [52].

Враховуючи той факт, що ТНК грають ключову роль у інтенсифікації транскордонного капіталу, який переважно здійснюється у формі фінансових ресурсів, виникає необхідність більш детально розглянути особливості проникнення ТНК на зарубіжний ринок за допомогою прямих іноземних інвестицій та виявити, яким чином вони інвестиційні потоки здатні впливати на процес адаптації країн до умов економічної глобалізації [113].

Процес адаптації обумовлений тим фактом, що попри позитивні аспекти економічної глобалізації, до яких належать пришвидшення науково-технологічного прогресу, створення інтеграційних угруповань та формування економічних систем існує ряд загроз для національних економік. Основною загрозою, що виникає в умовах посилення глобалізаційних процесів в економічному вимірі є перетворення взаємодії між країнами у взаємозалежність, яка спричиняє соціальну нерівність та кризу у імпортозалежних країнах. Окрім того, розмивання національних кордонів внаслідок посилення цієї взаємозалежності спричиняє ослаблення економік через відчутний вплив зовнішніх факторів, таких як фінансові кризи та війна.

З огляду на той факт, що темпи економічного зростання різних країн світу суттєво відрізняються, ми можемо стверджувати, що переваги від поглинання економічною глобалізацією національних економік країн також розподіляються у світі нерівномірно. Країни з високим рівнем розвитку мають значно більше переваг у світовому господарстві ніж слаборозвинені країни, про що свідчить насамперед суттєва різниця у кількості вироблених товарів та обсягах дебіторської заборгованості, що обумовлює необхідність дослідити, як діяльність ТНК відображається на показниках господарської діяльності різних за розвитком країн, і чи прискорює збільшення кількості філій ТНК процес залученості тієї чи іншої країни у глобалізаційні процеси.

В контексті характеристики чинників впливу ТНК на адаптацію країн до

викликів контроверсійного явища економічної глобалізації, важливо зосередити увагу на прямих іноземних інвестиціях, оскільки вони є одним із ключових показників, який демонструє залученість країн у світовий ринок і розвиток її зовнішньоекономічних зв'язків [114]. Ступінь інтенсивності міжнародного руху прямих іноземних інвестицій суттєво залежить від кількості ТНК у світі. Це можна пояснити тим фактом, що внаслідок інтеграції фінансових ринків та транснаціоналізації виробництва прямі іноземні інвестиції стали найпоширенішою формою міжнародного бізнесу, яку використовують ТНК для виходу за межі країни-базування [115]. Сутність використання ТНК прямих іноземних інвестицій полягає у здійсненні довгострокових вкладень матеріальних засобів в економіку країни для реалізації великих проєктів [116], які пов'язані з придбанням бізнесу в зарубіжній країні або розширення вже наявного бізнесу на цільовому ринку [115].

Дослідити вплив прямих іноземних інвестицій як основного інструменту експансії ТНК на зарубіжні ринки, ми вирішили у два етапи.

Перший етап стосується визначення за допомогою загального кореляційного аналізу ступеню лінійної залежності між обсягами надходжень прямих іноземних інвестицій (y) та розмірами ВВП у вибірці із 28 країн, що мають різний рівень соціально-економічного розвитку за 2022 рік (x). Таким чином ми матимемо змогу встановити взаємозв'язок між темпами економічного зростання країн за умови збільшення фінансових надходжень в їхню економіку.

Другий етап передбачає проведення двофакторного кластерного аналізу, який на відміну від більшості статистичних та математичних методів, розроблений методом k -середніх [117] дозволяє розподілити множину різних за розвитком країн, що належать до статистичної вибірки за визначеними ознаками [118]. В результаті проведення цього типу статистичного дослідження утворюються «кластери» або групи дуже схожих об'єктів [119]. Кластеризація країн допоможе визначити, чи зміниться місце тієї чи іншої країни відповідно до типізації країн за ступенем економічного розвитку, якщо при її оцінюванні ми будемо враховувати 2 ключові економічні показники, а саме обсяг прямих іноземних інвестицій та кількість філій ТНК. Вибір саме цих показників, за якими буде здійснюватися сегментування

множини обраних країн, обумовлений тим, що обсяги прямих іноземні інвестицій вказують на ступінь інтернаціоналізації бізнесу та інтеграції фінансових ринків країни, які в поєднанні з транснаціоналізацією виробництва, що прямо виражене в кількості дочірніх компаній ТНК характеризує рівень адаптації національної економіки тієї чи іншої країни до глобалізованого простору.

Для кореляційного аналізу ми взяли вибірку з 28 країн світу, а саме США, Об'єднане Королівство, Японія, Німеччина, Франція, Бельгія, Канада, Аргентина, Бразилія, Сінгапур, Південна Корея, Китай, Індія, Мексика, Малайзія, Туреччина, Пакистан, В'єтнам, Філіппіни, Єгипет, Марокко, Сенегал, Бангладеш, Камбоджа, Ліберія, Ефіопія, Мозамбік, Демократична Республіка Конго (ДРК). Вибір перерахованих вище країн, обумовлений необхідністю охопити різні за рівнем економічного розвитку країни, що підтверджує нерівномірний розвиток глобалізаційних процесів у світі.

В ході проведення кореляційного аналізу ми отримали коефіцієнт кореляції, який дорівнює $r=+0,90$. Оцінюючи цей коефіцієнт за шкалою Чеддока, ми можемо зробити висновок, що сила лінійної залежності двох змінних, в нашому випадку розмірів прямих іноземних інвестицій та обсягів ВВП, є високою. Позитивне значення коефіцієнта вказує на прямий взаємозв'язок між змінними, а отже під час збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій, ми також спостерігатимемо значне зростання обсягу ВВП на світовому рівні. Це можна пояснити тим фактом, що збільшення притоку прямих іноземних інвестицій в економіку є обов'язковою умовою забезпечення технічного прогресу країн-реципієнтів та підвищення показників їхньої господарської діяльності на макро- та мікро рівнях за рахунок створення нових підприємств та розширення існуючих [120].

Результат кореляційного аналізу демонструє нам підтвердження гіпотези, що залучення прямих іноземних інвестицій безпосередньо сприяє зростанню світової економіки. З огляду на той факт, що саме ТНК на сучасному етапі виступають головними постачальниками капіталу, в тому числі інвестицій, ми вирішили дослідити на основі кластерного аналізу, як саме їхня кількість визначає позицію країни на світовому ринку.

Здійснювати кластерний аналіз ми будемо над 28 різними за рівнем економічного розвитку країнами, які попередньо використовувалися як статистична вибірка у кореляційному аналізі. Характеризувати обрані для дослідження країни ми будемо за двома факторами, а саме за розміром надходжень прямих іноземних інвестицій у 2022 році (x) та за кількістю дочірніх компаній 27 провідних за розміром прибутку ТНК (y) (додаток І). Саме ці економічні показники ми будемо використовувати для об'єднання країн у однорідні групи на основі розрахунку Евклідової відстані. Отримані кластери будуть використовуватися для порівняння соціально-економічного становища країн, що слугуватиме концептуальною основою для побудови стратегічних пріоритетів розвитку обраних країн в умовах прискореної економічної глобалізації світового господарства.

Перш ніж піддавати вихідні дані двофакторному кластерному аналізу, нам необхідно охарактеризувати множину об'єктів за встановленими ознаками. Аналізуючи числові значення обраних для кластерного аналізу країн, ми бачимо, що серед країн-реципієнтів прямих іноземних інвестицій, найбільший приплив іноземного капіталу у 2022 році спостерігався в США (388,08 млрд дол США), яка очолює рейтинг високорозвинених країн світу, а також Китай (180,17 млрд дол США) та Сінгапур (140,84 млрд дол США), які за темпами економічного зростання належать до нових індустріальних країн. Найменший обсяг прямих іноземних інвестицій у 2022 році мала слаборозвинена країна Ліберія (0,07 млрд дол. США) (додаток К).

Другий економічний показник, який варто розглянути, це кількість дочірніх компаній ТНК. Для аналізу було обрано 27 провідних на ринку ТНК, котрі здійснюють свою діяльність у 9 різних секторах економіки. Сумарна кількість їхніх дочірніх компаній, які розташовані у 28 країнах світу дорівнює 84723 філії.

Як зазначалося раніше, до трійки країн з найбільшою концентрацією філій ТНК належать США (34838 філій), Китай (18510 філій) та Японія (5558 філій). Їхня сумарна кількість складає близько 69% від загальної кількості дочірніх компаній ТНК, які використані у дослідженні (додаток Д). Найменше дочірніх компаній ТНК розташовано в слаборозвинених країнах, а саме в Ефіопії; їхня кількість дорівнює лише 3 філіям. Така кількість дочірніх компаній є критично малою, що неабияк

ускладнює процес транснаціоналізації капіталу та виробництва у країні, а також сповільнює розвиток інших процесів економічної глобалізації. Це також в котре підтверджує необхідність дослідити країни з різним рівнем економічного розвитку, оскільки таким чином ми зможемо на основі статистичних досліджень визначити особливості впливу ТНК на економічне зростання країн та встановити ключові тенденції процесу їхньої адаптації до викликів економічної глобалізації.

Повертаючись до кластерного аналізу, важливо підкреслити, що ми проводили його за допомогою ітераційного алгоритму к-середніх [122], який має на меті розбити набір даних на k різних кластерів [123], з використанням формули Евклідової відстані [124], особливістю якої є можливість врахувати одразу дві ознаки для групування множини об'єктів. Здійснивши розрахунок формули Евклідової відстані кожної країни у програмі Excel, ми отримали певний набір даних, які відповідають кількості взятих для статистичної вибірки об'єктів (рис 2.4).

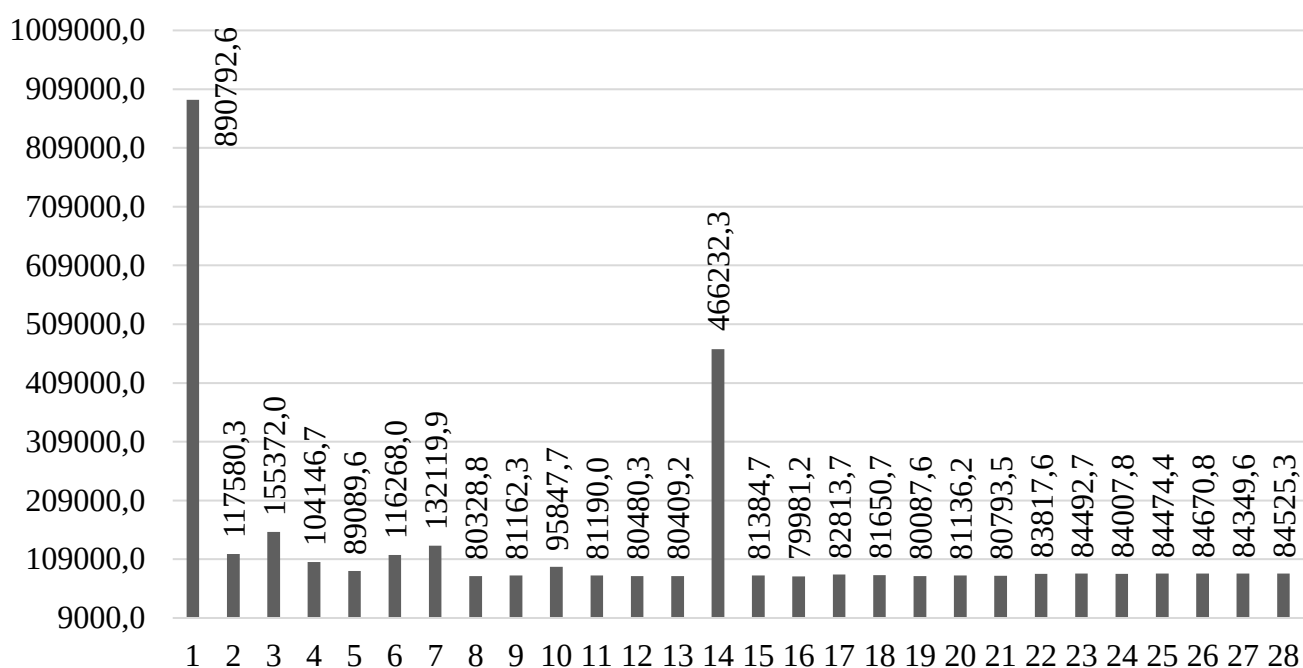

Рисунок 2.4 – Сума евклідових відстаней обраних для кластерного аналізу країн за 2022 рік

Джерело: складено автором на основі даних [79-105; 121].

Номери стовпчиків з отриманою в результаті кластерного аналізу сумою евклідових відстаней відповідають номеру країни у таблиці (додаток И).

Проаналізувавши числові значення цих відстаней окремо по кожній країні нашої статистичної вибірки вибірки, ми утворили 4 різних кластери, які умовно можна назвати:

- країни з найвищим ступенем економічної глобалізації (кластер 1);
- країни з високим ступенем економічної глобалізації (кластер 2);
- країни з середнім ступенем економічної глобалізації (кластер 3);
- країни зі ступенем економічної глобалізації нижче за середній (кластер 4).

Таку класифікацію країн можна використовувати лише в даному виді статичного аналізу та лише з переліком країн, які були обрані для статистичної вибірки. До загальної кількості країн у світі ця класифікація не може бути застосованою, оскільки для цього необхідно збільшити розмір статистичної вибірки.

Кожен із перерахованих вище кластерів містить різну кількість країн з різним рівнем розвитку (додаток Л). Нерівномірний розподіл країн підтверджує тезу про те, що діяльність ТНК як рушіїв економічної глобалізації по-різному впливає на країни.

До першого кластеру, який за кількістю країн є найменшим, належать США та Китай. Ці дві країни попри різний рівень економічного розвитку мають найбільшу Евклідову відстань, яка суттєво перевищує інші (рис.2.2). Такі високі числові значення вказують на те, економіки цих країн вже давно адаптовані до умов глобалізованого світового господарства, і мають ряд переваг від прискорення процесів економічної глобалізації.

Слід наголосити на тому, що США та Китай, котрі є конкуруючими країнами, що прагнуть заволодіти якомога більшою часткою на світовому ринку, мають найбільшу кількість дочірніх компаній ТНК. Окрім того, ці країни мають найбільші розміри інвестиційних надходжень, що свідчить про наявність всередині них привабливого інвестиційного середовища, яке безпосередньо полягає у розвиненій інфраструктурі, високій прозорості ведення бізнесу, низькому рівні інфляції, а також конкурентоспроможній робочій силі.

Можна припустити, що саме цей фактор обумовив високі темпи економічного зростання Китаю як нової індустріальної країни, а також збереження лідируючої позиції США на глобальному ринку як високорозвиненої країни.

До другого кластеру ми віднесли 6 країн, 5 з яких є високорозвиненими країнами та лише одна країна є новою індустріальною (рис.2.5).

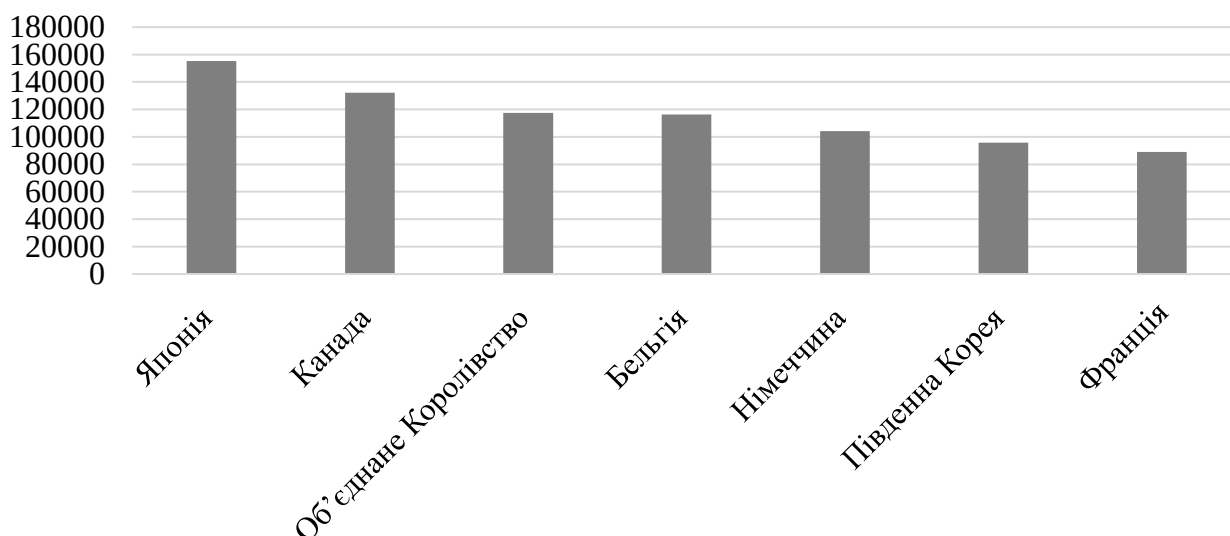

Рисунок 2.5 – Країни з високим ступенем економічної глобалізації (кластер 2)

Джерело: складено автором на основі даних [79-105; 121].

Характеризуючи країни другого кластеру, варто зауважити, що вони теж достатньо добре адаптовані до економічної глобалізації, оскільки мають високий ступінь транснаціоналізації виробництва та інтернаціоналізації бізнесу, про що свідчить велика концентрація дочірніх компаній ТНК у різних галузях людської діяльності. Ці країни не лише є великими країнами-реципієнтам дочірніх компаній іноземних ТНК, проте й водночас більшість з них виступають країнами-базування провідних ТНК. Модель національних економік країн другого кластеру є відкритою, що є основною умовою для проникнення нових ТНК на їхній національний ринок. Орієнтуючись здебільшого на експорт послуг, ці країни активно розвивають приватний сектор за рахунок залучення прямих іноземних інвестицій.

Постійні надходження інвестицій до цих країн є ключовим стимулом їхнього домінування на глобальному ринку, оскільки додаткові фінансові джерела з-за кордону дозволяють цим країнам впроваджувати інноваційні рішення у виробництво і таким підвищувати продуктивність роботи, розширювати сегмент клієнтів, розширювати асортимент товарів та послуг, що прямо пропорційне збільшенню попиту, а отже доходів розташованих ТНК.

Третій кластер є найбільшим, адже до нього належать 13 країн, які мають різне соціально-економічне становище. Більшість з них слаборозвиненими країнами Африки (рис.2.6).

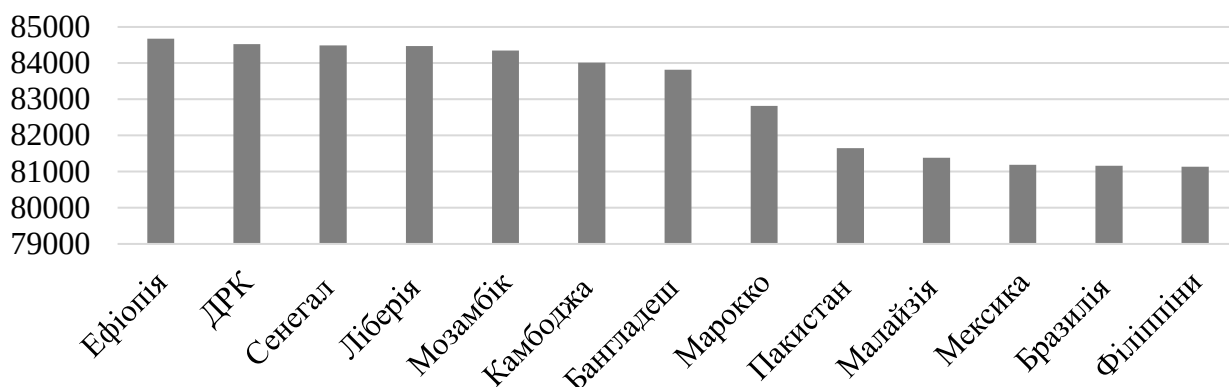

Рисунок 2.6 – Країни з середнім ступенем економічної глобалізації (кластер 3)
Джерело: складено автором на основі даних [79-105; 121].

Найбільше значення у групі має Ефіопія, країна з найменшою кількістю дочірніх компаній, і водночас з найбільшим розміром надходжень прямих іноземних інвестицій серед слаборозвинених країн, що можна пояснити порівняно низькими витратами на виробництво, а саме на робочу силу. До того ж, ця країна має перехідну економіку, і потребує великих вкладень у свій розвиток, який ускладняється численними зовнішніми боргами країни. Інші слаборозвинені країни теж мають достатньо нестабільну економіку, оскільки вони прямо залежать від розвинутих країн, що спричиняє всередині цих держав соціальну нерівність, а також бідність.

Відмінності у Евклідових відстанях країн у кластері є незначними, що говорить про однаковий рівень залученості у світогосподарські процеси. Країни, що розвиваються та нові індустріальні країни мають нижчі числові значення, отримані в ході двофакторного кластерного аналізу попри високі обсяги прямих іноземних інвестицій та кількість дочірніх компаній. Це говорить про те, що країни, які належать до третього кластеру ще не адаптовані повністю до викликів економічної глобалізації. Вони перебувають на етапі доктринального переходу від минулої командної економічної системи до конкурентної ринкової економіки, заснованої на принципах вільної торгівлі.

Четвертий кластер включає 6 країн, які рівномірно можна поділити на країни, що розвиваються та нові індустріальні (рис.2.7.).

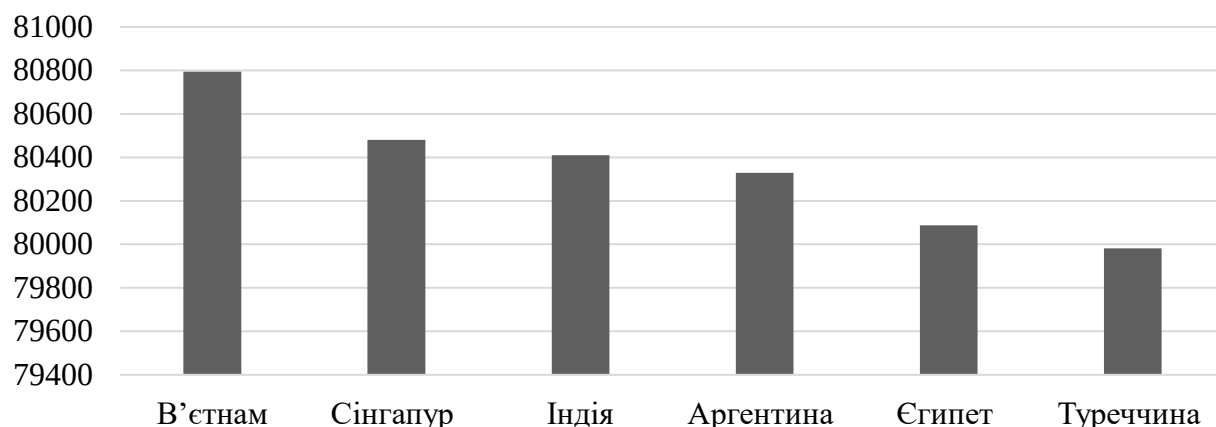

Рисунок 2.7 – Країни зі ступенем економічної глобалізації нижче середнього (кластер 4)

Джерело: складено автором на основі даних [79-105; 121].

Нові індустріальні країни часто виокремлюють у міжнародних класифікаціях, оскільки темпи їхнього зростання значно перевищують зростання інших країн, в тому числі високорозвинених. Низьке значення Евклідових відстаней Сінгапуру, Індії та Аргентини порівняно зі слаборозвиненими країнами та країнами, що розвиваються, демонструє низький ступінь їхньої залученості у процеси економічної глобалізації на основі поєднання двох факторів: обсягу прямих іноземних інвестицій та кількості дочірніх компаній. Попри це країни мають багатий природно-ресурсний потенціал, що дає їм можливість широко залучати його в господарську діяльність [110].

Підсумовуючи результати досліджень, ми можемо зробити висновок, що ТНК відіграють вирішальну роль у процесі адаптації країн до викликів економічної глобалізації, а саме це стосується країн з невисоким рівнем економічного розвитку. Проведення кореляційного аналізу підтвердило гіпотезу щодо значущості надходження прямих іноземних інвестицій у економіку країни завдяки експансії ТНК, оскільки це прискорює науково-технічний прогрес країни, сприяє збільшенню виробничих потужностей, активізує міжнародний рух факторів виробництва, що позитивно відображається на ВВП країни, основному макроекономічному показнику розвитку країни. Здійснення двофакторного кластерного аналізу дозволило нам

виявити, що від ТНК як провідних гравців на глобальному ринку та обсягів прямих іноземних інвестицій суттєво залежить місце країни у світовому господарстві. Як підтвердження, в результаті розрахунку Евклідової відстані з урахуванням описаних вище факторів, ми сформували 4 кластери, кожен з яких містить країни з різним рівнем економічного розвитку, що підтверджує залежність національних економік від здійснених ТНК фінансових вкладень.

Висновки до розділу 2

Інтенсивність розвитку процесів економічної глобалізації прямо пропорційне посиленню економічної взаємодії між країнами, що передусім відображається в обсягах міжнародної торгівлі. Здійснення країною експортно-імпортних операцій прямо показує її залученість у глобалізаційні процеси, стрімке поширення яких протягом останніх двох десятиліть ознаменувало початок розвитку ТНК. Сьогодні вони вважаються основними рушіями економічного зростання і відіграють вирішальну роль у трансформації світового господарства. У розрізі цього актуальним постає розуміння механізму впливу економічної глобалізації на розвиток ТНК, який полягає у кількісному зростанні їхніх дочірніх компаній у світі. Це в свою чергу обумовило нас здійснити ряд статистичних аналізів, використовуючи вибірку з 28 країн, рівномірно розподілених на 4 категорії різних за рівнем економічного розвитку країн. Провівши загальний кореляційний аналіз, де першою змінною було ВВП країн, обраних для статистичної вибірки за 2022 рік, а другою кількість дочірніх компаній 27 різних за сферами діяльності ТНК, ми виявили високий ступінь лінійної залежності економічного розвитку країн від розвитку ТНК. При збільшенні кількості дочірніх компаній ТНК у країні з тим чи іншим рівнем розвитку, збільшується обсяг її ВВП. Оскільки соціально-економічне становище обраних для аналізу країн має свої особовості, ми здійснили кореляційний аналіз кожної категорії країн. В результаті ми отримали позитивний коефіцієнт кореляції у кожній групі країн, а отже, при

збільшенні кількості дочірніх компаній ТНК у країнах з будь-яким соціально-економічним розвитком збільшуються обсяги ВВП.

З огляду на той факт, економічна глобалізація мала безпосередній вплив на процес становлення ТНК у світовому економічному просторі, ми провели декілька регресійних аналізів для визначення закономірностей кількісного зростання ТНК під впливом факторів економічної глобалізації на глобальному рівні з охопленням усіх країн вибірки та на регіональному рівні з виокремленням категорій країн з різним рівнем економічного розвитку.

Результат загального регресійного аналізу продемонстрував, що за умови збільшення індексу інновацій ми можемо спостерігати найсуттєвіше збільшення кількості дочірніх компаній, що говорить про важливість науко-технічного прогресу у прискоренні транснаціоналізації економіки країн. Регресійні аналізи по категоріям країн показали, що однаковий набір факторних показників має різний вплив на розвиток ТНК з різним соціально-економічним становищем, що підтверджує суперечливість дії глобалізаційних процесів на світову економіку.

Отже, результати досліджень продемонстрували прямий взаємозв'язок між економічною глобалізацією та кількісним зростанням ТНК. Важливо зауважити, що за останні два десятиліття ТНК стали основними економічними фігурами на міжнародному ринку, здійснюючи 70% торговельних операцій у світі, від яких певною мірою залежать масштаби та темпи економічної глобалізації.

Враховуючи той факт, що в основі розвитку економічної глобалізації лежать світогосподарські зв'язки між різними країнами світу, ми впевнено можемо стверджувати на основі проведеного кореляційного аналізу обсягів прямих іноземних інвестицій як найпоширенішою форми міжнародного бізнесу та ВВП країн з різним рівнем розвитку, що ТНК, будучи основними постачальниками іноземного капіталу, визначають здатність тієї чи іншої країни підтримувати ці зв'язки.

Двофакторний кластерний аналіз лише підтвердив цю гіпотезу, оскільки незалежно від рівня економічного розвитку, обсяги прямих іноземних інвестицій та кількість ТНК здатні визначати позицію країни у світі.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ЕКОНОМІЧНУ ГЛОБАЛІЗАЦІЮ

3.1. Перспективи розвитку глобалізаційних процесів під впливом рушійних сил ТНК

У центрі розвитку економічної глобалізації як одного із основних вимірів загальної глобалізації лежить економічна взаємодія між країнами, ступінь якої визначається сьогодні кількістю існуючих на глобальному ринку ТНК. Це пояснюється тим фактом, що за останні декілька десятиліть ТНК, зазнавши впливу економічної глобалізації, сформували розгалужену і багатoproфільну систему іноземних компаній, пов'язаних між собою глобальними господарськими, науковими, інформаційними і технічними зв'язками, котрі, відкидаючи національні кордони, створюють ефект інтернаціоналізації торгівлі [125]. В межах цих глобальних зв'язків ТНК здійснюють численні бізнес-операції, які безпосередньо супроводжуються міжнародним рухом товарів та послуг, який в науковій спільноті називається міжнародною торгівлею. Окрім того, ТНК, виступаючи головними посередниками між національними економіками, здійснюють вільне транскордонне переміщення факторів виробництва, таких як праця, технології та капітал. Прискорення міжнародного руху цих факторів є обов'язковою умовою для економічного зростання як окремої країни, так і світового господарства.

Основною відмінністю міжнародної торгівлі та міжнародної факторної мобільності, яку варто врахувати при визначенні перспектив розвитку економічної глобалізації в умовах перманентного домінування ТНК на глобальному ринку, є те, що в першому випадку спостерігається міжнародний рух кінцевої продукції, виготовленої за допомогою ефективного використання факторів виробництва, а в другому – рух самих факторів, із допомогою котрих ця кінцева продукція може

реалізовуватися [126]. З точки зору економічної вигоди для національних економік факторна мобільність за участі ТНК відкриває значно більше переваг для країн з різним соціально-економічним становищем ніж міжнародна торгівля, оскільки переміщення іноземного капіталу або новітніх технологій між філіями ТНК, сприяє створенню у приймаючих країнах необхідних умов для розвитку приватного сектору, частка якого у структурі економіки сильно впливає на значення ВВП. Інакше кажучи, вплив транскордонного руху капіталу в мережі ТНК на національну економіку визначається впливом на платіжний баланс, рівень виробництва, торгівлю, зайнятість, економічний розвиток, бюджетні надходження, конкуренцію і конкурентоспроможність як країни базування, так і приймаючої країни [127].

Під час статистичних досліджень ми виявили тісний взаємозв'язок між обсягами ВВП як основного маркера економічного зростання та кількістю дочірніх компаній провідних ТНК, що дозволяє нам припускати, що масштаби процесів економічної глобалізації та динаміка їхнього поширення у світі визначаються спроможністю тієї чи іншої країни взаємодіяти між собою в економічному просторі; спроможність країни в свою чергу бути залученою у глобальні процеси визначається кількістю зосереджених у країні ТНК.

Принципове значення ТНК у забезпечені ефективної транскордонної мобільності капіталу підтверджується наявністю потужних виробничих мереж ТНК, які сполучають різні регіони світу, дозволяючи материнським компаніям як центру прийняття рішень вільно переміщувати технології або капітал з країн, де вони є надлишковими, наприклад з високорозвинених країн таких як США, Німеччина або Об'єднане Королівство у країни, де його не вистачає, наприклад до Туреччини, Марокко або В'єтнаму [128]. Здатність країни за допомогою використання надходжень іноземного капіталу як основного фактору виробництва реалізувати готову продукцію і постачати її на ринки збуту через глобальні виробничі мережі ТНК є пріоритетним завданням кожної країни незалежно від її соціально-економічного станова, оскільки це дасть змогу користуватися перевагами економічної глобалізації, уникаючи загрози виникнення залежності від інших країн в умовах поглибленого міжнародного поділу праці.

Передачу капіталу ТНК як основні інвестори на світовому ринку здійснюють у вигляді прямих іноземних інвестицій з метою розширення власного бізнесу за межі країн базування і вивчення кон'юнктури економіки інших країн [46]. Реалізація ТНК прямих іноземних інвестицій як найпопулярнішої форми міжнародного бізнесу відбувається або шляхом нарощення потужностей існуючої компанії на внутрішньому ринку приймаючої країни, або шляхом купівлі іншої компанії в будь-якій іншій країні. Збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій у структурі економіки країн з будь-яким рівнем економічного розвитку здійснює позитивний ефект на їхнє ВВП, адже нові джерела фінансування стають додатковими стимулами для створення бізнес-проектів, диверсифікації асортименту товарів, розширення ринку збуту.

Взаємозв'язок показників ВВП та прямих іноземних інвестицій обумовлює необхідність передбачити за допомогою макроекономічного прогнозу, які зміни відбуватимуться у обсягах прямих іноземних інвестицій у майбутньому, а також порівняти отриману динаміку з прогнозами темпів розвитку економічної глобалізації. Застосування економічних прогнозів на основі математичних моделей у роботі обумовлене необхідністю розробити стратегії для уникнення потенційних загроз у світовому господарстві або пом'якшення можливих негативних наслідків у структурі національних економік під впливом суперечливого явища економічної глобалізації.

Для прогнозів ми взяли вибірку з 28 різних за соціально-економічним становищем країн, які використовувалися раніше у статистичних аналізах. Доцільність використання саме статистичної вибірки, а не загальної кількості країн світу пояснюється тим, що попереднє дослідження особливостей зміни їхніх макро- і мікроекономічних показників шляхом модифікації даних дозволить у зіставленні з прогнозами чітко визначити ключові перспективи розвитку процесів економічної глобалізації під розширення глобальної присутності ТНК, а також виявити можливі ризики, які перешкоджатимуть зростанню обсягів господарської діяльності обраних для дослідження країн.

Щоб оцінити суспільні зміни у обсягах прямих іноземних інвестицій нашої статистичної вибірки, ми розрахували середнє арифметичне показників прямих

іноземних інвестицій 28 країн світу за 2014-2022 роки. Саме над цією множиною отриманих в результатів розрахунків числових значень буде здійснюватися економічне прогнозування.

У роботі вважаємо за потрібне використати одразу дві функції прогнозу: ріст та тенденція. Ці методи макроекономічного прогнозування відрізняються тим, що ріст показує здебільшого економічне зростання показника порівняно з його попереднім значенням в той час як тенденція відображає значення, яке найчастіше зустрічається у множині фактичних даних.

Спершу ми здійснили прогноз обсягів прямих іноземних інвестицій за допомогою функції росту (рис 3.1).

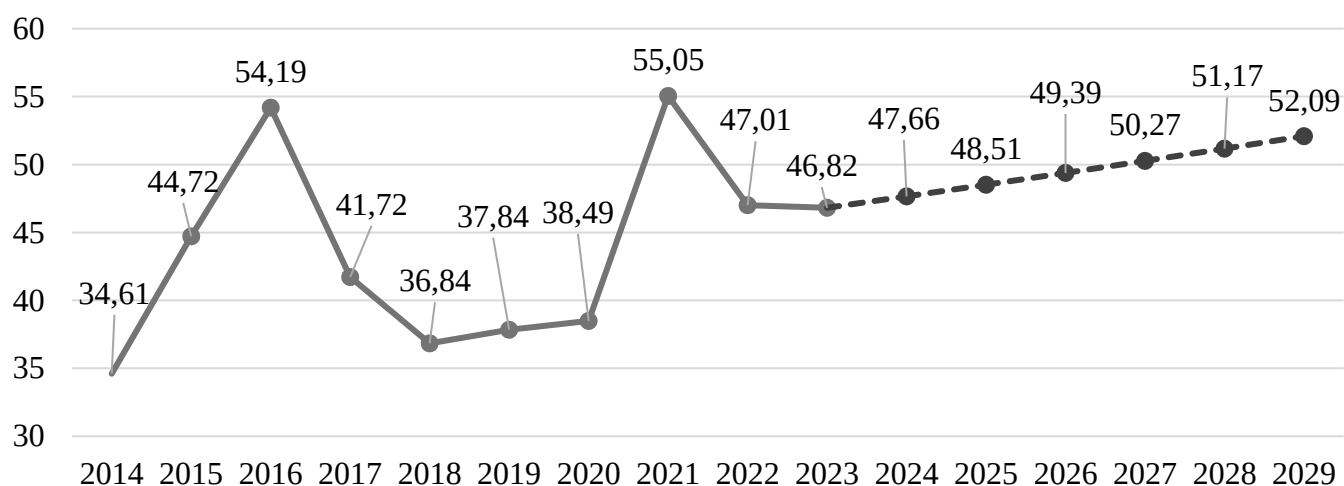

Рисунок 3.1 – Прогноз обсягів прямих іноземних інвестицій (млрд дол. США) за функцією «ріст» на 2023-2029 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [121].

Оцінюючи фактичні дані ми можемо зробити висновок, що у період з 2014 по 2022 рік притоки прямих іноземних інвестицій у вибірці країн відбувалися циклічно, характеризуючись пологими спадами та стрімкими підйомами. В цей період у світі динамічно відбувалося збільшення ТНК, які за допомогою фінансових вкладень намагалися проникнути на зарубіжні ринки, проте особливості державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у країнах, що розвиваються, велика концентрація національних підприємств у високорозвинених країнах та відсутність розвиненої інфраструктури у слаборозвинених країнах суттєво сповільнювали

міжнародний рух капіталу.

Найменше прямих іноземних інвестицій надійшло до обраних у вибірці країн у 2014 році, коли на ринку порівняно з наступними роками функціонувала найменша кількість компаній, і відповідно розмір їхніх доходів був обмеженим для інвестування у нові проєкти. Поступово значення прямих іноземних інвестицій у світі зростало, внаслідок чого розширювалися виробничі мережі ТНК. Найбільший обсяг надходжень прямих іноземних інвестицій спостерігався у 2021 році, коли після світової кризи, спричиненої пандемією коронавірусного захворювання, ТНК почали активно залучатися у відновлення національних економік країн, де розташовані їхні активи шляхом інвестування у сферу новітніх технологій, машинобудування, а також сферу туризму, яка зазнала найчисленніших збитків внаслідок глобального локдауну.

Щодо результатів довгострокового прогнозу із застосуванням методу росту, то протягом наступних п'яти років ми будемо спостерігати поступове збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій. Кожного року фінансові надходження із-за кордону будуть зростати приблизно на 2% у країнах вибірки, на що впливає низка взаємопов'язаних факторів. Зростання експорту прямих іноземних інвестицій відбуватиметься одночасно зі збільшенням потужностей ТНК, котрі вже мають дочірні компанії в більше ніж шести країнах світу та характеризуються високим рівнем конкурентоспроможності на ринку. На основі збільшення прибутків компаній зростатиме частка їхніх майбутніх вкладень у розвиток бізнесу у приймаючих країнах, а також у створення нових філій у потенційно привабливих для інвестицій країнах.

Для визначення ключових тенденцій зміни числових значень прямих іноземних інвестицій ми провели також прогноз з використанням функції тенденції. Відмінною рисою цього статистичного методу у дослідженні інвестиційних надходжень у вибірці країн порівняно з раніше застосованим методом росту є можливість спрогнозувати середнє значення обраних даних, визначивши таким чином загальний стан фінансового ринку країн.

В результаті прогнозу за методом тенденція ми отримали позитивні значення обсягів прямих іноземних інвестицій, які мають тенденцію до зростання, а отже в

майбутньому прогнозується збільшення інвестиційних потоків у країнах вибірки (рис.3.2).

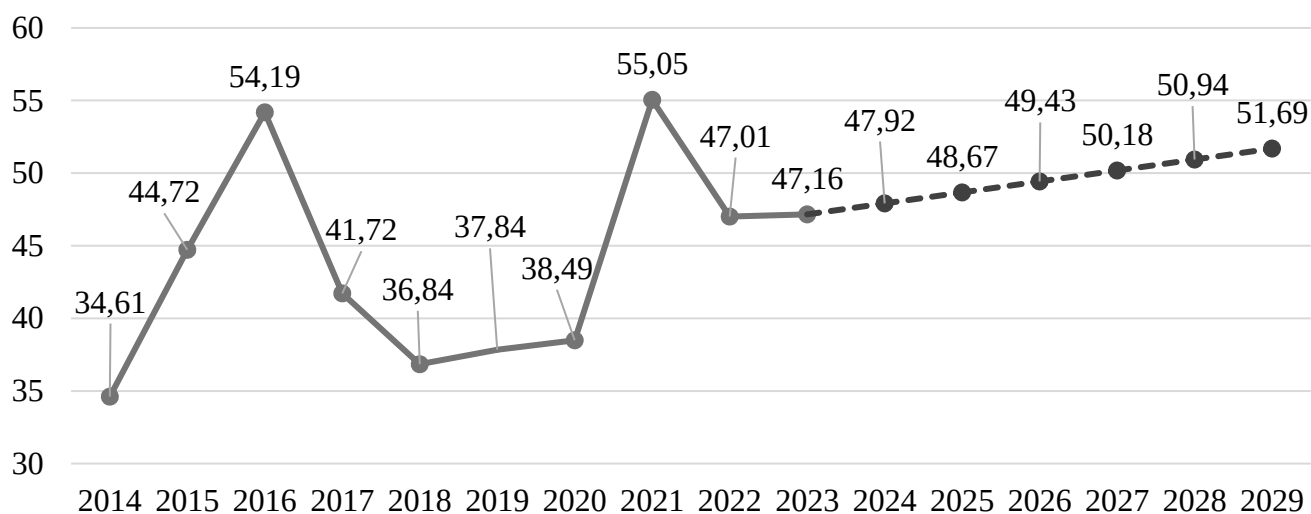

Рисунок 3.2 – Прогноз обсягів прямих іноземних інвестицій (млрд дол. США)

за допомогою функції «тенденція» на 2023-2029 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [121].

Зіставивши результати прогнозів ми бачимо, що лінії функцій, використаних під час прогнозування трохи відрізняються між собою. Числові значення, отримані внаслідок використання методу росту на початку прогнозованого періоду, є меншими за значення, отримані за допомогою функції тенденції, однак з 2025 року нахил лінії росту стає крутішим за лінію тенденції, а отже прямі іноземні інвестиції зростатимуть стрімкіше (рис.3.3).

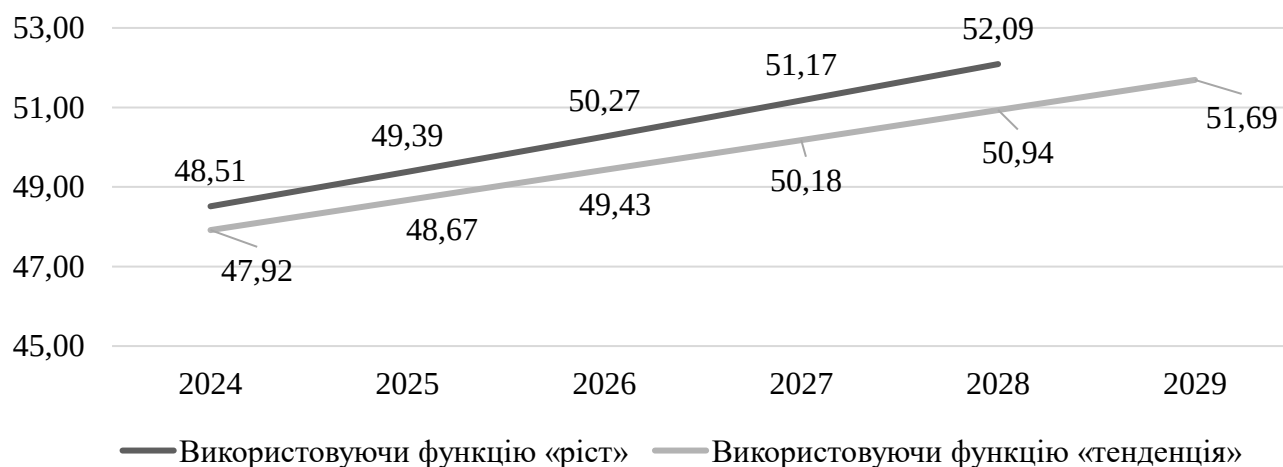

Рисунок 3.3 – Порівняння результатів прогнозування обсягів прямих іноземних інвестицій за допомогою різних функцій на 2023-2029 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [121].

Попри незначні відмінності між різними методами прогнозування, ми бачимо позитивний ріст обсягів прямих іноземних інвестицій, що свідчить про підвищення рівня транснаціоналізації економік обраних для статистичної вибірки країн.

Зважаючи на той факт, що прямі іноземні інвестиції є маркером інтеграції країн у світовий економічний простір, виникає необхідність також спрогнозувати які зміни відбуватимуться у темпах економічної глобалізації, оскільки саме таким чином ми зможемо точно визначити, як обрані для прогнозування країни адаптувалися до умов, створених внаслідок розвитку глобалізаційних процесів.

Для прогнозу ми будемо використовувати індекс економічної глобалізації, який складається з двох вимірів: реальних економічних потоків та обмеження торгівлі та капіталу [129]. Субіндекс фактичних економічних потоків включає дані про торгівлю, прямі іноземні інвестиції та портфельні інвестиції [129]. Підіндекс обмежень враховує приховані імпорتنі бар'єри, середні тарифні ставки, податки на міжнародну торгівлю (як частку поточного доходу) та індекс контролю над капіталом [129]. Значення індексу економічної глобалізації варіюється від 0 до 100 балів. Чим вищий індекс економічної глобалізації вибірки обраних країн, тим вищий ступінь їхньої інтеграції.

Для реалізації загального прогнозу ми зібрали фактичні дані за 2014-2022 роки індексів економічної глобалізації 28 різних за економічним розвитком країн, що належать до нашої статистичної вибірки та розрахували їхнє середнє арифметичне окремо за кожним роком. Отримані числові значення відображають суспільний індекс економічної глобалізації протягом 2014-2022 роки. Сам прогноз був виконаний на основі використання функції росту та тенденції задля того, щоб більш точно охарактеризувати ключові зміни у масштабах економічної глобалізації.

Характеризуючи спершу фактичні значення, ми бачимо, що рівень економічної глобалізації множини обраних країн є трохи вищим середнього значення. Окрім того, значення індексу постійно змінюється упродовж обраного періоду, про що свідчать коливання числових значень. Слід зауважити, що ці коливання не є значними, оскільки обрані для аналізу країни вже досягнули певного рівня економічної глобалізації, що демонструється насамперед у кількості існуючих між країнами

торговельних відносин на сучасному етапі (рис.3.4)

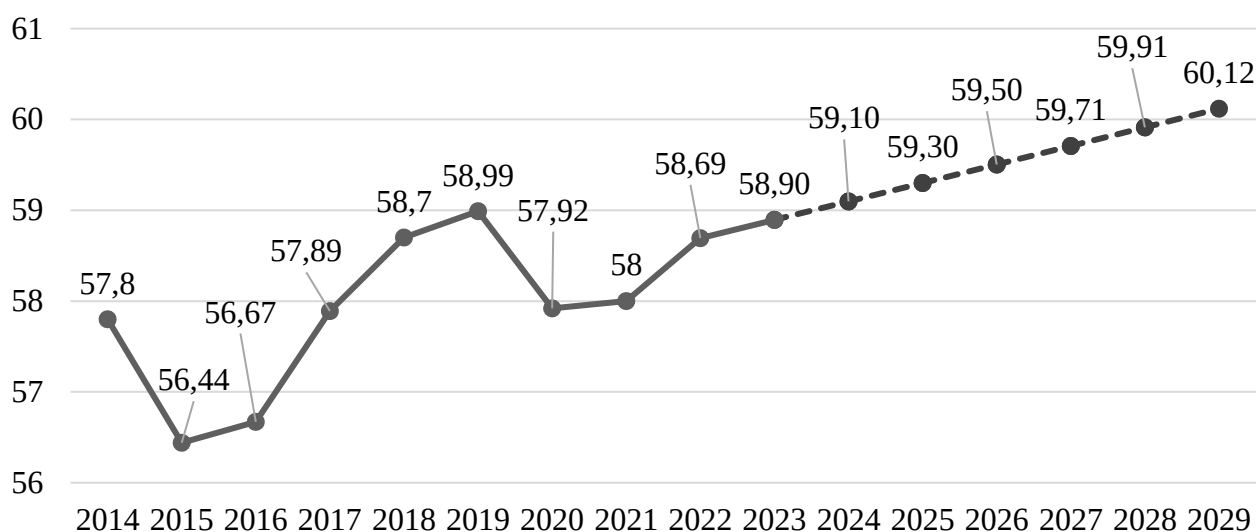

Рисунок 3.4 – Прогноз індексу економічної глобалізації за допомогою функції «ріст» на 2023-2029 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [129].

Важливо наголосити на тому, що самі коливання індексів є незначними, оскільки обрані для прогнозу країни вже досягнули певного рівня економічної глобалізації, яка відображається у здійсненні експортно-імпортних операцій, об'єднанні країн у різні економічні союзи та відкритті національних кордонів для входу іноземних компаній, зокрема ТНК.

Найвище значення зафіксоване у 2019 році, коли рівень економічної взаємодії між країнами характеризувався великими обсягами міжнародної торгівлі. Найнижче значення суспільного індексу економічної глобалізації ми можемо спостерігати у 2015 році, коли в світовій економіці були помітні наслідки європейської міграційної кризи, а також українсько-російської кризи, що лише підтверджує взаємозв'язок та взаємовплив національних економік під впливом економічної глобалізації.

Щодо довгострокового прогнозу, то використавши функцію росту ми отримали динаміку числових значень, яка має позитивну спрямованість. Прогнозується, що індекси економічної глобалізації у вибірці з 28 різних країн світу щороку зростатимуть на 0,3%.

Незважаючи на той факт, що така різниця між майбутніми значеннями індексу

економічної глобалізації є достатньо низькою, ми можемо стверджувати, що країни з різним рівнем економічного розвитку протягом наступних п'ять років поступово ставатимуть більш інтегрованими у світовий економічний простір за рахунок розвитку різних форм міжнародного бізнесу. Здебільшого це стосуватиметься саме країн, що розвиваються та слаборозвинених країн, оскільки вони перебувають на стадії адаптації до глобалізованого світового господарства і певною мірою гальмують темпи зростання економічної глобалізації у світі. Збільшення масштабів економічної глобалізації у майбутньому говорить про гармонізацію економічних інтересів між обраними країнами світу.

З метою визначення основних тенденцій у зміні індексів економічної глобалізації у нашій статистичній вибірці, ми також застосували у прогнозуванні функцію тенденції (рис 3.5).

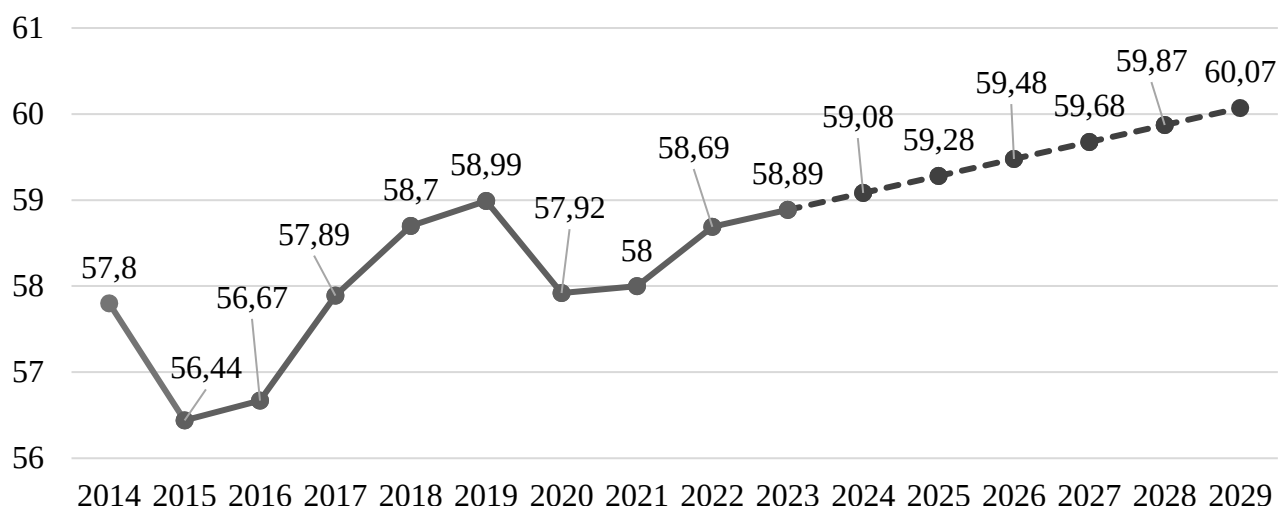

Рисунок 3.5 – Прогноз індексу економічної глобалізації за допомогою функції «тенденція» на 2023-2029 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [129].

Оцінюючи отримані в ході проведеного довгострокового прогнозу значення за допомогою функції «тенденція», ми можемо стверджувати, що індекси економічної глобалізації у статистичній вибірці будуть зростати. Зміни числових значень протягом наступних п'яти років будуть позитивними, проте незначними, отже темпи розвитку глобалізації будуть повільними, проте помітними.

Зіставивши отримані прогнози індексу економічної глобалізації з використанням різних функцій прогнозу ми бачимо, що числові значення мають несуттєві відмінності (рис.3.6).

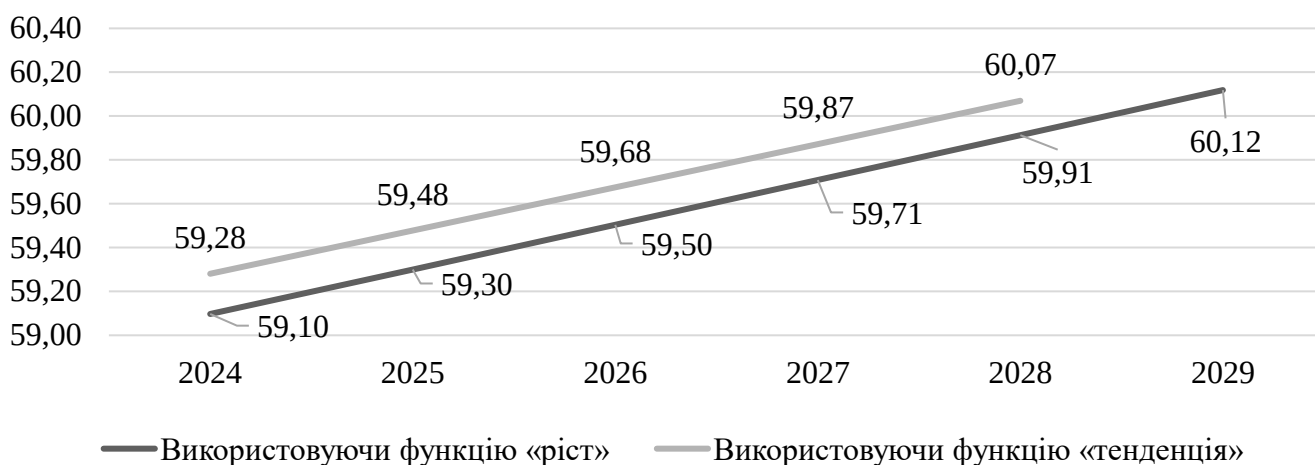

Рисунок 3.6 – Порівняння результатів прогнозування індексу економічної глобалізації за допомогою різних функцій на 2023-2029 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [129].

Лінія росту має стрімкіший підйом ніж лінія тенденції, однак слід підкреслити, що відмінності у нахилах в обох випадках прогнозується поступове зростання індексу економічної глобалізації у світі.

Отже, за прогнозами темпи зростання економічної глобалізації протягом наступних п'яти років будуть незначними. Значення суспільного індексу економічної глобалізації, який характеризує інтенсивність її процесів у статистичній вибірці перевищуватиме 60 балів лише у 2029 році. Таке значення індексу є середнім, вказуючи на наявність ряду перешкод, які заважають економікам країн інтегруватися у світовий економічний простір. На рівень цієї інтеграції безпосередньо впливає частота припливів прямих іноземних інвестицій з-за кордону.

Порівнюючи довгострокові прогнози обсягів прямих іноземних інвестицій з прогнозами суспільного індексу економічної глобалізації, ми бачимо ці два макроекономічні показники мають однакову тенденцію до зростання, що підтверджує наявність між ними тісного взаємозв'язку. Зростання економічної глобалізації як комплексного явища неможливе без підтримки країнами міжнародних економічних

відносин, котрі передусім базуються на транскордонному рухові товарів та послуг, які є результатами господарської діяльності ТНК. Глобальна присутність ТНК нарощується безпосередньо за допомогою прямих іноземних інвестицій. Їхня частка в структурі економіки тієї чи іншої країни суттєво визначає конкурентоспроможність її національного виробництва та здатність взаємодіяти на глобальному ринку.

Значення індексу економічної глобалізації може значно змінитися за умови збільшення фінансових надходжень у країни, що розвиваються та слаборозвинені країни, оскільки саме відсутність у цих країн бізнес-структур, які спроможні долучатися до зовнішньоекономічної діяльності у світі суттєво гальмує економічну глобалізацію. Саме ТНК як основні постачальники іноземного капіталу на зарубіжні ринки визначають траєкторію розвитку процесів економічної глобалізації, її інтенсивність та масштаби. Збільшення кількості інтегрованих у світове співробітництво країн з сильною економікою за рахунок транснаціоналізації виробництва та капіталу прямо пропорційне зростанню економічної глобалізації.

Окрім великої кількості перспектив розвитку економічної глобалізації в умовах домінування ТНК на глобальному ринку, до яких належить передусім диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків через прямі іноземні інвестиції і технологічний розвиток, важливо наголосити також на низці проблем, які процеси економічної глобалізації можуть спричинити всередині країн з різним рівнем економічного розвитку.

Спершу варто зазначити той факт, що стрімке збільшення інтеграції країн через участь у міжнародних фінансових потоках здатне підвищити рівень вразливості економік цих країн до проблем інших регіонів. Інакше кажучи, економіки, які стають відкритими і співпрацюють з іншими регіонами світу, можуть зазнавати впливу зовнішніх факторів. Наприклад, війна в Україні торкнулася більшості країн світу, котрі прямо або опосередковано співпрацювали з українськими підприємствами, негативно відобразившись на стані їхніх економік. Постійні коливання цін на глобальному ринку спричиняють зміни курсів валют, що негативно відображатиметься перш на все на економіці країн, що розвиваються, які мають малі фінансові заощадження.

До того ж, проникнення ТНК на внутрішні ринки країн витіснятиме національні підприємства за рахунок переваг від ефекту масштабу. Задля того, щоб пом'якшити наслідки цих проблем, які є неминучими, усім країнам, особливо з низьким рівнем економічного розвитку варто вибудувати індивідуальну стратегію їхнього економічного зростання, яка передбачатиме насамперед модернізацію нормативно-правової бази з метою регулювання діяльності ТНК.

3.2. Стратегічні пріоритети розвитку глобалізаційних процесів за участі ТНК

Сучасна світова економіка характеризується невідомим зростанням темпів транснаціоналізації виробництва та капіталу, котра виступає ключовою тенденцією розвитку економічної глобалізації. Транснаціоналізація передбачає посилення ролі ТНК на глобальному ринку шляхом збільшення кількості реалізованих їхніми дочірніми компаніями транскордонних бізнес-операцій у світі. Саме ці операції визначають рівень економічної взаємодії іноземних ринків.

Найпоширенішою формою економічної взаємодії, котра лежить в основі розвитку економічної глобалізації є міжнародна торгівля, обсяги якої за останні 20 років стрімко зросли, що пояснюється передусім розширенням господарської діяльності країн шляхом масового залучення прямих іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції є головним інструментом діяльності ТНК, за допомогою якого ТНК утворюють розгалужену систему міжнародних зв'язків між країнами-реципієнтами, нівелюючи національні кордони. Це дозволяє їм виконувати роль посередника на світовому ринку, через якого відбувається транснаціональний рух іноземного капіталу. Саме ТНК є основними каталізаторами розвитку національних економік та ключовими рушіями економічної глобалізації.

Важливо зауважити, що рівень економічного розвитку держав, транснаціоналізація та масштаби економічної глобалізації у світі є взаємозв'язаними.

Країни, що мають стабільну економіку, великий науково-технічний потенціал, прозору нормативно-правову базу та висококваліфіковану робочу силу є здебільшого країнами, де сконцентровано найбільше дочірніх та материнських компаній ТНК, адже вони здатні ефективно співпрацювати з іншими країнами, таким чином підтримуючи розвиток процесів економічної глобалізації. Економічна глобалізація в свою чергу надає для таких країн ряд порівняльних переваг, серед яких головними є передача технологій та доступ до нових ринків. Збільшення каналів збуту лише посилить глобалізацію світової економіки (рис.3.7).

Рисунок 3.7 – Механізм реалізації взаємовпливу компонентів економічної глобалізації

Джерело: складено автором на основі даних [27; 28; 29].

Центральне місце у цьому взаємозв'язку належить рівню диверсифікації діяльності ТНК, яка полягає у кількості їхніх дочірніх компаній, розташованих у різних країнах світу. Отриманий в ході загального кореляційного аналізу позитивний коефіцієнт кореляції, який за шкалою Чеддока можна охарактеризувати як дуже високий, є підтвердженням існування лінійної залежності між обсягами ВВП як основного макроекономічного індикатора, що описує фінансово-економічний стан країни та кількістю розташованих на внутрішньому ринку країни дочірніх

компаній ТНК. Попри різну концентрацію зарубіжних філій 27 провідних у різних секторах економіки ТНК та різний рівень розвитку 28 країн, обраних для аналізу, загальний результат говорить про те, що збільшення кількості дочірніх компаній прямо пропорційне зростанню обсягів ВВП.

Ключовим засобом, який використовують ТНК для проникнення на іноземні ринки як зазначалося раніше, є прямі іноземні інвестиції, які мають принципово важливе значення у забезпеченні фінансових потоків між країнами, котрі у майбутньому будуть лише посилюватися зі збільшенням ТНК. Прогнозується їхнє зростання паралельно зі зростанням індексу економічної глобалізації.

Загальний кореляційний аналіз між сумарним обсягом прямих іноземних інвестицій та обсягом ВВП 28 країн світу за 2022 рік показав високу ступінь тісноти зв'язку між змінними, що свідчить про те, що розмір фінансових надходжень з-за кордону прямо пропорційний підвищенню показників господарської діяльності, а отже збільшенню доходів. За нашими прогнозами, обсяги прямих іноземних інвестицій матимуть тенденцію до поступового зростання; вони виступатимуть основними стимулами покращення міжнародного бізнесу, знаменуючи пришвидшення темпів економічної глобалізації. Це нашо вхує нас на думку, що інтенсивність руху фінансових потоків є визначальним системоутворюючим чинником розвитку країн, котрі в свою чергу шляхом взаємодії підтримують будь-які глобалізаційні процесів, які пов'язані не лише з економікою, але й стосуються інших аспектів життєдіяльності: соціуму, екології, культури, політики.

Двофакторний кластерний аналіз продемонстрував, що незалежно від рівня розвитку країни її місце у системі міжнародних економічних відносин визначається саме ступенем транснаціоналізації та часткою іноземного капіталу в економіці, однак така практика поширюється далеко не на всі країни, що обумовлює необхідність у формуванні стратегічних пріоритетів розвитку глобалізаційних процесів у економічному вимірі з урахуванням особливостей інвестування у кожній категорії країн, які були попередньо використані у статистичних дослідженнях.

Почати варто з того, що реалізація численних досліджень показала, що прямі іноземні інвестиції це стратегічно важливий інструмент поповнення інвестиційних

ресурсів країн в умовах недостатності їхнього національного капіталу [130]. Слід зауважити, що інвестиційні потоки, здійснені ТНК є географічно й кон'єктуро непропорційними [131]. Нерівномірний розподіл інвестицій ТНК на глобальному фінансовому ринку обумовлений асиметричним розвитком економік країн, який безпосередньо пов'язаний з особливостями міжнародного поділу праці, а також ступенем залученості країни у процеси економічної глобалізації та її конкурентними перевагами, на сукупності яких формується спеціалізація майбутніх інвестицій. Ступінь залученості країни залежить від її здатності співпрацювати з іншими країнами і нейтралізувати негативні наслідки економічної глобалізації, що в свою чергу відображається в значеннях низки економічних показників, які ми використали у регресійному аналізі з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків між основними факторами, які сприяють підвищенню інвестиційної привабливості країн. Помилковим є твердження, що економічне зростання країн передусім залежить від обсягів прямих іноземних інвестицій. Насправді вирішальну роль у прокиненні іноземного капіталу на внутрішній ринок країни відіграє ступінь її інвестиційної привабливості.

У зв'язку з цим покращення інвестиційного середовища має бути пріоритетним завданням у побудові стратегій розвитку різних країн, від якого суттєво залежить економічна глобалізація. Інакше кажучи, приплив прямих іноземних інвестицій збільшується разом із інвестиційною привабливістю країни, зазвичай завдяки таким факторам як передові ноу-хау, кваліфікована робоча сила, низька вартість робочої сили, низький рівень оподаткування, нижчий захист навколишнього середовища, високий тарифний захист, сприятливі закони та громадянські стимули [132].

До показників, на основі яких можна індивідуально сформувати алгоритм покращення інвестиційної інфраструктури кожної категорії країн, належать населення (x_1), паритет купівельної спроможності (x_2), інфляція (x_3), індекс інновацій (x_4), індекс сприйняття корупції (x_5), індекс свободи торгівлі (x_6), частка третинного сектору економіки (x_7), індекс свободи бізнесу (x_8), індекс свободи інвестицій (x_9). Ці індикатори були попередньо використані у регресійному аналізі як маркери інтегрованості країни в економічну глобалізацію, зміна значень яких здатна

по-різному впливати на кількість розташованих філій ТНК.

Почати слід з категорії високорозвинених країн, яка включає лідируючі за обсягами міжнародної торгівлі країни на глобальному ринку, а саме США, Об'єднане Королівство, Японію, Німеччину, Францію, Бельгію та Канаду. Перераховані країни користуються найбільшими перевагами від розвитку економічної глобалізації, оскільки багато країн за період стрімкого поширення глобалізаційних процесів стали залежними від їхнього експорту. Економічна глобалізація стимулювала концентрацію високотехнологічного виробництва саме у високорозвинених країнах, що дозволило їм розвиватися ще швидше, збільшуючи розрив з країнами, що відстають [27]. Завдяки багатофакторному регресійному аналізу цієї категорії країн ми виявили, що найпотужніший позитивний вплив на кількісне зростання ТНК у високорозвинених країнах має показник частки третинного сектору економіки (x_7). Це можна пояснити насамперед тим фактом, що високорозвинені країни це переважно постіндустріальні держави, де експорт послуг суттєво перевищує експорт товарів. Основними компонентами без яких неможливе функціонування будь-яких підприємств у високорозвинених країнах, в тому числі ТНК є технології та висококваліфікована робоча сила. Переважання цих факторів виробництва обумовлює зацікавленість саме фармацевтичних, автомобільних та технологічних компаній у розміщенні їхніх філій у високорозвинених країнах, тобто сфер діяльності які потребують великої матеріально-технічної бази та знань (додаток М).

Окрім того, за умови збільшення індексів інновацій (x_4), сприйняття корупції (x_5), свободи бізнесу (x_8) та свободи інвестицій (x_9) кількість дочірніх компаній у високорозвинених країнах теж буде зростати. Збільшення інфляції (x_3) не має жодного впливу на бажання інвесторів інвестувати у високорозвинені країни, адже вони здатні легко протистояти кризам, що пояснюється великою концентрацією у цих країнах новітніх технологій.

Відповідно до цього можна зробити висновок, що високорозвиненим країнам попри вже досягнутий високий рівень соціально-економічного розвитку слід постійно аналізувати коливання попиту на міжнародному ринку, а також досліджувати особливості ведення бізнесу в інших країнах з метою розміщення в них свого

іноземного капіталу в майбутній перспективі, що включає не лише інвестиції, проте й працю та технології. Більшість високорозвинених країн, обраних для статистичних досліджень, є країнами-базування провідних ТНК, які приймають участь у інвестуванні бізнесу у інших країнах, і саме ця ознака робить високорозвинені країни постачальниками стратегічно важливих товарів та послуг на зарубіжній ринки. Міжнародний рух факторів виробництва, ініційований постіндустріальними країнами, сприяє позитивним змінам усереднені слаборозвинених країн чи країн, що розвиваються, об'єднуючи їх у глобальний ланцюг поставок, через яких здійснюється міжнародна торгівля.

Щодо проникнення зарубіжних ТНК у високорозвинені країни, то збільшення такого показника як індекс свободи торгівлі (x_6) спричиняє зменшення кількості їхніх філій. Посилення конкуренції у високорозвинених країнах, яка пояснюється наявністю сприятливих умов для розміщення потужностей ТНК, спричиняє впровадження урядами цих держав ряд тарифних обмежень, які сповільнюють поглиблення ринку високорозвинених країн новими ТНК.

Нові індустріальні країни, до числа яких належать азіатські країни такі як Китай, Індія, Південна Корея та Сінгапур, а також латиноамериканські країни такі як Бразилія, Аргентина, Мексика, характеризуються швидкими темпами економічного зростання. Визначальною рисою цієї категорії країн з-поміж інших є побудова відкритої економіки, яка заснована на поєднанні усіх ланок технологічного ланцюга, починаючи від видобутку корисних копалин і завершуючи торгівлею наукомістких товарів [133]. Підтвердженням цього є галузева різноманітність розташованих у нових індустріальних країнах дочірніх компаній ТНК. Окрім видобувних компаній, ця категорія країн характеризується також порівняно великою кількістю філій ТНК, що спеціалізуються на технологіях, машинобудуванні та харчовій промисловості, які користуються великим попитом у світовому господарстві (додаток Н).

Окрім того, уряд цих держав активно впроваджує численні реформи, що переважно стосуються лібералізації міжнародної торгівлі та боротьби з корупцією задля створення сприятливого середовища для залучення прямих іноземних інвестицій. Залучення саме цієї категорії країн у світове співробітництво через

транснаціоналізацію спричинило зміни у географічній структурі світового товарообороту [134]. Доходи від експорту у нових індустріальних країнах використовуються для модернізації і розвитку найбільш перспективних, вигідних в плані міжнародного поділу праці галузей [133].

Результати регресійного аналізу цієї категорії країн показали, що при збільшенні населення (x_1), індексу інновацій (x_4) та частки третинного сектору (x_7) значно збільшуватиметься кількість дочірніх компаній у цих країнах. Зважаючи на той факт, що за площею нові індустріальні країни є значно більшими за високорозвинені країни, у їхньому випадку населення грає детермінаційну роль у кількості дочірніх компаній ТНК, оскільки виникає потреба у робочій силі, здебільшого це стосується видобувної та аграрної промисловості. Якщо говорити про індекс інновацій та частку третинного сектору у економіці, то підвищення саме цих індикаторів можливе за умови наявності кваліфікованої робочої сили. Урядам нових індустріальних країн слід впровадити реформи освітньої системи, які передбачатимуть надання доступної та якісної освіти для всього населення. Очікуваним результатом цих реформ є конкурентоспроможна робоча сила, яка здатна продуктивно та ефективно працювати.

Неабиякою перевагою для нових індустріальних країн в контексті поєднання освіти та підприємництва стане організація інститутів ринку праці шляхом створення багатонаціональних бізнес-інкубаторів за участі ТНК, які полягатимуть у передачі технологій та знань філіями ТНК з метою здійснення професійної підготовки працездатного населення з перспективою майбутнього працевлаштування в дочірніх компаніях як всередині приймаючої країни так і за кордоном. Окрім того, ці бізнес-інкубатори допомагають реалізовувати власні бізнес-ідеї або продавати їх потенційними інвесторам, що сприяє розвитку приватного сектору як у нових індустріальних країнах, так і менш розвинутих.

Інноваційний потенціал нових індустріальних країн перебуває на етапі розвитку; його прискорення можливе за умови створення сучасних інфраструктурних об'єктів, наприклад лабораторій чи дослідницьких центрів, постійна робота яких дозволить країни реалізовувати нові послуги та продукти.

Категорія країн, що розвиваються складається з таких країн як Малайзія, Туреччина, Марокко, Пакистан, Єгипет, Філіппіни та В'єтнам. Перераховані вище країни є здебільшого аграрно-індустріальними державами, які постачають на світовий ринок сировину. Рівень доходів у таких країнах невисокий у порівнянні з доходами високорозвинених країн, а основними проблемами, які гальмують їхній розвиток є нестача кваліфікованої робочої сили, низький рівень прозорості у реалізації бізнес-операцій та бюрократія. Окрім того, країни, що розвиваються є достатньо вразливими до зовнішніх факторів, оскільки їхня економіка нестабільна і перебуває на етапі пристосування до світового господарства.

Регресійний аналіз цієї категорії країн продемонстрував, що найсильніше на зміну результативного показника кількості дочірніх компаній ТНК впливає частка третинного сектору (x_7), що в котре підтверджує неминучість становлення у світі постіндустріального суспільства, а також індекс свободи інвестицій (x_9), що говорить про необхідність усунення ряду інвестиційних обмежень у країнах, створивши базову інвестиційну інфраструктуру. На сучасному етапі країни, що розвиваються мають великий потенціал для економічного зростання, оскільки вони мають дешеву робочу силу, яка приваблює ТНК, однак слід зауважити, що при правильному розподілі доходів, найбільша частка яких надходить зі сфери туризму у цій категорії, вони матимуть змогу підвищити вартість праці за рахунок покращення освітнього простору для населення.

Удосконалення системи освіти відповідно до потреб сучасного ринку дозволить країнам, що розвиваються утримати працездатних людей, створивши таким чином конкурентоспроможний ринок праці, який стане ключовим стимулом залучення ТНК у сфері послуг. Впровадження різноманітних спеціалізованих програм підготовки кадрів, таких як іноземні стажування, дозволять молодим спеціалістам можливість набути необхідні компетентності, які відповідають вимогам іноземних інвесторів сприяють підвищенню кваліфікації робочої сили. ТНК у свою чергу покращать ефективність виробництва у країнах, що розвиваються шляхом впровадження інновацій та цифрових технологій, проте для цього країнам необхідно також докласти зусиль створити мережі і партнерства, які сприятимуть освоєнню нових технологій

та компетентностей. Це в свою чергу підвищить також стан національних підприємств, які зорієнтовані лише на внутрішній ринок.

Щодо галузевої структури розташованих в цій категорії країн ТНК, то вона характеризується переважанням фармацевтичних компаній, а також філій ТНК, що займаються харчовою промисловістю та машинобудуванням, проте їхня кількість є дуже малою порівняно з विकорозвинутими країнами (додаток П). Зважаючи на цей факт, урядам країн, що розвиваються, слід надавати також перевагу політиці, яка сприяє підвищенню внутрішнього рівня технологічних можливостей шляхом постійної модернізації наявної матеріально-технічної бази.

Для залучення більшої кількості ТНК країни, що розвиваються окрім освіти мають також змінити систему оподаткування та регулювання зовнішньоекономічної діяльності, оскільки діяльність філій ТНК попри певну незалежність на світовому ринку так чи інакше залежить від рішень чинного законодавства приймаючих країн. Інакше кажучи, залучення більшої кількості ТНК у країнах, що розвиваються можливе лише за умови покращення інвестиційного клімату. Відповідно країни, що розвиваються мають спершу покращити наявні умови з метою утримання вже працюючих на їхньому ринку ТНК, оскільки саме завдяки податкам, стягнутим з іноземних компаній, країни матимуть основні джерела державного фінансування. Для залучення нових ТНК цієї категорії країн слід також розробити програму покращення інвестиційного клімату, який є вирішальним чинником для підвищення рівня транснаціоналізації капіталу та виробництва.

До чинників, які формують інвестиційний клімат на рівні країни належать: безпекова складова; ефективне законодавство; дієва судова система; політика захисту прав інвесторів; розвинений внутрішній ринок; стабільна банківська система; валютна і фінансова політика; низький рівень екологічного, інвестиційного, політичного, кредитного, комерційного, валютного ризиків; наявність інвестиційної інфраструктури [135]. Наявність належних державних інституцій та стійка нормативна база є вирішальними чинниками для збільшення інвестиційних потоків.

Остання категорія країн, яка потребує найбільших трансформацій у контексті залучення іноземного капіталу це слаборозвинені країни, котрі здебільшого

розташовані у Африці. До них належать Бангладеш, Сенегал, Камбоджа, Ліберія, Ефіопія, Мозамбік та Демократична Республіка Конго (ДРК). У перерахованих вище країнах критично високий рівень бідності та корупції, а також низький рівень урбанізації, інтернаціоналізації бізнесу, політичної стабільності, базової освіти та телекомунікаційної й транспортної інфраструктури.

Основними перевагами розташування ТНК у цих країнах на даний момент є великі поклади корисних копалин таких як кам'яне вугілля, залізна руда, графіт, природний газ та нафта, а також дешева робоча сила. Структура економіки цих країн є аграрною, третина ВВП слаборозвинених країн належать сільському господарству та гірничодобувній промисловості (додаток Р). Населення цих країн немає доступу до нових товарів та якісної медицини, а розвиток економічної глобалізації спричинив посилення їхньої залежності від інших більш розвинених країн.

Регресійний аналіз цієї категорії країн показав, що при збільшенні індексу інновацій (x_4), частки третинного сектору (x_7) та свободи бізнесу (x_8) кількість дочірніх компаній ТНК на їхньому національному ринку також зростатиме.

Враховуючи основні характеристики слаборозвинених країн, ми можемо стверджувати, що для розвитку їхньої економіки потрібна перше за все сформована державна програма перебудови країни, яка передбачатиме визначення основних пріоритетів економічного зростання відповідно до глобальних цілей сталого розвитку, запропонованого ООН. Залучення незалежних експертів, які є членами Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) дозволить створити у слаборозвинених країнах нову нормативно-правову базу, засновану на принципах демократії та досвіду розвинених країн. Наявність нового і прозорого законодавства гарантуватиме безпеку інвестиційних потоків.

Окрім того, урядам слаборозвинених країн слід також модернізувати систему оподаткування, оскільки саме таким чином фінансові надходження до державного бюджету від ТНК стануть додатковими стимулами для покращення інфраструктури країни, яка включатиме не лише транспорт, телекомунікації, але й закладів середньої і вищої освіти. Збільшення ТНК надасть освіченому населенню країн нові робочі місця, що прямо відобразатиметься на їхньому добробуті.

Попри той факт, що саме частка третинного сектору здатна прискорити розміщення філій провідних ТНК у слаборозвинених країнах, слід зазначити, що цій категорії країн необхідно передусім стати індустріальними, постачаючи на світовий ринок не сировину, а готову продукцію за вищою ціною. Для цього слаборозвиненим країнам слід залучитися фінансовою підтримкою інших країн, зокрема високорозвинених країн, для розвитку приватного сектору. Створення національних підприємств з поступовим виходом на зарубіжні ринки дозволить їм транснаціоналізувати капітал та виробництво, інтегруючи у світе господарство.

Проникнення ТНК на зарубіжні ринки відкриває багато переваг для країн-реципієнтів, проте господарська діяльність цих бізнес-структур має добре і ефективно регулюватися як урядами приймаючих країн, так і міжнародною спільнотою. З метою уникнення проблеми монополізації та відтоку капіталу, а також проблем погіршення екології чи нерівності, країни у рамках спільної участі у різноманітних альянсах та організаціях мають постійно займатися моніторингом роботи ТНК, а також впроваджувати єдині стандарти корпоративної соціальної відповідальності та визначати єдиний механізм регулювання [136].

Отже, підсумовуючи особливості економічного зростання кожної категорії країн, економічні показники яких використовувалися у роботі, ми можемо стверджувати, що процес транснаціоналізації їхніх економік безпосередньо залежить від рівня готовності цих країн інтегруватися у глобалізований світ. Збільшення масштабів господарської діяльності країн внаслідок економічного зростання за умов постійних фінансових надходжень у вигляді прямих іноземних інвестицій сприяє формуванню між країнами тісних економічних зв'язків, інтенсифікація яких є базисом для розвитку економічної глобалізації.

Високорозвинені країни, котрі отримують найбільше переваг від економічної глобалізації, мають надлишковий капітал, який за допомогою ТНК може переміщатися у світовому просторі і стимулювати розвиток у слаборозвинених країнах та країнах, що розвиваються, які в свою чергу при правильній інвестиційній стратегії здатні створити умови для максимізації прибутків світовий ТНК. Нові індустріальні країни при акцентуації на покращення продуктивності розташованих

транснаціональних потужностей здатні в майбутньому очолити рейтинги найбільших експортерів. Спільним завданням для усіх країн, які прагнуть ефективної взаємодії з іншими країнами шляхом підвищення відкритості до залучення ТНК є покращення правового регулювання ТНК, оскільки це дозволить прозоро оцінювати їхню діяльність з урахуванням етичних, економічних та екологічних аспектів господарської діяльності.

Висновки до розділу 3

Таким чином, можна зробити висновок, що інтенсивність процесів економічної глобалізації у світі залежать передусім від тісноти економічної взаємодії різних країн світу, яка визначається рівнем розвитку транснаціоналізації національних економік. У контексті оцінки перспектив розвитку економічної глобалізації в умовах домінування ТНК у світовому господарстві, важливо наголосити на транскордонному переміщенні капіталу, яке завдяки кількісному зростанню ТНК швидко активізувалося як на глобальному, так і на регіональному рівні.

Основним фактором виробництва, який безпосередньо пов'язаний з масштабами господарської діяльності ТНК є прямі іноземні інвестиції, використання яких здебільшого спрямоване на охоплення компаніями нового ринку. Рух інвестиційних потоків стрімко пришвидшується під впливом зростання ТНК.

Прогнозується, що обсяги прямих іноземних інвестицій та темпи економічної глобалізації поступово зростатимуть, що лише підтверджує наявність взаємозв'язку між ТНК та глобалізаційними процесами. Попри той факт, що саме прямі іноземні інвестиції є індикатором інтернаціоналізації бізнесу та інтеграції бізнес-структур країни, які є обов'язковими компонентами для її стабільного економічного зростання, принципове значення має інвестиційне середовище. Регресійний аналіз у регіональному розрізі продемонстрував, що рівень економічного розвитку певною мірою визначає специфіку інвестиційного середовища та шляхів його покращення

зادля залучення якомога більшості кількості ТНК. Тому відповідно до особливостей поточного стану економіки різних категорій країн, ми сформувапи основі шляхи покращення їхнього інвестиційного середовища. Для високорозвинених країн попри досягнутий рівень розвитку основним пріоритетом залишається стимуляція науково-технічного розвитку з метою подальшої дифузії інновацій. Це дозволить їм не лише зберегти позицію лідерів у світовому господарстві, але й сприяє їхній залученості у розбудову інших економік, країни яких є їхніми потенційними споживачами.

Щодо нових індустриальних країн, то для цієї категорії країн важливі інноваційність продукції з акцентуацією на реалізацію послуг та висококваліфікована робоча сила, які у поєднанні створюватимуть привабливі пропозиції для розміщення більшості кількості зарубіжних філій технологічних, фармацевтичних та автомобільних ТНК.

Країни, що розвиваються мають задовольнити низку критеріїв для створення сприятливого інвестиційного клімату. Окрім людського капіталу, особливу увагу таким країнам слід приділяти покращенню нормативно-правової бази, а також підвищенню ефективності фіскальної та фінансової політики, оскільки висока корупція, бюрократія та політична нестабільність створюють ризики для базування провідних ТНК.

Слаборозвинені країни, де кількість ТНК є критично малою, потребують насамперед розвитку інфраструктури. Вдосконалення та будівництво нових транспортних, енергетичних, телекомунікаційних і інших інфраструктурних об'єктів стануть основою для поліпшення доступу національних підприємств до нових ринків ресурсів. Спільною рисою усіх країн незалежно від рівня їхнього розвитку є розвиток людського капіталу, збільшення експорту послуг, впровадження інноваційних рішень у виробництво, а також створення ефективних механізмів регулювання експансії ТНК та їхньої діяльності на різних ринках. Саме покращення інвестиційного клімату та соціально-економічного становища країн здатне підвищити зацікавленість ТНК, котрі в свою чергу здатні задовольнити інтереси приймаючих країни, компенсуючи початкові витрати річними доходами. Посилення транснаціоналізації таким чином буде основним рушієм економічної глобалізації.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження розвитку ТНК як рушійних сил процесу економічної глобалізації, ми можемо підсумувати, що в ході роботи:

1. Було розкрито сутність процесів економічної глобалізації. Попереднє вивчення загального поняття глобалізації з урахуванням ряду діаметрально протилежних поглядів у науковій спільноті щодо її дефініції, допомогло нам з'ясувати, що економічна глобалізація є невід'ємною частиною загального поняття глобалізації. Цей тип глобалізації безпосередньо пов'язаний з економічною взаємодією різних країн світу, яка в свою чергу формує основу її розвитку. Економічна глобалізація це не феномен, а комплекс складних взаємопов'язаних процесів, котрі чинять потужний всепоглинаючий вплив на стан світової економіки. Основними глобалізаційними процесами в економічному вимірі є інтернаціоналізація бізнесу, інтеграція світогосподарських зв'язків та транснаціоналізація виробництва. Збільшення їхніх масштабів у світі відбулося внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці, який став детермінантом галузевої спеціалізації різних країн світу. Сьогодні витoki економічної глобалізації добре помітні у структурних змінах національних економік, які інтегруються у світове господарство. Слід зауважити, що поєднання процесів економічної глобалізації забезпечує не лише економічне зростання країн, залучених у світове співробітництво, але й загострює проблему взаємозалежності країн, що спричиняє виникнення соціальної нерівності всередині країн та конфлікти з іншими державами. Це в свою чергу підтверджує також контрoверсійність явища економічної глобалізації.

2. Було досліджено становлення ТНК як ключових фігур у прискоренні економічної глобалізації. Відмінними рисами ТНК у порівнянні з іншими суб'єктами міжнародного бізнесу, які зіграли неабияку роль у їхньому становленні, є централізоване прийняття рішень водночас зі збереженням самостійності дочірніх компаній. Визначивши чітку хронологію змін, які спостерігалися у структурі ТНК, ми

дійшли до висновку, що еволюція ТНК є достатньо складним процесом, який тривав упродовж декількох століть, і ефект розвитку цього процесу відповідно відображався на рівні взаємодії між державами. Центральне місце у процесі еволюції ТНК з великих колоніальних компаній у потужні корпорації, що сьогодні виробляють понад 25% світового ВВП, належить інтернаціоналізації бізнесу. Цей процес економічної глобалізації на основі поглиблення міжнародного поділу праці у післявоєнний період сприяв відкритості національних економік, куди активно за допомогою прямих іноземних інвестицій почали проникати ТНК, від кількості дочірніх компаній яких певною мірою залежить стан приватного сектору приймаючих країн. Сьогодні ТНК виступають драйверами процесу транснаціоналізації, основної тенденції міжнародних економічних відносин у 21 столітті, яка забезпечує ефективне функціонування світового господарства у контексті реалізації транскордонних торговельних операцій, кількість яких в свою чергу визначає інтенсивність економічної глобалізації.

3. Було проаналізовано значення економічної глобалізації як визначального чинника розвитку ТНК. Воно є принциповим і простежується передусім у кількісному зростанні філій ТНК у країнах, що залучені у глобалізаційні процеси. Ступінь залученості країн у свою чергу залежить від рівня їхнього економічного розвитку, який відображається у обсягах ВВП. Чим більші обсяги експорто-імпортних операцій, здійснених конкретною країною, тим більше ця країна взаємодіє з іншими учасниками міжнародних економічних відносин. Результати кореляційного аналізу продемонстрували наявність прямої лінійної залежності між кількістю ТНК у різних за соціально-економічним становищем країнах та розмірами ВВП, що лише підтверджує взаємозв'язок між розширенням потужностей ТНК та масштабами економічної глобалізації. Кореляційний аналіз у обраних країнах по галузях людської діяльності продемонстрував позитивну кореляцію у всіх без винятку групах ТНК, підтвердивши таким чином взаємозалежність ВВП від ТНК. Реалізація регресійного аналізу і побудова регресійних моделей показали особливості впливу економічної глобалізації, виражену через набір різних соціально-економічних показників, на кількісний розвиток ТНК у різних країнах світу. Попри відмінності впливу одного

набору факторних показників на кількість дочірніх компаній ТНК у країнах, які мають різний рівень економічного розвитку, дослідження підтвердило визначальну роль економічної глобалізації у розвитку ТНК. Країна, котра має високий рівень економічної глобалізації, є конкурентоспроможною, а отже якомога більше ТНК намагатимуться проникнути на її ринок.

4. Було з'ясовано основні чинники впливу ТНК на процес адаптації національних економік до викликів економічної глобалізації. До них насамперед належать прямі іноземні інвестиції, які є найпоширенішою формою ведення міжнародного бізнесу, яку вже упродовж багатьох десятиліть активно застосовують провідні на ринку ТНК. За допомогою прямих іноземних інвестицій країни переміщують капітал, підтримуючим таким чином світогосподарські зв'язки. Щодо адаптації до викликів економічної глобалізації, то вона обумовлена суперечливістю впливу її взаємопов'язаних процесів. Як зазначалося раніше динамічне розповсюдження глобалізаційних процесів у світі спричинило нерівномірний розподіл переваг від глобалізації, що неабияк ускладнило економічне зростання країн з невисоким рівнем розвитку. Кореляційний аналіз продемонстрував, що збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій, які є індикатором збільшення потужностей ТНК на території тієї чи іншої країни, прямо пропорційне збільшенню розмірів її ВВП. Проведення кластерного аналізу за факторами кількості дочірніх компаній ТНК та обсягами ВВП дало розуміння того, що попри наявний розвиток національної економіки місце країни у світовому економічному просторі на сучасному етапі визначається рівнем її транснаціоналізації. Країни з високим ступенем транснаціоналізації здатні оперативніше реагувати на глобальні виклики, аніж країни, котрі мають обмежену кількість філій ТНК.

5. Було окреслено основні перспективи розвитку глобалізаційних процесів під впливом рушійних сил ТНК. В економічному вимірі перспективним напрямом є інтенсифікація міжнародного руху факторів виробництва, де принципове значення має міжнародних капітал. Прогноз індексу економічної глобалізації розрахованого для вибірки з 28 країн показав, що упродовж наступних кількох років масштаби економічної взаємодії між країнами будуть зростати. Результати другого прогнозу,

який стосується прямих іноземних інвестицій також показав позитивну тенденцію, що свідчить про зростання інвестиційних потоків у світі. Зіставивши ці прогнози, можна припускати, що зростання темпів економічної глобалізації неможливе без підтримки країнами міжнародних економічних відносин, котрі передусім базуються на транскордонному рухові капіталу, тобто прямих іноземних інвестицій, обсяги яких в свою чергу залежать від концентрації філій ТНК закордоном.

6. Було сформовано стратегічні пріоритети розвитку глобалізаційних процесів за участі ТНК. З огляду на той факт, що в основі економічної глобалізації лежить економічна взаємодія між країнами, яка в свою чергу залежить від здатності цих країн інтегрувати свої економіки у світове господарство, спільним пріоритетом для кожної країни незалежно від рівня їхнього розвитку є залучення якомога більшої кількості ТНК, які в свою чергу стануть посередниками для надходження в приймаючу країну іноземного капіталу. Пріоритетним напрямом у контексті створення сприятливого інвестиційного середовища для майбутнього зростання кожної категорії країн є покращення правового регулювання ТНК, удосконалення інфраструктури для полегшення їхнього входу на внутрішній ринок та розвиток людського капіталу. Збільшення масштабів господарської діяльності країн за умови збільшення філій ТНК сприяє встановленню між різними країнами світу міцних економічних зв'язків, масштаби та тіснота яких є базою для визначення траєкторії розвитку економічної глобалізації.

Концептуальне та практичне дослідження процесу становлення ТНК у світі як рушійних сил економічної глобалізації, а також оцінка ключових аспектів їхнього впливу на стан міжнародних економічних відносин, насамперед це стосується географічної структури реалізованих ними прямих іноземних інвестицій, дозволяє нам сформулювати ряд пропозицій для впровадження з метою збільшення темпів економічного зростання країн та посилення економічної глобалізації. Зважаючи на той факт, що саме ТНК через прямі іноземні інвестиції сприяють розвитку країн, збільшуючи їхнє ВВП, і інтенсифікують світогосподарські зв'язки, що є основою розвитку економічної глобалізації, пріоритетним напрямом для кожної категорії країн є створення сприятливого інвестиційного клімату. Стратегія його покращення у

різних регіонах світу буде відрізнятися в залежності від наявного в тій чи іншій країні рівня розвитку з урахуванням особливостей міжнародного поділу праці.

Високорозвиненим країнам попри досягнутий високий рівень розвитку, слід утримувати свою позицію на глобальному ринку шляхом орієнтації на материнські компанії, а не дочірні. Цій категорії країн слід проводити моніторинг коливання попиту на міжнародному ринку, а також досліджувати особливості ведення бізнесу в інших країнах. Зважаючи на той факт, що центральним місцем прийняття рішень у структурі ТНК є материнські компанії, які розташовані у високорозвинених країнах, ми можемо стверджувати, що ці дослідження їм правильно розмістити в інших країнах, де є іноземний капітал, що включає не лише інвестиції, проте й працю та технології, і максимізувати свій прибуток в майбутній перспективі.

Новим індустріальним країнам, слід орієнтуватися на розвиток відкритої економіки, яка заснована на поєднанні усіх ланок технологічного ланцюга, адже це дозволить зосередити у країнах різні за сферою діяльності дочірні компанії ТНК. Забезпечення розвитку відкритої економіки у нових індустріальних країнах можливе за умови формування конкурентоспроможної робочої сили та створення сучасних інфраструктурних об'єктів, наприклад лабораторій чи дослідницьких центрів, з метою реалізації нових товарів та послуг.

Країнам, що розвиваються слід передусім змінити систему оподаткування та регулювання діяльності ТНК, а також національних підприємств з метою зменшення рівня корупції. Підвищення інтересу ТНК до співпраці з цими країнами можливий за умови правильного розподілення доходів, де значна частка має бути націлена на модернізацію наявної матеріально-технічної бази, а також усунення обмежень для збільшення свободи інвестицій всередині держави.

Слаборозвиненим країнам слід впровадити насамперед державну програму перебудови, залучивши незалежних експертів, адже це дозволить створити у слаборозвинених країнах нову нормативно-правову базу, засновану на принципах демократії та досвіду розвинених країн. Наявність нового і прозорого законодавства, а також розвинена транспортна інфраструктура гарантуватиме безпеку інвестиційних потоків, отже підвищення зацікавленості ТНК.

ПЕРЕЛІК ІНФОМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова В.В., Ашимова Т.С. Агропромисловий комплекс України: можливості в умовах глобалізації. *Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір*: матеріали VII Міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ, 20 листопада 2020 р). Київ, 2020. С. 78.
2. Явтушенко О., Горенко О. Національна держава в умовах глобалізації та глобальної демократії. *Державне управління та регіональний розвиток*. 2024. №23. С. 199–224.
3. Коляденко С.В. Вплив цифрової економіки на глобалізацію. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. №2. С. 104–118.
4. Павловська І.Г. Особливості розвитку процесу глокалізації як специфічного регіонального механізму глобалізації. *Збірник наукових праць: «Управління економікою: теорія та практика»*. 2021. С. 164–173.
5. Фрідман О.А. Особливості інноваційного розвитку у світовому господарстві в умовах цифровізації економіки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: серія «Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм»*. 2020. (11). С. 89–93.
6. Середич М.Р. Основні течії дослідження сучасних проблем глобалізації. *Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економік*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів (м. Луцьк, 3 грудня 2021р). Луцьк, 2021. С. 478–480.
7. Гула Р.В., Вітринська О.В. Наукові підходи трактування терміну «глобалізація». Тези 72-ої наук. конф. професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету, присвяченої 90-річчю Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, 21 квітня – 15 травня 2020 р). Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 309–310.
8. Чорна В.Д. Теоретичні основи сучасної глобалістики. *Соціологічні*

дискурси: матеріали IV Всеукр. наук. конф. молодих учених (м. Дніпро, 4 грудня 2020 р). Дніпро, 2020. С. 89–90.

9. Волоснікова Н., Губанова Н., Климова С. Глобальне управління як захід боротьби з негативними проявами глобалізації. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» : серія економічні науки*. 2020. (2). С. 103–107.

10. Castaneda E., Shemech A. Overselling Globalization: The Misleading Conflation of Economic Globalization and Immigration, and the Subsequent Backlash. *Social Sciences*. 2020. №9 (5). P. 61.

11. Рудницька К.С. Вплив процесів глобалізації на розвиток національної економіки. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (м. Харків, 28 лютого 2020 р). Харків, 2020. С. 185.

12. Богдан В.О. Концептуальні засади дослідження глобалізації. *Вплив обліку і фінансів на розвиток економічних процесів в умовах діджиталізації: соціально економічні та інформаційно правові аспекти*: матеріали Міжнар. наук. – практ. конф. ЧПБІП МНТУ імені академіка Ю. Бугая (м. Чернігів, 23 квітня 2020 р). Чернігів, 2020. С. 10–13.

13. Dewi R., Rizky L. The Analysis of Indonesia's economic strategy during Covid-19 in the study of globalization. *ICLSSE: proceedings of the 3rd International Conference on Law, Social Sciences, and Education*. (Singaraja, 9 September 2021). Singaraja, 2021. P. 108–118.

14. Бойко О.С. Філософські виміри глобалізації. *У полоні спогадів: Україна у пошуках власної ідентичності*: матеріали науково-методичного семінару. (м. Київ, 23 квітня 2021 р). Київ, 2021. С. 102–106.

15. Kurnicki R. The impact of the globalization process on the modern world – the need to find a new path of human development. *Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics*. 2023. P.1–9.

16. Васильєв С.В. Концепції правової глобалізації. *Наукові записки: серія «Право»*. 2023. №14. С. 12–17.

17. Стрілець В.Ю. Трансформація національної економіки та фактори, що її спричиняють. *Економічна політика держави в умовах трансформаційних змін*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 липня 2020 р). Одеса, 2020. С. 35–38.
18. KOF Globalisation Index. ETH Zürich: Website. 2022. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.htm> (дата звернення: 13.02.2024).
19. Мельник М.І., Залуцький І.Р. Виокремлення глобалізаційних чинників соціально-економічного розвитку: концепт ендогенізації. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. С. 14–30.
20. Посохова Я.І., Синіговець О.М. Аналіз основних наслідків процесу економічної глобалізації. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квітня 2021 р). Харків, 2021. С. 95–97.
21. Калініна С.П., Булатова О.В., Кушнарєнко О.П., Савченко Е.О. Розвиток світового ринку праці в умовах глобалізації: трансформаційний дискурс: монографія за заг. ред. С.П. Калініної, О.В. Булатової. Вінниця: ТВОРИ, 2022. 221 с.
22. Цибулько О.С., Ірхіна Ю.В. Становлення глобальної системи вищої освіти: виклики інформаційної цивілізації. *Збірник наукових праць «Освітній дискурс»*. 2022. №39 (1-3). С. 100–108.
23. Серьогіна Д.О., Базецька Г.І., Жовтяк Г.А. Світовий досвід повоєнного економічного відновлення територій. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2224> (дата звернення: 15.02.2024).
24. Воронюк Є.В., Ярмош О.В., Айорінде М.Б. Вплив міжнародних організацій на економічну політику країн світу. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8357> (дата звернення: 15.02.2024).
25. Trade Liberalization: definition, how it works, and example. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/trade-liberalization.asp> (дата звернення: 17.02.2024).

26. Романащенко М.О., Романащенко І.О. Сучасний розвиток міжнародного поділу праці. *Вісник СНТ ННІ Бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2020. № 1. С. 98–102.
27. Гетманець О.П., Коробцова Д.В., Єжелей Ю.О. Глобалізація та міжнародна економіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). *Академічні візії*. 2023. №20. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/20bbdf08-5421-4b04-96e0-314e1f1153e6> (дата звернення: 17.02.2024).
28. Макарчук Н. Етнотуризм як складова європейської інтеграції України: методологія і політологічний аналіз. *Вісник Прикарпатського університету: серія «Політологія»*. 2020. №14. С. 206–213.
29. Максименко А.Я., Крапива В.О. Глобалізація як тенденція розвитку сучасної світової економіки. *Вісник Національного технічного університету: секція «Економічні науки»*. 2020. № 4. С. 49–53.
30. Кокоріна В.І. Інтернаціоналізація як об'єктивна передумова розвитку міжнародного бізнесу в міжнародних економічних відносинах. *Економічний простір*. 2021. №168. С. 17–21.
31. Синіговець О.М. Розвиток форм міжнародних економічних відносин у становленні сучасного світового господарства. *Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта: матеріали І Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 3 листопада 2020 р)*. Харків, 2020. С. 303–307.
32. Шаров О. Глобалізація: новітні тренди чи перманентний напрямок розвитку. *Журнал Європейської Економіки*. 2020. Том 19. №1 (72). С. 5–15.
33. Шкода М.С. Особливості економічної інтеграції в контексті розвитку партнерства між організаціями як господарськими суб'єктами. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 3 (8). С. 81–91.
34. Синіговець О.М., Чебанкова К.С. Міжнародна економічна інтеграція. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: матеріали 30-ї Міжнар. наук.-практ. конф (м. Харків, 19-21 жовтня 2022 р)*. Харків, 2022. С. 600.
35. Дадій О. І., Пирог В. В., Осатюк А.В. Розвиток вертикально інтегрованих структур за умов реалізації інноваційної агропродовольчої політики України. *Наукові*

праці Міжрегіональної академії управління персоналом: Економічні науки. 2023. № 2 (69). С. 7–13.

36. Топило В.А., Підходи до класифікації вертикально інтегрованих підприємницьких структур. *Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 15–16 квітня 2021 р). Полтава, 2021. С. 277–280.

37. Повод Д.М., Адвокатова Н.О. Сучасні тенденції фінансової глобалізації. *Таврійський науковий вісник: серія «Економіка»*. 2020. №3. С. 21–29.

38. Сенів Б., Каленюк О. Фінансова глобалізація як умова розвитку банківської системи. *Фінансово-економічна діяльність суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану*: матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму (м. Кам'янець-Подільський, 20-21 жовтня 2022 р). Кам'янець-Подільський, 2022. С. 151–154.

39. Дмітрієва О.В. Особливості фінансування виробництва інтелектуального продукту транснаціональних корпорацій. *Topical issues of modern science, society and education*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5-7 вересня 2021 р). Харків, 2021. С. 534–538.

40. Федосєєва Г.О. Кулініч О. А. Транснаціоналізація сучасної світової економіки: тенденції та перспективи. *Сучасні тенденції розвитку економіки, фінансів та управління: нові можливості, проблеми, перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м Київ, 10 листопада 2021 р). Київ, 2021. С. 129–132.

41. Гетманенко О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №13-14. С. 40–49.

42. Асатуров С., Мартинов А. Глобалізація і глокалізація в умовах кризи світової системи міжнародної безпеки. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2022. № 4. С. 119–126.

43. Воскобоєва О.В., Ромащенко О.С. Транснаціоналі корпорації в умовах глобалізації економіки України. *Бізнес Інформ: економіка*. 2021. №1. С. 21–27.

44. Тихоненко І., Козачок А. Діяльність транснаціональних корпорацій як

детермінанта розвитку «нового регіоналізму»: досвід АСЕАН. *Старожитності Лукомор'я*. 2022. №1. С. 89–99.

45. Гончарова Ю., Удовенко М. Регулювання діяльності транснаціональних корпорацій: еволюція пріоритетів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. №4. С. 4–16.

46. Задоя А.О. Економічна динаміка в нових геостратегічних реаліях: монографія / за ред. А.О. Задоя. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. 235 с.

47. Лисенко Б.С., Кириченко О.С. Місце і роль логістичної системи в забезпеченні ефективності діяльності ТНК. *Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку*: матеріали наук. конф. (м. Київ, 23 квітня 2021 р). Київ, 2021. С. 151–152.

48. Музика Я.І. Нормативне закріплення поняття «транснаціональна корпорація». *Трансформаційні зміни національної економіки в умова євроінтеграції*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дубляни, 7-8 грудня 2022 р). Дубляни, 2022. С. 30–33.

49. Єремєєва І.А. Транснаціональні корпорації як актори сучасних міжнародних відносин. *New integrations of modern education in universities*: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Амстердам, 5-8 грудня 2023 р). Амстердам, 2023. С. 297–300.

50. Воронкова Т.Є., Хівренко К.В. Транснаціональні корпорації в системі глобальної економіки: стан та проблеми. *Економіка та держава*. 2021. №11. С. 112 – 115.

51. Шацька З.Я., Рузієв М.В. Перспективи розвитку транснаціональних корпорацій в умовах смарт-економіки. *Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Київ, 30 березня 2023 р). Київ, 2023. С. 112–113.

52. Газієва Е.Ф., Стрілець В.Ю. Роль транснаціональних корпорацій в системі міжнародних економічних відносин. *Актуальні питання сучасної науки та освіти (частина II)*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10-11 червня 2021 р).

Львів, 2021. С. 9–10.

53. Шкурат І.В. Транснаціональні корпорації у процесах глобалізації та їхній вплив на національні уряди: організаційно-правовий механізм. *Право та державне управління*. 2020. №1. С. 13–17.

54. Смерека Л.В. Особливості процесу інтернаціоналізації польських та українських підприємств. *Вчені записки: серія «Економіка і управління»*. 2020. Том 31 (70). №2. С. 32–38.

55. Ілляшенко Ю., Лисенко А. Світова колоніальна система: чинники формування та становлення в період раннього нового часу (кін. XV – пер. пол. XVII ст.). *Літопис Волині*. 2022. № 27. С. 154–158.

56. Сливка Т. Генеза корпорацій у ліберальній моделі ринкової економіки. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2021. №54. С. 75–92.

57. Сімахова А.О., Грицик Т.О. Сучасна транснаціоналізація економіки України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. №4 (98). С. 64–68.

58. Патлайчук О.В. Філософія розвитку суспільства в умовах четвертої промислової революції. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 42. С. 95–100.

59. Грималюк А.В., Несененко П.П. Креативний клас та проблеми публічного управління в умовах четвертої промислової революції. *Науковий Вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. №9 (310). С. 7–14.

60. Трофімов Б.Д., Шевчук Н.В. Проблеми визначення особистого закону транснаціональних корпорацій. *Альманах міжнародного права*. 2020. №24. С. 51–58.

61. Яким насправді має бути план економічної відбудови України: інформація українського суспільно-політичного журналу «Український тиждень». URL: <https://tyzhden.ua/iakym-naspravdi-maie-buty-plan-ekonomichnoi-vidbudovy-ukrainy-poiasniuiut-ekonomisty/> (дата звернення: 20.03.2024).

62. Міняйленко І.В., Житник О.М., Архіпова А.І. Шляхи відновлення економіки України у співпраці з Європейським Союзом та США. *Сучасна економічна наука: теорія і практика: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнародною участю* (м. Полтава, 10 листопада 2022 р). Полтава, 2022. С. 25–27.

63. Перцев А.В., Лозовий А.В. Проблеми управління капіталізацією економіки України. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квітня 2021 р). Харків, 2021. С. 168–170.
64. Пойта І.О., Мосійчук І.В., Калініченко О.О. Тренди розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економічної трансформації. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 16 листопада 2023 р). Кременчук, 2023. С. 62–64.
65. Богородицька Г.С., Нуманова К.О. Четверта промислова революція та цифрові трансформації. *Регулювання економічних процесів в сучасних умовах*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6-7 жовтня 2022 р). Дніпро, 2022. С. 68–71.
66. Васильєв С. Транснаціоналізація як глобальний тренд світової економіки. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 22-23 березня 2023 р). Львів, 2023. С. 327–329.
67. Савченко М., Гриб А., Соболева А. Мультинаціональні корпорації в економіці країн, що розвиваються: світові тенденції та вітчизняні реалії. *Галицький економічний вісник*. 2023. №4 (83). С. 182–194.
68. Свічкарь В.А., Нестеренко В.Б. Фінансова діяльність ТНК. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 15 червня 2023 р). Полтава, 2023. С. 218–219.
69. Кадук Н.І. Політичний простір Європейського Союзу в контексті процесів транснаціоналізації на сучасному етапі розвитку. *Регіональні студії*. 2023. № 32. С. 52–56.
70. Князева Т.В., Шевченко А.В. Організаційно-економічні заходи зовнішньоекономічного регулювання захисту споживчого ринку України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. №2 (76). С. 161–169.
71. Васильєва Д.В. Організація дистанційного навчання учнів 5-9 класів в умовах тривалого карантину. *Проблеми сучасного підручника*: матеріали Міжнар.

наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 28-29 травня 2020 р). Київ, 2020. С. 21–22.

72. Відсоткове відношення міжнародної торгівлі до ВВП: інформація офіційного сайту Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS> (дата звернення: 27.03.2024).

73. Мироненко В.О., Нечитайло Ю.А. Аналіз статистичного зв'язку змінних. *Молодь і індустрія 4.0 в XXI столітті*: матеріали XIX Міжнар. форуму молоді (м. Харків, 6-7 квітня 2023 р). Харків, 2023. С. 218.

74. Основна класифікація країн світу за рівнем соціально-економічного розвитку: офіційний сайт ООН. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014wesp_country_classification.pdf (дата звернення: 27.03.2024).

75. Поплавський А.В., Дегтяренко К.Є. Експертні системи контролю показників ВВП в умовах поширення гострої респіраторної хвороби Covid-19. *Контроль у управлінні у складних системах*: матеріали XV Міжнар. конф. (м. Вінниця, 8-10 жовтня 2020 р). Вінниця, 2020. С. 111.

76. Турло Н.П., Літвін О.Г., Мархонос С.М. Валовий внутрішній продукт як індикатор рівня економічного розвитку (на прикладі Чеської Республіки). *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 243–248.

77. Обсяги ВВП за 2022 рік у різних країнах світу: інформація офіційного сайту Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (дата звернення: 21.03.2024).

78. Рейтинг найбільших у світі ТНК за рівнем доходів: інформація офіційного сайту Fortune. URL: <https://fortune.com/ranking/global500/> (дата звернення: 21.02.2024).

79. Toyota Corporation. URL: <https://www.toyota.com/> (дата звернення: 23.03.2024).

80. Mercedes-Benz Group. URL: <https://www.mercedes-benz.com/en/> (дата звернення: 23.03.2024).

81. General Motors Company. URL: <https://www.gm.com/> (дата звернення: 23.03.2024).

82. Corteva Agriscience Company. URL: <https://www.corteva.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
83. Olam Group. URL: <https://www.olamgroup.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
84. Louis Dreyfus Company. URL: <https://www ldc.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
85. ArcelorMittal. URL: <https://corporate.arcelormittal.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
86. BHP Company. URL: <https://www.bhp.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
87. Glencore Company. URL: <https://www.glencore.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
88. Pfizer Company. URL: <https://www.pfizer.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
89. Johnson & Johnson Company. URL: <https://www.jnj.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
90. Roche Company. URL: <https://www.roche.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
91. Danone Company. URL: <https://www.danone.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
92. Nestle Company. URL: <https://www.nestle.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
93. PepsiCo. URL: <https://pepsico.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
94. McDonald's Corporation. URL: <https://www.mcdonalds.com/us/en-us.html> (дата звернення: 23.03.2024).
95. Starbucks Corporation. URL: <https://www.starbucks.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
96. KFC Corporation. URL: <https://global.kfc.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
97. Dell Corporation. URL: <https://www.dell.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
98. Cisco Corporation. URL: <https://www.cisco.com/> (дата звернення: 23.03.2024).

99. Siemens Company. URL: <https://www.siemens.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
100. Nike Company. URL: <https://www.nike.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
101. Puma Company. URL: <https://us.puma.com/us/en> (дата звернення: 23.03.2024).
102. Adidas Company. URL: <https://www.adidas.com/us> (дата звернення: 23.03.2024).
103. Caterpillar Company. URL: <https://www.caterpillar.com/ru.html> (дата звернення: 23.03.2024).
104. Hitachi Company. URL: <https://www.hitachi.com/> (дата звернення: 23.03.2024).
105. Rockwell Automation Company. URL: <https://www.rockwellautomation.com/en-us.html> (дата звернення: 23.03.2024).
106. Макаренко М.Б., Даніліна Т.О. Удосконалення роботи залізничного транспорту за допомогою використання інформаційних комп'ютерних технологій. *Сучасні інформаційні технології та системи в управлінні*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів (м. Київ, 15-16 квітня 2021 р). Київ, 2021. С. 126–127.
107. Яновська В., Парфентьева О. Підходи до вимірювання ефективності логістики та транспорту. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листопада 2023 р). Київ, 2023. С. 702–705.
108. Гал Е.С. Країни-тигри: особливості стрімкого розвитку. *Вісник наукових ідей молоді*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Вінниця, 24-25 березня 2021 р). С. 86–88.
109. Бегун С., Воронюк А. Місце кореляційно-регресійного аналізу в управлінні підприємством. *Молодий вчений*. 2020. №4 (80). С. 277–278.
110. Статистика світового господарства: інформація офіційного сайту The Global Economy. URL: https://www.theglobaleconomy.com/indicators_list.php
111. Дунець І. Тенденції розвитку підприємництва в умовах

постіндустріального суспільства. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 27 жовтня 2020 р). Луцьк, 2020. С. 359–361.

112. Суц О.П. Особливості правового становища транснаціональних корпорацій. *Наука і техніка сьогодні*: серія «Право», «Економіка», «Педагогіка», «Техніка», «Фізико-математичні науки». 2023. № 3(17). С. 62–71.

113. Короленко Н.В., Біла Д.В. Сутність прямих іноземних інвестицій у міжнародних відносинах: вплив на соціально-економічний розвиток країн та їх наслідки. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 3-4 (280-281). С. 115–121.

114. Тимоць М., Стахів, Г. Фінансові аспекти залучення іноземних інвестицій в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №47. С. 70.

115. Тарасевич Н.В. Роль транснаціональних корпорацій у міжнародних економічних відносинах. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. №8 (297). С. 89–94.

116. Марусяк Н., Ратушняк Д., Кулько К. Роль прямих іноземних інвестицій в діяльності національних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. С. 43.

117. Флегантова А.Л. Кластерний аналіз економічного розвитку країн Європи. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 28 березня 2024 р). Полтава: ПУЕТ, 2024. С. 432–434.

118. Нечипорук О.В. Кластерний аналіз як інструмент формування пріоритетів інвестиційної політики держави. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 1. С. 252–260.

119. Бакадорова А.Є., Білоцерківський О.Б. Дослідження економіки Харківської області методами кластерного аналізу. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*: тези 29-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18-20 травня 2021 р). Харків, 2021. С. 35.

120. Мошляк І.О. Прямі іноземні інвестиції як фактор економічного зростання

держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №3 (63). С. 44–50.

121. Обсяги прямих іноземних інвестицій у різних країнах світу: інформація офіційного сайту The Global Economy. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/fdi_dollars/ (дата звернення: 17.04.2024).

122. Почуєва Т.В., Філатова Г.А., Самусенко С.О., Філатова, І.В., Бобрусь, А.Б. Кластерний аналіз як метод перевірки гіпотези про наявність впливу порушень метаболізму глюкози на перебіг гострого середнього отиту у дорослих. *Медична наука України*. 2022. №3 (18). С. 3-14.

123. Гуменюк К.В., Хмелівський Ю.С. Порівняння ієрархічної кластеризації та методу k-середніх. *Прикладні інформаційні технології*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Вінниця, 19 травня 2023 р). Вінниця, 2023. С. 261-262.

124. Браженко В.В., Флегантова А.Л. Кластерний аналіз економіки азійських країн. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 28 березня 2024 р). Полтава: ПУЕТ, 2024. С. 382–384.

125. Савенко О. Проблеми інтернаціоналізації світового господарства. *Сучасні економічні реалії України: проблеми формування інноваційної економіки* : матеріали студентської наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 грудня 2020 р). Харків, 2020. С. 56–59.

126. Босак А., Штипук О. Фактори виробництва: теоретичний базис та галузева структура їх міжнародної мобільності. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 2 (11). С. 58–65.

127. Борзенко О.О., Плотніков О.В., Піляєв І.С., Панфілова Т.О., Редзюк Є.В., Глазова А.Б., Єрмолаєва І.В. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О.О. Борзенко: ДУ «Ін-т екон. та прогнозів, НАН України. 2022. 264 с.

128. Олійник Є.І. Актуальність стратегічного партнерства для українських підприємств в умовах нинішніх економічних тенденцій. *Наукові барви*: зб. тез доп. учасників II Всеукр. наук. інтернет-конф. (м. Київ, 17 листопада 2023 р). Київ: КНЕУ,

2023. С. 111–113.

129. Індекс економічної глобалізації: інформація офіційного сайту The Global Economy. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/kof_econ_glob/ (дата звернення: 21.04.2024).

130. Абрамов В.В., Насипайко Д.С. Вплив інвестицій на економічне зростання країни в умовах глобальних викликів. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Кропивницький, 8 грудня 2023р). Кропивницький, 2023. С. 24–29.

131. Маслій В., Питель С. Статистичний аналіз географічної структури прямих іноземних інвестицій. *Вісник економіки*. 2021. №2. С. 160–175.

132. Дерев'янко Д.С. Теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Кропивницький, 8 грудня 2023 р). Кропивницький, 2023. С. 114–119.

133. Кушнір Н.О., Стегура О.Р. Зовнішньоекономічні зв'язки нових індустріальних країн Азії та Латинської Америки в умовах глобалізації. *Regional Revue ISSN*. 2020. №2. Р. 98–109.

134. Донцов Б. Роль ЗЕД в соціально-економічному розвитку України та її виклики в сучасних умовах. *Фінансове забезпечення сталого розвитку : зб. наук. праць каф. фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. 2023. №3. С. 108–109.

135. Феєр О.В. Чинники формування інвестиційного клімату. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Мукачево, 29 березня 2022 р). Мукачево 2022. С. 206–207.

136. Головатюк О.А. Перспективи удосконалення правового регулювання транснаціональних компаній (ТНК) на міжнародному рівні. *Current scientific opinions on the development of current education: Digest of the International Scientific and Practical Conference (Milan, June 19-21 2023)*. Milan. 2023. Р. 89–92.

Додаток А

Аргументація суперечливого впливу глобалізації в рамках різних концепцій

Трансформісти	
М. Кастельс: глобалізація це безперервний процес розвитку капіталістичного способу виробництва, який в кінці 20-го століття перетворив світову економіку в глобальну економіку з новою інфраструктурою, створеною інформацією і комунікаційними технологіями.	Е. Гідденс: глобалізація це інтенсифікація всесвітніх соціальних відносин, які пов'язують віддалені місцевості таким чином, що місцеві події формуються подіями, що відбуваються за багато миль, і навпаки, а отже глобалізація має соціальні наслідки і розширює сферу відносин між суспільствами в усьому світу.
Скептики	
Г. Томпсон і П. Герст: глобалізація це лише жаргон, де жвавість розвиненої країни в глобальній економіці лише посилить нерівність і поглибить бідність в країні, яка розвиваються, тому основною пропозицією уникнення взаємозалежності є протекціонізм.	З. Бауман: глобалізація це явище, яке має невизначений, некерований і самостійний характер, що пов'язаний з глобальними абсолютно ненавмисними та непередбачуваними наслідками, а не з глобальними ініціативами та діями. Експансію глобалізації неможливо уникнути або зупинити.
Гіперглобалісти	
Дж. Сорос: глобалізація це нова ера в історії всього людства, що базується на економічних та технологічних перевагах західної цивілізації, центром якої є США, поширення західних ліберально-демократичних цінностей і відстоювання принципів однополярного світу. Глобалізація є неминучою, а найбільшу активність в її процесах мають такі ресурси як фінанси, капітал та інформація.	Т. Фрідман: глобалізація це інтеграція ринків, націй-держав і технологій, що дозволяє індивідуумам, корпораціям, націям–державам досягати будь-якої точки світу швидше, глибше і дешевше, ніж раніше. Інакше кажучи, глобалізація має власний набір економічних правил, які базуються на відкритті, дерегуляції і приватизації національних економік з метою зміцнення її конкурентоспроможності та збільшення привабливості для іноземного капіталу.

Джерело: складено автором на основі даних [10; 11; 12; 13;14; 15].

Додаток Б

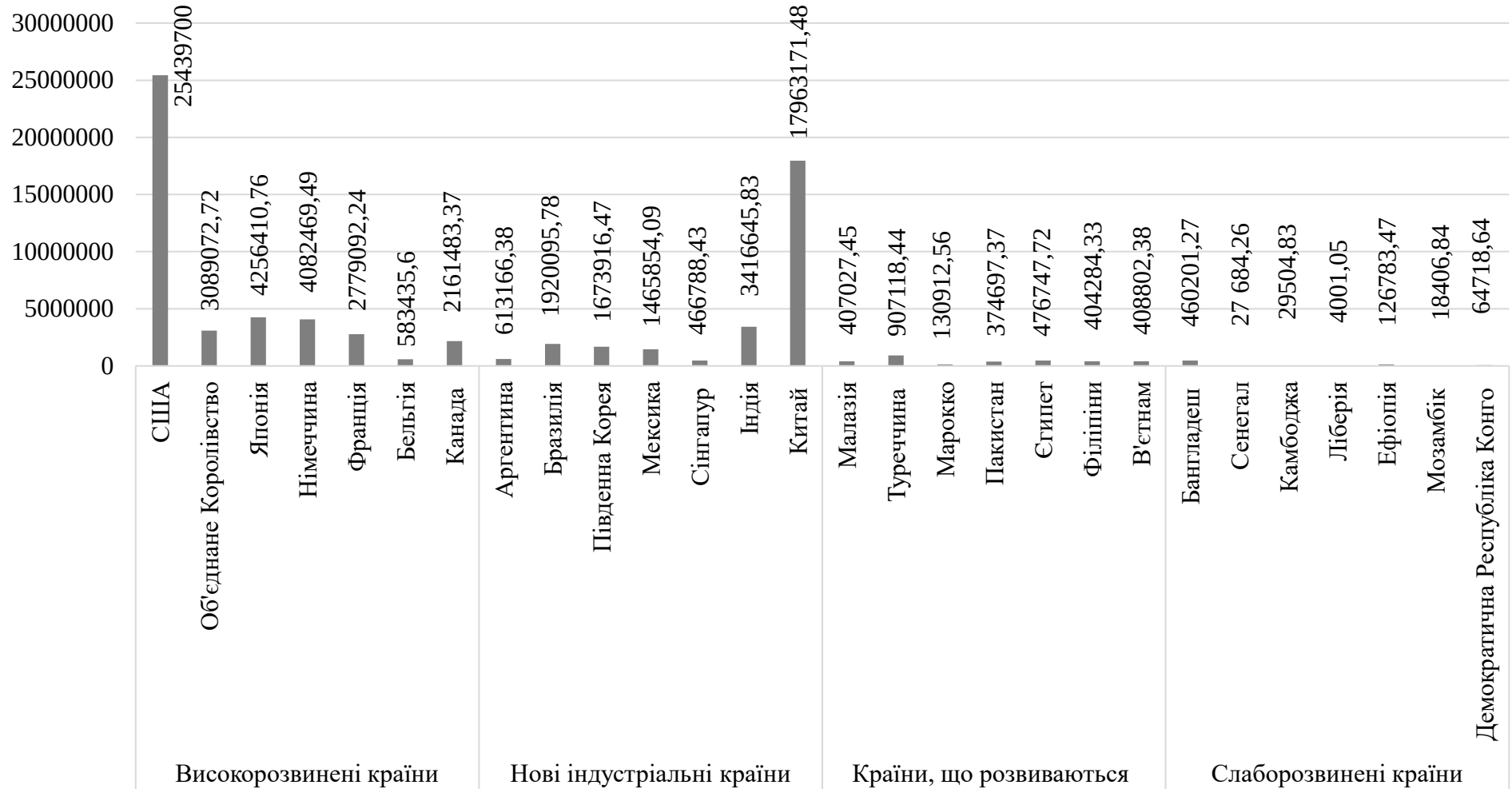
Еволюція становлення ТНК у світі

Період	Характеристика
Друга третина XIX ст. – перша половина XX ст.	На першому етапі транснаціоналізації промисловості діяльності великих промислових компаній відбувався процес інвестування передусім у сировинні галузі іноземних економік, що супроводжувався створенням у цих країнах розподільчих і збутових підрозділів компанії, що інвестувала.
1918–1939 рр.	Другий етап пов'язаний із посиленням ролі зарубіжних виробничих підрозділів ТНК та інтеграції зарубіжних виробничих і збутових операцій. Із диференціацією попиту й посиленням інтеграційних процесів у різних регіонах світу, виробничі філії ТНК все більш переорієнтовуються на виробництво продукції, відмінної від продукції материнської фірми, а збутові підрозділи – на обслуговування регіональних ринків. Прямі зарубіжні інвестиції у повоєнні роки збільшувалися дуже швидко, що було прямо пов'язано з діяльністю МНК. Найбільшою інвестуючою країною були США, вони спрямовували інвестиції переважно у країни, що розвиваються
1945–1960 рр	Стратегія ТНК характеризується прагненням до утворення мереж внутрішньофірмових зв'язків регіонального, а часто й глобального масштабу. В рамках внутрішньофірмових зв'язків інтегруються наукові дослідження та розробки, матеріальне забезпечення, розподіл і збут. Особливістю третього етапу є формування ТНК у країнах, що не належать до економічно розвинених. Нині капітал активно вивозиться компаніями з відносно просунутих країн Азії та Латинської Америки (насамперед з Тайваню, Південної Кореї, Бразилії) з метою розширення сфер своєї діяльності, використання трудових ресурсів або науково-технічних досягнень приймаючих країн для отримання вищих прибутків.
1970–1980 рр.	Четвертий період охоплює час енергетичної кризи і ліквідації її наслідків. Це період часткового перерозподілу ринку між нафтовими компаніями країн членів ОПЕК і західними нафтогазовими компаніями. З четвертим етапом пов'язують також стрімкий прогрес у розвитку комп'ютерних технологій, який створив передумови для формування мультинаціональних компаній нового типу – таких, що виробляють комп'ютерну техніку, програмні продукти та розповсюджують інформаційні технології по всьому світу.
1980 р – донині	П'ятий період пов'язаний із трансформацією ТНК в глобальні компанії. Головну роль у виборі місць для створення дочірніх фірм відіграє аналіз виробничих витрат, які, як правило, нижчі в країнах, що розвиваються; продається ж продукція там, де на неї найвищий попит, головним чином, у розвинених країнах. Спираючись на сучасну науку й інноваційний бізнес, МНК п'ятого покоління виступають головними генераторами і поширювачами наукових ідей і концепцій.

Джерело: складено автором на основі даних [67].

Додаток В

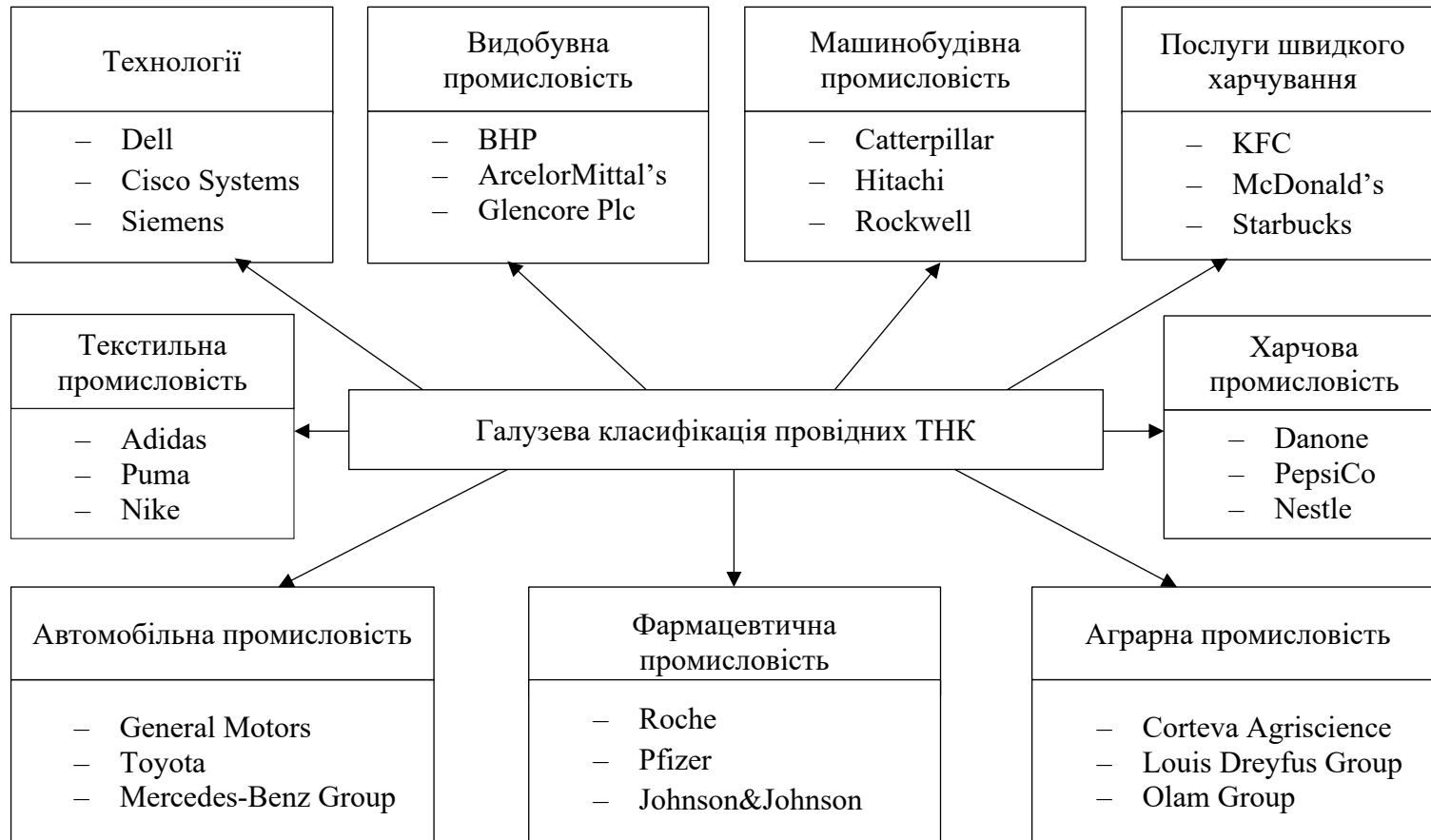
Обсяги ВВП у різних за соціально-економічним розвитком країнах за 2022 рік, трлн дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [77].

Додаток Г

Класифікація ТНК за різними галузями людської діяльності

Джерело: складено автором на основі даних [78].

Додаток Д

**Галузева концентрація дочірніх компаній ТНК по категоріям країн з різним рівнем економічного розвитку за
2022 рік, одиниць**

Назва категорії країн		Високорозвинені країни						
х		1	2	3	4	5	6	7
№	Назва галузі людської діяльності	США	Об'єднане Королівство	Японія	Німеччина	Франція	Бельгія	Канада
1	Автомобільна промисловість	142	29	39	13	14	11	17
2	Аграрна промисловість	56	5	2	4	7	5	6
3	Видобувна промисловість	136	46	3	37	129	22	45
4	Фармацевтична промисловість	269	49	13	42	19	21	8
5	Харчова промисловість	244	47	5	32	51	13	10
6	Послуги швидкого харчування	33577	3442	5455	1774	1869	142	4360
7	Технології	265	92	21	165	34	10	24
8	Текстильна промисловість	47	25	7	17	7	2	6
9	Машинобудівна промисловість	102	39	13	11	12	7	25

Джерело: складено автором на основі даних [79-105].

Назва категорії країн		Нові індустріальні країни						
х		8	9	10	11	12	12	14
№	Назва галузі людської діяльності	Аргентина	Бразилія	Південна Корея	Мексика	Сінгапур	Індія	Китай
1	Автомобільна промисловість	4	11	6	10	5	10	46
2	Аграрна промисловість	14	11	1	7	13	13	17
3	Видобувна промисловість	9	60	7	24	18	31	13
4	Фармацевтична промисловість	6	14	10	17	12	9	38
5	Харчова промисловість	16	17	5	40	17	11	39
6	Послуги швидкого харчування	340	1312	2510	1326	365	1145	18144
7	Технології	8	23	13	25	25	69	132
8	Текстильна промисловість	2	5	5	8	6	6	26
9	Машинобудівна промисловість	5	10	9	28	17	24	55

Джерело: складено автором на основі даних [79-105].

Продовження додатка Д

Назва категорії країн		Країни, що розвиваються						
х		15	16	17	18	19	20	21
№	Назва галузі людської діяльності	Малайзія	Туреччина	Марокко	Пакистан	Єгипет	Філіппіни	В'єтнам
1	Автомобільна промисловість	3	6	0	0	5	3	2
2	Аграрна промисловість	3	7	1	2	5	4	8
3	Видобувна промисловість	3	6	9	1	2	7	1
4	Фармацевтична промисловість	7	8	3	4	8	6	17
5	Харчова промисловість	9	10	5	4	13	5	5
6	Послуги швидкого харчування	1447	1050	90	198	432	1432	269
7	Технології	16	15	10	7	10	10	10
8	Текстильна промисловість	4	2	1	0	3	2	3
9	Машинобудівна промисловість	13	2	1	2	1	5	7

Джерело: складено автором на основі даних [79-105].

Продовження додатка Д

Назва категорії країн		Слаборозвинені країни						
х		22	23	24	25	26	27	28
№	Назва галузі людської діяльності	Бангладеш	Сенегал	Камбоджа	Ліберія	Ефіопія	Мозамбік	Демократична Республіка Конго
1	Автомобільна промисловість	0	0	0	0	0	0	0
2	Аграрна промисловість	1	2	1	0	0	1	1
3	Видобувна промисловість	0	1	1	11	1	2	7
4	Фармацевтична промисловість	0	1	0	0	0	1	1
5	Харчова промисловість	4	2	1	0	2	1	0
6	Послуги швидкого харчування	37	3	32	0	0	12	0
7	Технології	5	1	0	0	0	0	0
8	Текстильна промисловість	0	0	0	0	0	0	0
9	Машинобудівна промисловість	1	0	1	0	0	0	0

Джерело: складено автором на основі даних [79-105].

Додаток Е

Результати кореляційного аналізу по галузям діяльності ТНК

Назва галузі	Коефіцієнт кореляції	Висновок
1	2	3
Автомобільна промисловість	+0,93	За шкалою Чеддока ступінь тісноти зв'язку між змінними є дуже високою. Значення коефіцієнту є позитивним, а отже при збільшенні кількості іноземних філій ТНК у автомобільній сфері в межах тієї чи іншої країни прямо пропорційно збільшиться обсяг ВВП. Варто зауважити, що збільшення буде суттєвим, так як значення коефіцієнту вказує на високу кореляцію.
Аграрна промисловість	+0,86	За шкалою Чеддока ступінь тісноти зв'язку між змінними є високою, а значення кореляції є позитивно. Отже, за умови збільшення кількості іноземних філій ТНК, що займаються агропромисловістю, можливе помітне збільшення обсягу ВВП країн.
Видобувна промисловість	+0,58	За шкалою Чеддока, сила лінійної залежності змінних помітна та пряма, оскільки значення коефіцієнту кореляції позитивне. Отже, збільшення кількості іноземних філій ТНК у видобувній промисловості прямо пропорційне збільшенню обсягів ВВП у країнах.
Фармацевтична промисловість	+0,86	За шкалою Чеддока сила лінійної залежності змінних є високою та прямою, оскільки значення коефіцієнту позитивне. Отже, збільшення кількості іноземних філій фармацевтичних ТНК прямо пропорційне істотному збільшенню обсягів ВВП у обраних країнах.
Харчова промисловість	+0,85	За шкалою Чеддока тіснота зв'язку змінних є високою. Позитивне значення отриманого коефіцієнта вказує на прямий взаємозв'язок між змінними, а отже під час збільшення кількості іноземних філій ТНК, спеціалізація яких пов'язана з харчовою промисловістю на території обраних країн, ми також спостерігаємо збільшення обсягу ВВП цих країн.

1	2	3
Послуги швидкого харчування	+0,98	За шкалою Чеддока змінні мають дуже високу лінійну залежність. Окрім того, відсутність мінусу перед числовим значенням вказує на прямий зв'язок кількості іноземних філій ТНК у сфері надання послуг швидкого харчування та обсягом ВВП. Отже, при збільшенні кількості дочірніх компаній в обраних країнах, суттєво збільшується обсяг ВВП.
Технології	+0,88	За шкалою Чеддока ступінь лінійної залежності між змінними є високою, а сам характер зв'язку є прямим, оскільки значення коефіцієнту позитивне. Ми можемо зробити висновок, що при збільшенні кількості іноземних філій ТНК, що займаються розробкою технологій у країнах, збільшується обсяг їхнього ВВП.
Текстильна промисловість	+0,91	За шкалою Чеддока ступінь тісноти зв'язку між змінними є дуже високим, а кореляція є прямою, оскільки коефіцієнт не має мінусу. Отже, за умови збільшення кількості іноземних філій ТНК у сфері одягу на території обраних країн, можливе істотне збільшення обсягу ВВП країн.
Машинобудівна промисловість	+0,92	За шкалою Чеддока змінні мають дуже високу лінійну залежність. Значення коефіцієнту є позитивним, а отже змінні мають прямий зв'язок. При збільшенні кількості іноземних філій машинобудівних ТНК в межах тієї чи іншої країни прямо пропорційно збільшиться обсяг ВВП. Варто зауважити, що збільшення буде суттєвим, так як значення коефіцієнту вказує на дуже високу кореляцію.

Джерело: складено автором на основі даних [77; 79-105].

Додаток Ж

Вихідні дані для багатофакторного регресійного аналізу, 2022 р.

Назва країни	Назва показника	у	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9
		Кількість дочірніх філій ТНК (одиниць)	Населення (млн осіб)	Паритет купівельної спроможності (дол США)	Інфляція, дефлятор ВВП (річний %)	Індекс інновацій (0-100)	Індекс сприйняття корупції (0-100)	Індекс свободи торгівлі (0-100)	Частка третинного сектору економіки (0-100)	Індекс свободи бізнесу (0-100)	Індекс свободи інвестицій (0-100)
1	2	3	4	5	6	7	9	9	10	11	
США	34838	333287557	64623	7	61,8	69	75	77,6	84	85	
Об'єднане Королівство	3774	66971395	47587	5,2	59,7	73	84	72,17	79	80	
Японія	5558	125124989	41838	0,3	53,6	73	75	71,39	78	60	
Німеччина	2095	83790000	53970	5,3	57,2	79	79	62,71	80	80	
Франція	2142	67971311	45904	2,9	55	72	79	70,73	78	75	
Бельгія	233	11685814	53287	5,9	46,9	73	79	69,02	79	85	
Канада	4501	38929902	49296	7,7	50,8	74	83	68,02	88	80	
Аргентина	404	46234830	22461	69,5	28,6	38	61	53,05	56	55	
Бразилія	1463	215313498	15093	8,3	32,5	38	60	58,91	64	60	
Південна Корея	2566	51628117	45560	1,3	57,8	63	73	58,03	85	60	
Мексика	1485	127504125	20255	6,7	31	31	77	57,6	72	75	
Сінгапур	478	5637022	108036	9,1	57,3	83	95	70,85	87	85	
Індія	1318	1417170000	7112	8,2	36,6	40	71	48,44	64	40	
Малайзія	1505	33938221	28384	6,4	38,7	47	82	50,93	70	60	
Туреччина	1106	84979913	33150	96	38,1	36	76	51,74	60	70	
Марокко	120	37457971	8083	3,1	28,8	38	69	54,48	65	65	
Пакистан	218	235824862	5377	14	23	27	66	52,19	46	60	
Єгипет	479	110990103	12781	10,4	22,7	30	60	51,43	51	65	
Філіппіни	1474	115559009	8582	5,5	30,7	33	74	61,22	66	60	
В'єтнам	322	98186856	11397	3,9	34,3	42	79	41,34	73	40	
Бангладеш	48	171186372	6263	5	19,7	25	64	51,04	57	50	

Продовження додатка Ж

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сенегал	10	17316449	3565	8,4	19,9	43	66	49,96	54	60
Камбоджа	36	16767842	4534	4,1	20,5	24	65	33,85	54	50
Ліберія	11	5302681	1461	8,8	0	26	61	37,34	34	55
Ефіопія	3	123379924	2381	34,7	16,3	38	61	36,56	39	30
Мозамбік	17	32969518	1251	6,4	15	26	71	40,56	36	35
Демократична Республіка Конго	9	99010212	1133	8,4	0	20	68	32,15	32	20

Джерело: складено автором на основі даних [79-105; 110].

Додаток И

Вихідна база даних для кластерного аналізу, 2022 р.

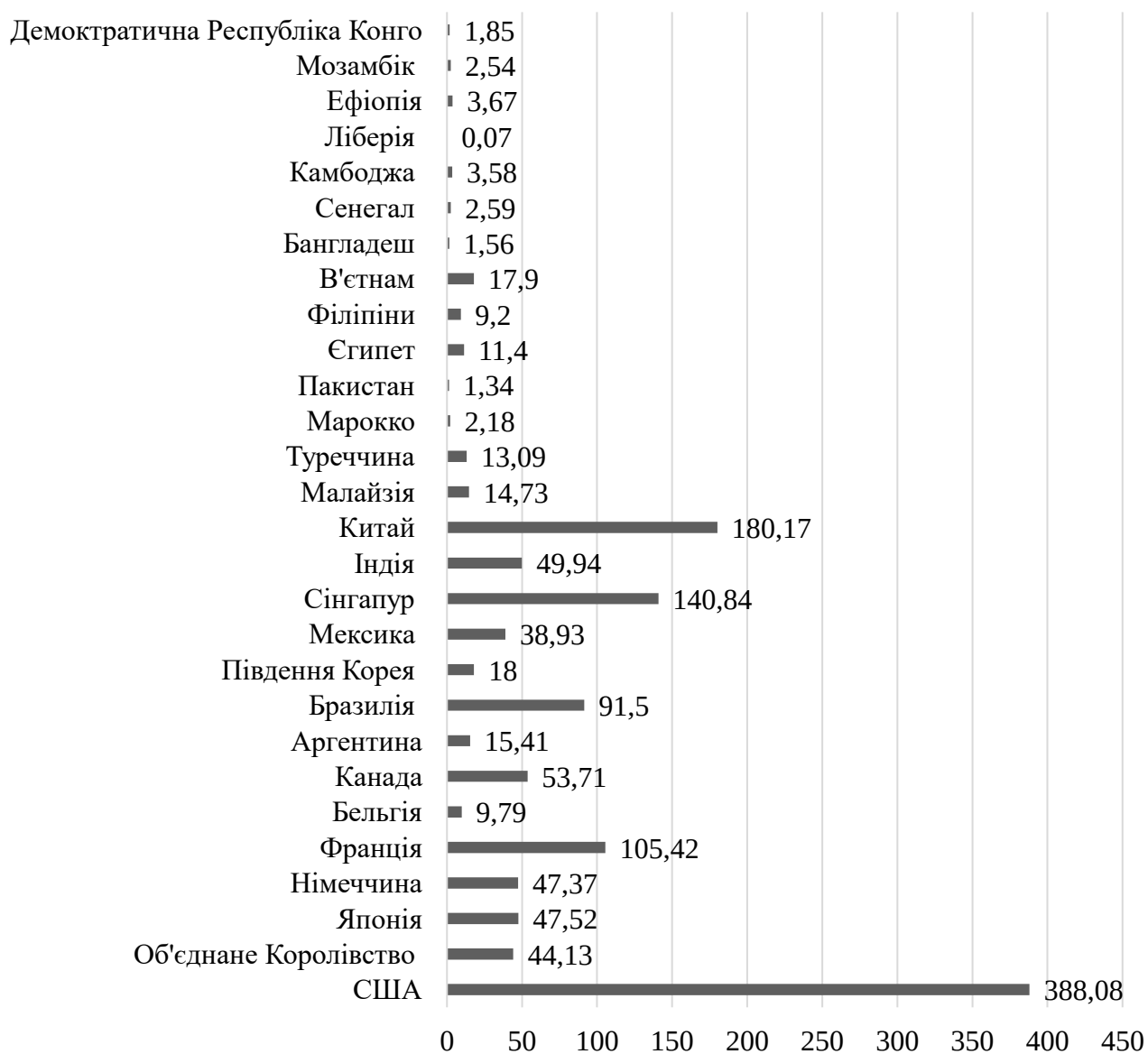
Назва країни	Обсяги прямих іноземних інвестицій, млн дол. США	Загальна кількість дочірніх компаній ТНК, одиниць
1	2	3
США (1)	388,08	34838
Об'єднане Королівство (2)	44,13	3774
Японія (3)	47,52	5558
Німеччина (4)	47,37	2095
Франція (5)	105,42	2142
Бельгія (6)	9,79	233
Канада (7)	53,71	4501
Аргентина (8)	15,41	404
Бразилія (9)	91,5	1463
Південна Корея (10)	18	2566
Мексика (11)	38,93	1485
Сінгапур (12)	140,84	478
Індія (13)	49,94	1318
Китай (14)	180,17	18510
Малайзія (15)	14,73	1505
Туреччина (16)	13,09	1106
Марокко (17)	2,18	120
Пакистан (18)	1,34	218
Єгипет (19)	11, 4	479
Філіппіни (20)	9,2	1474
В'єтнам (21)	17,9	322
Сенегал (23)	2,59	10
Камбоджа (24)	3,58	36
Ліберія (25)	0,07	11
Ефіопія (26)	3,67	3
Мозамбік (27)	2,54	17
Демократична Республіка Конго (28)	1,85	9

Джерело: складено автором на основі даних [79-105; 121].

Додаток К

Обсяги прямих іноземних інвестицій по країнам світу за 2022 рік, млн

дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [121].

Додаток Л

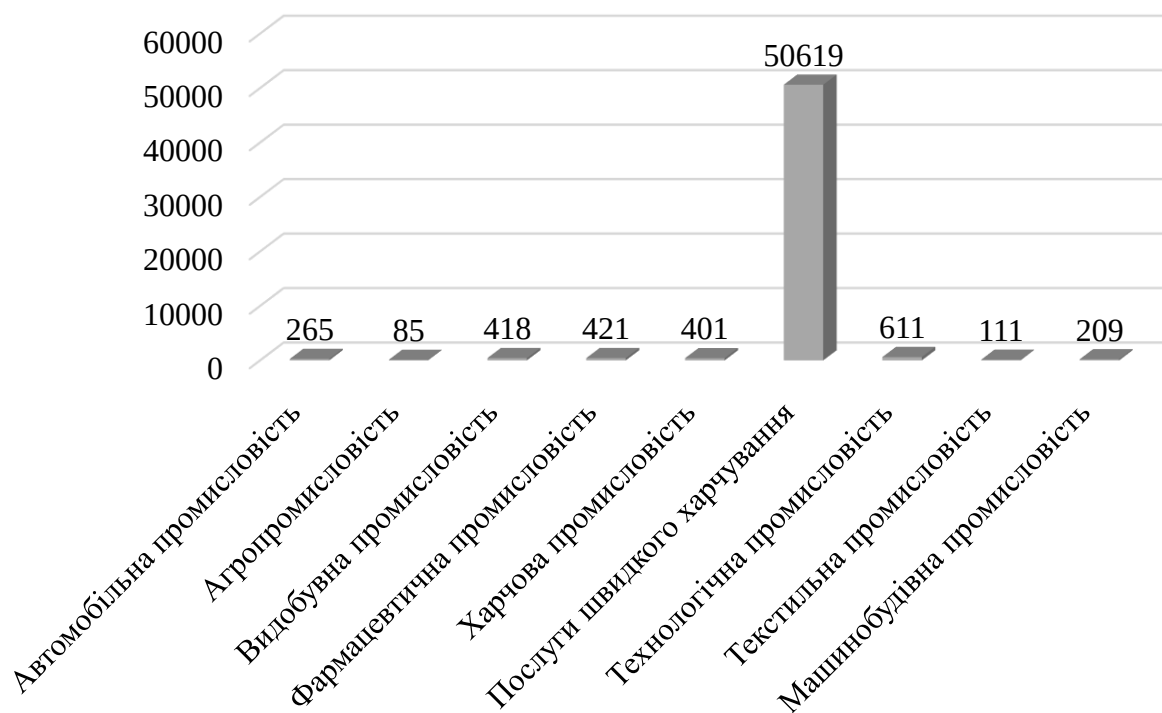
Двофакторна кластеризація країн з різним рівнем економічного розвитку

Номер кластеру	Назва кластеру	Назва країни	Категорія країни за класифікацією ООН
1	2	3	4
Перший кластер	Країни з найвищим ступенем економічної глобалізації	США	Високорозвинена країна
		Китай	Нова індустріальна країна
Другий кластер	Країни з високим ступенем економічної глобалізації	Японія	Високорозвинена країна
		Канада	Високорозвинена країна
		Об'єднане Королівство	Високорозвинена країна
		Бельгія	Високорозвинена країна
		Німеччина	Високорозвинена країна
		Південна Корея	Нова індустріальна країна
		Франція	Високорозвинена країна
Третій кластер	Країни з середнім ступенем економічної глобалізації	Ефіопія	Слаборозвинена країна
		Демократична Республіка Конго	Слаборозвинена країна
		Сенегал	Слаборозвинена країна
		Ліберія	Слаборозвинена країна
		Камбоджа	Слаборозвинена країна
		Мозамбік	Слаборозвинена країна
		Бангладеш	Слаборозвинена країна
		Марокко	Країна, що розвивається
		Пакистан	Країна, що розвивається
		Малайзія	Країна, що розвивається
		Мексика	Нова індустріальна країна
		Бразилія	Нова індустріальна країна
		Філіппіни	Країна, що розвивається
		В'єтнам	Країна, що розвивається
Четвертий кластер	Країни зі ступенем економічної глобалізації нижче за середній	Сінгапур	Нова індустріальна країна
		Індія	Нова індустріальна країна
		Аргентина	Нова індустріальна країна
		Єгипет	Країна, що розвивається
		Туреччина	Країна, що розвивається

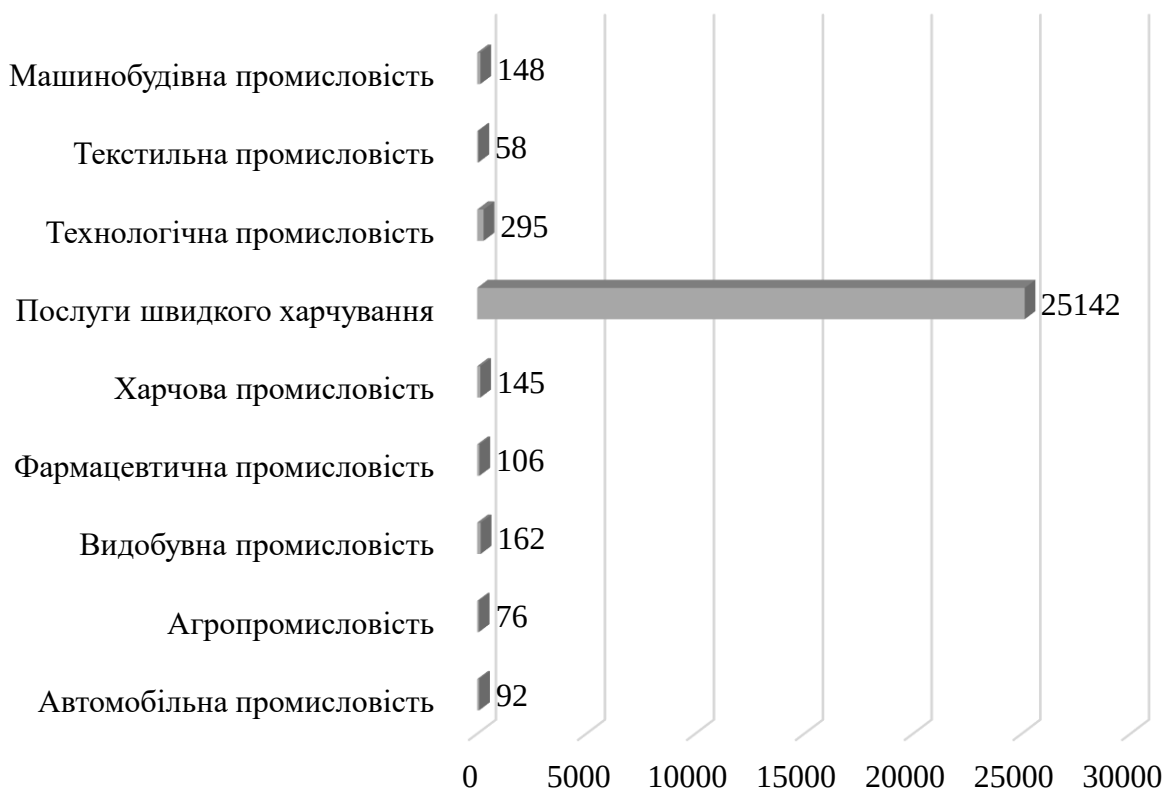
Джерело: складено автором на основі даних [79-105; 121].

Додаток М

**Галузева концентрація філій світових ТНК у високорозвинених країнах
за 2022 рік, одиниць**

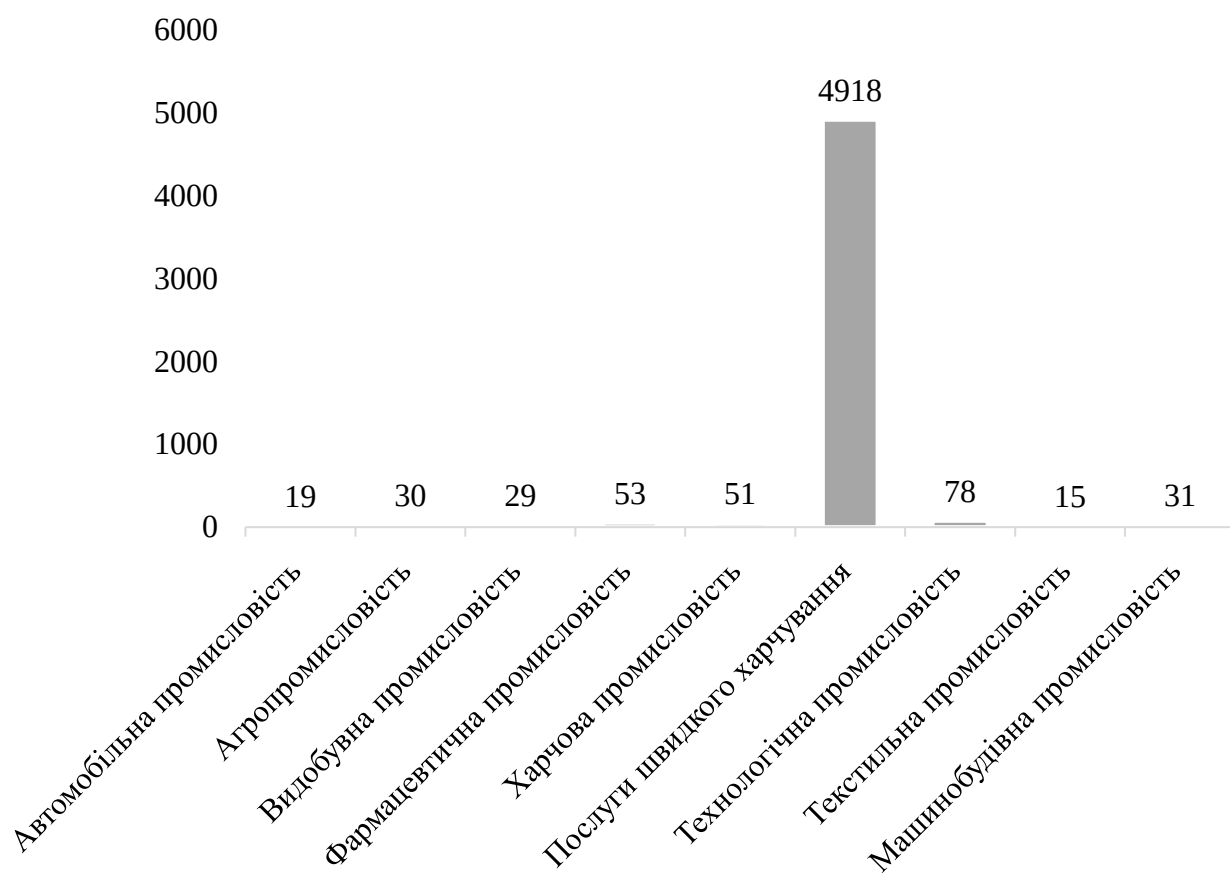
Джерело: складено автором на основі даних [79-105].

Додаток Н**Галузева концентрація філій світових ТНК у нових індустріальних країнах за 2022 рік, одиниць**

Джерело: складено автором на основі даних [79-105].

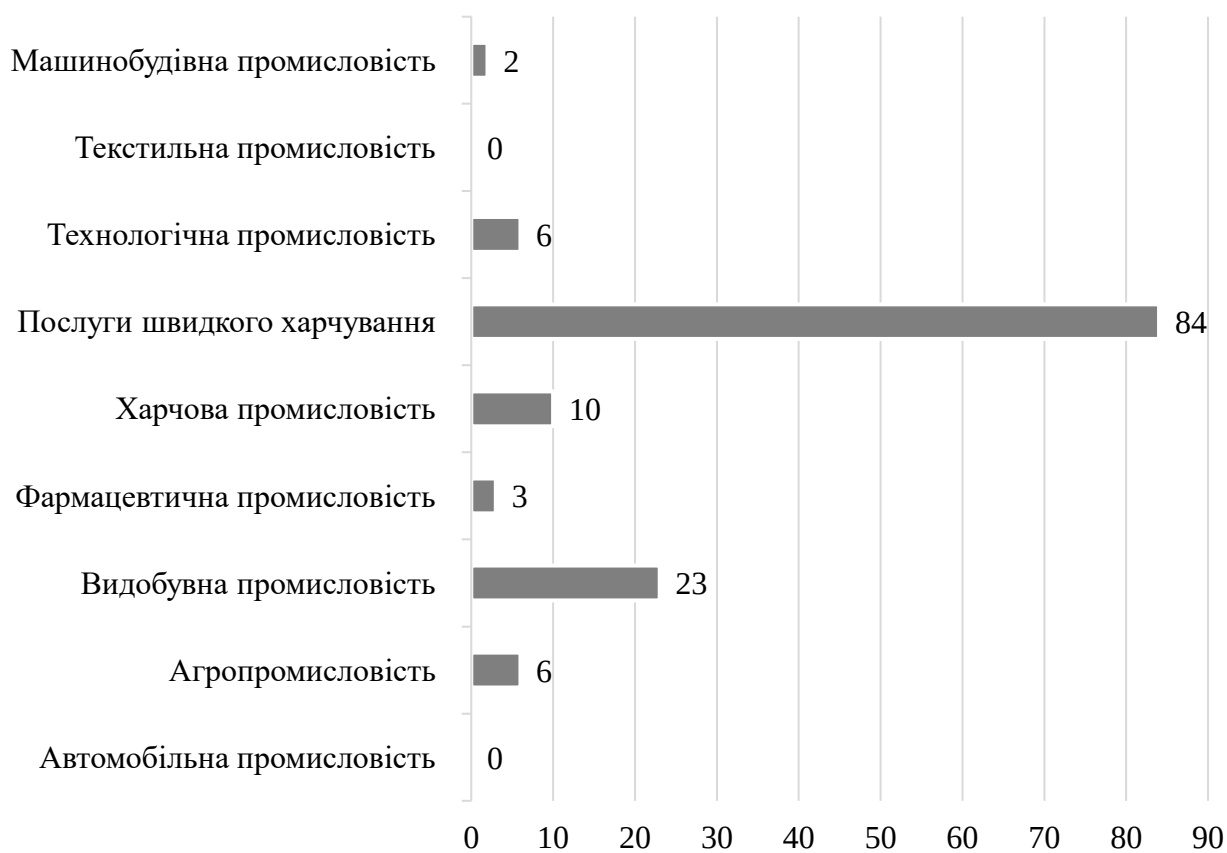
Додаток П

**Галузева концентрація філій світових ТНК у країнах, що розвиваються за
2022 рік, одиниць**

Джерело: складено автором на основі даних [79-105].

Додаток Р

Галузева концентрація філій світових ТНК у слаборозвинених країнах за 2022 рік, одиниць

Джерело: складено автором на основі даних [79-105].